

Gárdonyi Géza
Messze van odáig

DANTE KIADÁS, BUDAPEST

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM

**Messze van odáig.
A kertésznek csak egy leánya volt.
A belső szoba.
Ali rózsás-kertje.
Ne áss a temetőben.
Sánta angyal.
Néha az ember feledékeny.
Mikor a csősz ünnepet csap.
A nyugalom édes kenyerén.
A hortobágyi orgona.
Ora pro nobis.
Ne halj meg Fábián.
Két vándor.**

Messze van odáig.

I.

Elől megy a kutya. Utána a tehén. Tehén után az ember.

A kutya vidám, fehér kutya. Ámbátor nem is egészen fehér, mert a fél füle meg a két hátulsó lába fekete. De mégis komondor, közepes termetű, fürtös szőrű komondor. A tehén afféle szegény kis falusi tehén, rövidlábu, kurtaszarvu riska. Az ember: harmincötéves forma, szűrös és nagycsizmás atyafi, amilyen a tehenek után szokott ballagni.

Ballag gondolkodva.

Még csak most hajnalodik. Az útszéli fákon hideg harmat ül. A sárguló falombon itt-ott hosszú fehér szálban leng a Mária-cérnája, - vagy ahogy falun mondják: ökörnyál.

Mikor a nap fellövi az első aranynyilát, már a vasuti sorompónál állanak. A sorompó le van eresztve, tehát várjunk. A tehén áll. Az ember is áll. A kutya azonban a bakterház felé szimmant: átugrik az árkon s be a bakter-udvarra.

Az ember látja és morog:

- Ménkü ezt a kutyát...

Nem tetszik neki, hogy elhagyta a kutya a házat.

De már nem lehet visszaparancsolni. Bolond, veszekedős kutya. Ha falun mennek át, minden kutyával megverekedik. Mikorra hazakerül, váltogatva sántit mind a négy lábára.

- Gubi! - kiáltja haragosan az ember. Gubi!

Gubi azonban oda-bent van már. Dühös csahintás hallatszik a bakter udvarán. A bakternek is van kutyája, mégpedig a hangjáról ítélve, nem kicsi. Gubi nem is fogadja el ott helyben a viadalt: visszafut. Nagy szökemléssel ugorja át a vasuti árkot. Egy hasonló nagyságu rövid-szőrű sárga kutya dühös herregéssel ugrik utána.

Az árkon innen azonban megáll a falusi kutya, és szembefordul a bakter kutyájával. Egy percig a fogukat vicsorgatják s karikázó szemmel merednek egymásra, miközben bösz *rrrr* hangokat szíva mérik egymásnak az erejét. A következő pillanatban egy-gomolyaggá válik a két kutya: *Hrr-hrr! Ham-ham! Csak-csak-csek-csek! Ham-ham!*

Az orsó nem forog úgy, mint azok ketten a fűben.

Ham-ham! Hrr-hrr! Vauúú-vauúú!

És a bakter kutyája sántítva kotródik vissza a házba, vauúú!...

Gubi leül, és nagykomolyan körülnyalogatja a lábait.

Jön a vonat. A tehén felforgó szemmel hátrál a sorompótól.

- Nono, Szegfü! - csillapítja az ember.

S erős markába fogja a kötelet.

A vonat elmorgott. Előkocog a bakter, hogy fölemelje a sorompót.

- Aggyisten - mondja az ember.

- Aggyisten - feleli a bakter.

S tekint az emberre, a tehenre, a kutyára. Aztán megint a tehenre.

- Hova megy ez a szép tehen?

- Ez a szép tehen? Amerikába.

- Amerikába?

- Amerikába.

- Elkopik addig a körme!

- Majd a zsebembe teszem, hogy ne kopjon.

A sorompó fölemelkedik.

Az ember köszön, és a tehen tovább halad Amerika felé.

*

Még ezelőtt egy héttel esze ágában se fordult meg Antalnak, hogy Amerikába menjen. Minek is ment volna? Akinek itthon is van kenyere, nem keresi a tenger túlsó felén.

A faluból csak egy haszontalan ember ment ki ezelőtt három évvel: a Péter koldus fia: Kis Péter. Az is miért? A papnak a szolgája volt, de kulcsot szerzett a pincébe: bejárt éjszakánként. Hát elcsapta a pap. Akkor meg disznót hajtott valahonnan: bezárták érte öt hónapra. Vajjon boldogulhat-e itthon, akinek se földje, se pénze, se becsülete? A feleségét még csak megfogadta a zsidó, - szolgájának, de Kis Pétert nem fogadta meg a zsidó, se más. Hát mit tehessen? Elment a faluból, - kihányódott valahogy Amerikába.

Ezelőtt egy héttel történik:

Antal gazda a szárat vágja künn a földjén. A kukorica felső szárat. Csövön felül. Csak úgy egymagában dolgozgat. No meg a kutyája van vele, a Gubi. Az persze nem dolgozik, csak épp hogy a tarisznyára vigyáz, meg olykor a héjára csahol.

Hát csak dolgozgat Antal. Dolgozgat komolyan, szinte búsan. A nyáron valami kolera tizedelte a disznókat. Neki is volt egy malaca: elvitte az ördög. Szomorú lesz a tél!

Dolgozgat. Lassu munka, de estig csak meglesz. A koma majd hazaszállítja a szárat.

Délben, hogy harangoznak, leveszi a kalapját és imádkozik. Közben a falu felé pillant: meglepődve látja, hogy a távolban a felesége jön. Sárga kendő, indigó szoknya, - minden asszony úgy jár. De azért az az asszony mégis az ő felesége. Ha olyan messziről látná, mint amennyiről az ember csak bogárnak létezik, akkor is megismerné. Dehiszen ott fut mellette a kislánya is, a nyolcéves Kati. S ott van az asszony ölében a kicsi is, a Jánoska.

Az asszony csak jön nagy-sietést. Kezében a kantáros fazék.

Antal álmélkodik és félben-felejtí az imádságot.

- Mi a csuda?...

Ebédet nem várt, hiszen rövid már a nap. Ha főz is az asszony babot vagy krumplit, Katitól is kiküldheti. Tán az Anti gyerekkel történt megint valami?

Az Anti gyerek tizenegy éves és gyakorta történik vele valami. Mással nem is történik, csak mindig Antival történik: holmi hajigálások, leckenemtudások, galambtojás-szedés a toronyban, és a jó ég tudná mi minden. De az efféle ügyek este is megbeszélhetők. Csak nem esett a kútba az a gyerek? Vagy megint a toronyba mászott? De hátha veszett kutya járt a faluban és az marta meg? Aj dehogy: házőrzőnek hagyták otthon, persze hogy házőrzőnek.

Ezen hol aggodalmas, hol megnyugtató tünődések közben leteríti a szűrét a gyepű mellé. És ül és vár. Darabig a Gubi kutya is ül, ül a gazdával szemben, és kérdően néz reá:

- Dél van: nem eszünk?

Az asszony közeledtére azonban megérti az ügyet. Felugrik: eléjük lódul nagyvidám örömmel. Táncol és meg-megszímmantja a fazekat.

Az asszony nem jajgat, mégcsak nem is vizes a szeme, tehát az Anti gyerek él és virágzik. De mi más hozta ki az asszonyt? Adó? Végrehajtó? Vagy a Lipót botos tudakolja a búzát?

Kérdőn pislog az érkezők elé.

Az asszony liheg a sietségtől.

- Tudja-e kend mi az ujság? - kotkodácsolja már húsz lépésnyiről. Tudja-e kend mi az ujság?

Még fiatalképű asszony. Nem is több huszonhét évesnél. Tizennégy éves korában ment férjhez. Vasárnaponként mikor felöltözik az ötforintos virágos tarka selyemkendőbe, még mindig csinos menyecske, hosszunyakú, fehérfogú, fiatal menyecske.

- Tudja-e kend mi az ujság?

A gazda elképedésén látszik, hogy semmiféle ujságot nem tud.

- Persze, hogy is tudná? - kotkodácsolja tovább az asszony. Nem hallotta? Hát mit gondol: ki az első asszony a faluba? Bodáné? Uginé? Jó vóna! Mucskainé? Elmehet kend. Jaksáné? Ratkócziné? Bámulhat kend! Hát tudja ki? Hát az a ringyes-rongyos, cafatos, mocskos, mezt-lábas Kis Péterné. Az. Ihol a leves. Egye meg kend, ha tudja. Hát az első gazda ki a faluba? Tudja-e kend? Boda Miklós? Még az éjjel az vót. Ugi Náci? Az se. Mucskai? Jaksa? Ratkóczi? Egyik se. Hát mér nem eszik kend? Persze, hogy tudja mán. Hát Kis Péter.

S a Niagarának nincs olyan áradata, mint ahogy Antalné elmondta: hogyan érkezett meg Kis Péter hajnalban Amerikából. Hogyan vette meg mingyárt délelőtt kilenckor a zsidónak a felvégi házát. Hogyan vett mingyár a feleségének negyven rőf ruhának-valót a boltban. Hogyan pipázik az apja kódulás helyett majd ott a salugáteres zöld ablakban.

Antal valóban alig birta megenni a krumplilevest. Pláne mikor a felesége a végén még magasztalta is Kis Pétert.

- Az oszt az ember a talpán! - ülhet kend mögéje majd vasárnap a templomba.

Az asszonynak a sok beszédben végre is elfogy a lélekzete. Antal kifordítja a maradék krumplit a kutyának.

- Lopta a pénzt, - szólal meg félvállról. Lopta valahol.

- Lopta ugye?

- Lopta hát. Ugy nem látta az Amerikát, mint én.

S a csecsemőért nyul.

- Gyere ide Jani!

A háromaraszos kisember örömmel nyújtja a két kis karját, - mint a csupasz verebcske, mikor a szárnyát elnyitja. Az anya érdeklődése is egyszerre elhagyja Kis Pétert, és a gazdák hátravetődésének gondjait.

- Tudja-e kend, hogy mán imádkozik a Jani. Csak nézem reggel, hogy a gyerekek imádkoznak, összeszűri szépen ő is a két kis kezit. Mondok: tán te is imádkozol? Csak imádkozzál szépen. Gyön át Boris néni. Mondok: imádkozz Boris néninek is. Imádkozott az ártatlanka.

S rágyönyörödik a gyerekre:

- Imádkozz no. Tedd össze a kacsócskádát.

A gyerek valóban összeteszi szépen a két kis kezét, és fogatlan szájjal hangtalanul nevet.

Szombat van aznap.

Másnap a templomban Kis Péteren áll mindenkinek a szeme: huszonhét éves pidrem-pödröm bajszu, vörhenyes szőke ember. Úri ruha van rajta: köpönyeg és olyan piros nyakkendő, hogy a legszegebb paprika is elsárgulhat irigységében mellette. De még ez semmi: a prédikáció alatt elővon egy talmi aranyláncot, talmi aranyórát a zsebéből: villogtatja, felpattantja, rápillant.

Mintha szél susotolna át a templom belsején: szemek és szájak elnyilnak. Prédikálhat ott akár maga a szentsüvegű püspök, egy ige se ragad meg abból senkinek se az elméjében.

Hétfőn csakugyan vett a Péter házat. (Nem volt igaz, hogy a zsidó házat vette meg. Csak alkudott rá.) A kántor özvegyének a házat vette meg igazában. (Háromszáz forinton.) A földjét is megvette. (Azt is háromszáz forinton.) S még tudakol földet. Esténként a kocsmában ül és regél sok csuda mindenfélét Amerikáról.

- Még mindig nem vitték be a csendőrök! - csodálkozik az asszony. Hátha igazán kint járt Amerikába? Nézzen el mán kend is. Ihol-e húsz grajcár. Halljon valamit kend is: miket hazudik? De tiz grajcárt visszahozzon kend.

- Dehogy megyek, - válaszolja félvállról a gazda.

Azonban félóra múlva mégis fölvette a dolmányát.

- Add ide azt a húsz grajcárt.

Későn tért haza.

- Péter nem hazudik, - mondotta komolyan. Leveles írása van róla, hogy négy évet dógózott három helyen. Legutoljára egy hintógyárba faragott. Másfél dollár vót a napszáma.

- Mennyi pénz a?

- Egy dollár öt korona.

Az asszony összezsápta a kezét.

- Nyolcadfél korona! Hazudik.

- Nem hazudik. Mer háromezer koronát hozott haza. Nem hazudik.

S másnap megint elment a kocsmába.

- Amerikába jó a kereset, - ujságolta megint az asszonynak. És könnyű kijutni. A hajó odáig viszi az embert. És aki acélgyárba dógozik, másfél dollárt is megkeres naponként. Én többet is kapnék. Mer én katona vótam, azok meg nem vótak. Egyikük se vót.

- Ilyeneket ne forgasson kend az elméjébe, - mondta csöndesen az asszony.

- Az adót dobolták, - szólt aztán, - hogy másra fordítsa a beszédet. Hallotta kend?

A gazda megvonta a fél vállát.

- Hallottam. Dobolhatják. Nem jó avval sietni. Aki mingyán fizet, arra jövőre több adót vetnek.

Az ember a következő napon hallgatagon viselkedett. Az asszony még gyanakodott is rá, hogy talán haragszik valamiért? Egyszer hogy félszemmél kiles az udvarra, látja, hogy a gazda a két tenyerébe veszi a Katika orcáját és megcsókolja.

- Jó lány vagy, - mondja, - jó kis lány. Csak jó is maradj.

No nem haragszik.

Estefelé a gazda megint szól:

- A dolmányomat...

- Elég vót mán, - vélekedik az asszony. Maradjon kend itthon.

- Csak még ma. A bíró is ott lesz ma. Kérdezte, hogy én is ott leszek-e? Megigértem.

Az asszony kedvetlenül kaparta elő a pénzt a ládafiából.

- Ne soká maradjon kend. És ne higgyen el mindent, amit az az ember beszél.

A gazda azonban sokáig elmaradt. Éjfélkor tért haza. Többet is ivott, mint szokott, de azért állt a lábán.

- Amerikába két dollárt is fizetnek olyiknak, - ujságolta, mikor már lefeküdtek.

- Mindent elhisz mán kend, - vélte kedvetlenül az asszony.

- Aki ügyes, annak fizetnek. Neki is fizettek a börgyárba, a második esztendőbe.

Az asszony hallgatott. Kisidő múlva megszólalt:

- Két dollár tiz korona. De hazudik.

- Nem hazudik. A szomszédfaluból is járt ott vele két ember: Nyilas István meg Barcza Dani. Barcza vele gyött haza Péterrel. Nyilas még ott maradt. Szénbányába dógozik. Télen, nyáron egyforma a napszám. Egyforma.

- Télen nálunk senkinek sincs keresete, - mondta elgondolkodva az asszony.

Másnap tizenegykor Katika maga tér meg az iskolából.

- Anti nem jön meg, csak talán délután, - ujságolja.

Az apa elkomorodik:

- Mán megin?

- Birkózott. Nagy Ambrussal birkózott, osztég eldöntötték az álló-táblát. Osztég most le kell neki irnia százszor, hogy: *Az iskolába birkózni nem szabad.*

Már az asztalnál ülnek, mikor az Anti gyerek nagylihegve betoppan. Erős-tagos, térdig-csizmás fiu. A szeme olyan nyugodt fekete, mint az apjáé. Az orra most még csak kis piros hónapos-retek, de az is olyan krumpli forma lesz idővel, mint az apjáé.

Félve pislant széjjel, s ledobja a vászontarisznyát a bubospadkára.

Az apa haragos arccal kapja fel a botot az ajtó mellől.

- Mingyán agyonverlek! - kiáltoz reá. - Hát te mán örökké gyerek maradsz-e?

Az asszony ijedten lobban közbe. A gyerek is elsápad. A bottal azonban nem történik semmi, csak a macska irrant el tőle be az ágy alá.

Az ember eldobja a botot, s rászól a fiura haragosan:

- Ül le: fali! Mahónap tizenkét esztendő vagy. A télen jársz utoljára iskolába. Úgy viselkedjél, ahogy okos fiúnak illik!

Nagy hallgatással szürcsölik tovább a levest. A gyerek csodálkozással fontolgatja, hogy hogyan fog ezután viselkedni! Az asszony magában hálistenkedik, hogy a gazda nem haragudott egy hajszálnyival erősebben. A macska kidugja hamvas kis fejét az ágy alól és a szemét elnyitva tűnődik, hogy visszatérhet-e már Katikának a széke mellé?

Ebédután a gazda: tarisznyát öltött, és se szólt, se beszélt, ellépett. A kutya is vele akart menni, de a kapuban visszakergette:

- A szárat hozatja haza, - vélekedik az asszony. - De mért ilyen korán!

Az ember este a szár nélkül érkezett haza. Szótlanul ette meg a vacsoráját: bablevest, kenyeret. Csak utána szólalt meg, a fiának szólva:

- Mit tanultatok ma délután?

- Számolást, bibliát.

- A számolás jó főképpen, - bólintott a gazda. - Hogy a zsidó meg ne csaljon, az a fő.

Fölkelt. A szüreért nyult.

- Adj hús grajcárt, - mondotta az asszonynak.

- Nem adok, - pattant fel az asszony. Mondta kend, hogy nem megy többet...

- Igaz. De lásd ma Barcza is ott lesz. Az is járt Amerikába.

- A fene ott egye azt az Amerikát. Mi köze kednek vele?! Még bizony kendet is megtántorítják.

- Épp azért: Barcza megmondja, mi igaz, mi nem?

- Hát aztán ha igaz is, ha nem is? Mit örli kend a fejében. Mink nem kószálunk ki Amerikába.

- Hús grajcárt ide, - mondja komolyan az ember.

Az asszony habozva áll még egy percet a szoba közepén, aztán mégiscsak belenyúl a ládafiába.

Aznap korán megtért a gazda. Tíz krajcárt visszaadott az asszonynak.

- No ugye, hogy hazudott?

- Nem hazudott semmit, - felelte komolyan a gazda.

És nem szólt többet. Fordult egyet az istállóban. Aztán, hogy visszatért, a lámpással a gyerekekre világított. Anti a bubos-zugban feküdt. Kati az ágyban.

- Anti igen növésnek indult, - mondotta csöndesen. És milyen erős-talpas a kölyök.

- Termetesebb lesz kendnél. De Katika is szépen cseperedik. Három év múlva odaadjuk valami jó házba.

A gazda a fejét rázta:

- Az én lányom nem fog szógálni!

És szinte haragosan villant a szeme az asszonyra.

Az asszony elcsodálkozott, de nem szólt.

Lefeküdtek.

A gazda még a pipáját szivta a dikón is.

- A szár nem lesz elég a télre a két jószágnak, - mondotta ásítva. Hiába: a nagy szárazság...

- Sovány a szár, - hagyta rá az asszony.

- Hónap sokan hajtanak tehenet a vásárra.

- Eresszük el mink is az egyiket: a Szegfüt, - vélekedett az asszony. Iszen az üsző karácsonra már megellik.

- Nem bánom, - felelte csöndesen a gazda.

- A pénz ugyanis kell, - fonta tovább az asszony, ha a kőműves hazajön, megegyenesíjjük a házfalat. Hátul. Ma néztem...

- Am még ráér, - vélekedett a gazda.

- Alig, - felelte az asszony. Igen hajlik már kifele.

- Nem éred te meg azt...

- Mégis jobb, ha megrakatjuk. Aztán... Ha látna kend valami ócsó hizót a vásáron...

- Hát... majd körülpillantok.

És reggel már nem fejte az asszony a tehenet.

II.

A gazda kissé félrecsapott kalappal tért haza a vásárról. Áldomást ivott persze a tehén eladása után. Az úton meg hogy a koma kocsiján tért haza, megintcsak be kellett pillantani emberség okáért az útszéli csárdába.

Dehát azért egyenesen járt, okosan is beszélt. Csak épp hogy többet beszélt, mint szokott, meg hogy piros volt a képe. No meg hogy szivarozott.

A gyermekek már aludtak, mikor ő megérkezett... Sokáig várták pedig a vásárfiát, de végre is elnyomta őket az álom.

Csak az asszony maradt fenn. Hallgatódzott: Kopog-e csizma? Megáll-e a ház előtt? Hallatszík-e rőfögés?

Hallgatódzott. Meg-megpiszkálta az olajmécsest az asztalon.

Hát aztán végre-valahára megállt egy kocsi a ház előtt, és nyájasan búcsúzkodó férfihangok hallatszottak. De rőfögés nem hallatszott.

A gazda nem is beszélt a hizóról. Csak arról, hogy hogyan adta el a tehenet.

- Nyócz litert ad mondok, - de nem akarta hinni a zsidó. No mondok hát fejjük meg. Adja ide a kalapját. Ha négyszer teli nem fejem, hát ingyen elviheti... Mert cilindérium kalapja vót a zsidónak...

Elhallgatott. Gondolkodva nézett a harmadára fogyott szivarja tüzére. Az asszony az asztalra könyökölve hallgatta bús kedvvel.

A mécses halkan sercegett.

- Hát aztán? Megfejték?

- Dehogy fejtük, kifizette: három százast adott, meg két húszkoronást, meg egy tizest. Ihol van, tedd el.

S benyult a csizmája szárába. Elővonta onnan a disznóhólyagba kötött bankókat.

Az asszony a kezébe vette a pénzt. Sohajtott.

- Hát aztán? Gyisznót nem nézett kend?

- Néztem biz én. Dehát igen derága vót. Majd akad itthon, - ha éppen akarunk.

Ez furcsa volt: *Ha éppen akarunk*. Az asszony meg is pislogta. De csak hallgatott szomorún.

Az ember is gondolkodva szivogatta a szivarját. A kisgyerek megsiramlott. Az asszony az ölébe vette: kibontotta a mellét.

- Hát aztán? - kérdezte egykedvűen.

- Hát aztán bementünk Barczával a sátorba.

- Az is ott vót?

- Ott.

- Aki Amerikába járt?

- Az.

- Hát aztán?

- Hát...

A gazda álmos szemmel csodálkozik bele a levegőbe, mintha azon tűnődne, történt-e egyáltalán még valami a világon? Leüti a hamut a mutatóujjával a szivarról.

- Aztán új patkót vettem a csizmára, mondja unalommal.

- Új patkót? Iszen még jó vót.

- Jó vót, de vékony vót mán.

- Ha vékony vót is, járhatott vóna még vele karácsonyig így. Várhatott vóna kend vele.

- Nem várhattam. Mer ki tudja mennyit járok én a télen?

- Mennyit jár? Hát mennyit járna kend? Nem áll be kend falu póstásának.

- Lehet hogy még annál is többet járok én.

S elgondolkodva nézett a mécsesbe.

Az asszony sejti mán, hogy nagy nyilatkozatot rejt a hallgatás. De a gazda nyilatkozat helyett kérdez:

- Itthon nem történt semmi?

- Dehonnem: az adót dobolták megint. Hogy aki hátrálékos, fizessen.

- Mink is hátrálékosak vagyunk.

- Ujévig ráérünk.

- Nem érünk rá.

- Kend mondta, hogy ráérünk. Kend mondta, hogy jobb késni vele: nehogy azt véljék, hogy könnyen fizetjük az adót.

A szivar tüze már a papiros-szipókát pörköli. A gazda elnyomja a tüzét, s kipiszkálja a maradék szivart a szipókából. Teszi a dohányzsacskójába.

- Sütöttél kenyeret? - kérdezi álmosan.

- Sütöttem, - feleli az asszony.

Hallgatva vetkőznek.

Az asszony az ágy mellé igazítja a bölcst.

Az ember az ajtó mellé vetkezik. Ő a dikón hál, az ajtó mellett.

- A húsgyárba három dollár a napszám, - mondja álmosan az ember. Három dollár annak, aki mán beletanúlt.

Az asszony kifakad:

- Sülyedjen el az a húsgyár! Váljon kövé minden dollár, ami ott van! meg amit hazahoztak is! Hazudik Barcza is! Bizony még elámítják kendet! De nem is ereszttem én kendet többet abba a kocsmába.

- A pénz nem hazudik, - mondja nyugodtan az ember. Mer az is gazdagon gyött haza. Ha én odaleszek három évet, én még többet hozok haza.

Az asszony sírvafakad:

- Megbolondították kendet, megalondították. Hogy félrefordították az eszt!

Nem, semmiképen nem akart arról hallani, hogy az ura kimenjen Amerikába.

S másnap reggeltől estig ezen harcoltak.

- Irni, olvasni se tud kend!

- Azok se tudnak. És azok el is kötötték a keresetük felét. Én megélek kenyéren, vizen.

A két gyerek ijedt álmélkodással hallgatta a beszélgetést. Kati sirt, mikor az anyja sirt. Anti csodálkozva és tisztelettel nézett az apjára.

Délután az ember felöltötte a dolmányát: kiment a házból. Az asszony utána küldte a kislányát, hogy a kocsmába ment-e?

- Nem a kocsmába: a községházára ment.

Az Anti gyerek ott irt az ablaknál valami iskolai írást.

- Te Anti, - mondta az asszony. - Mit tanít a tanító úr Amerikárúl?

- Mit? Ott nappal van éccaka. Oszteg... ott fejjel lefele járnak.

- Fejjel lefele?

- Ugy ám: mint a legyek a gerendán.

- Nem jól értetted te azt.

- Dehonnem.

- Hát még?

- Nagy tenger választja el Európától. Akkora víz, hogy tizenhét nap megy rajta a hajó, míg odajuthat.

- Ilyen bolondokat ne mondj nekem. Mán hogy vóna annyi víz a világon?

A fiú vállat vont, és tovább pergettette a tollat.

- Kolompos Kiristóf három hónapig is ment, - mondta félvállról, - három hónapig ment, míg odajutott. De most gözzel járnak a hajók.

Az asszony aggodalmas arccal szoptatta a kicsijét.

- Ki az a Kolompos Kiristóf?

- Ki? Hát aki először járt ott.

- Oszti nem esett baja?

- Dehonnem: tömlőcbe került.

Az asszony a fejét csóválta.

Estefelé Antit küldte be a faluba:

- Nézd meg: a kocsmában ül-e az apád?

A fiú visszatért.

- Nem: Kis Péter uramnál beszélget.

Az asszony nekilobban a gyereknek és pofozza.

- *Kis Péter uram?* Azt a csavargó tolvajt nevezed te *uramnak*? Ha zsákkal is a pénze, csak csavargó, tolvaj!

A gazda megtért. Csak vacsora után szólalt meg:

- Az adót elrendeztem. Jövőre kevesebb lesz. Hónap reggel megyek.

Az asszony elkövült, aztán nagy sírásra fakadt. A nyakába borult az urának:

- Édes egyetlen-eggyem! Óh! Hát vóna szive kendnek itthagyni ezt a három gyereket!? Itthagyni engem!? Itthagyni a házat!?... Ki tudja, micsoda veszedelmek vannak ott!? Nappal is éccaka van. Nem bagoly kend!

- Megtérek. Mihelyest háromezer dollárom lesz, megtérek - nyögte a gazda. - Mer én dollárt hozok meg, három ezret, nem koronát.

- A fenének köll csak egy dollár is! - kiáltott hulló könnyek közt az asszony. Inkább kódulok! Kódulok ha kell! Óh egy édes jó uram!... Gyertek gyerekek könyörögjete tük is apátoknak! A tengerbe fog veszni apátok! Soha nem látjátok többé! Könyörögjete! Ne hagyjon el bennünket! Gyertek: térdeljete le! Könyörögjete!

S felragadta a csecsemőt is a bölcsőből. Odatérdepelt vele a gyerekei mellé.

- Tedd össze a kis kezedet: könyörögj te is! Imádkozz apádnak, imádkozz: ne hagyjon el bennünket édesapánk!

És a kicsike is összetette a kezét.

Valamennyien sirtak. Az ember is mozgatta a bajuszát: könnyekre fakadt. Magához ölelte a gyermekeit:

- Jól van no, csak feküdjete le: ott egye meg az íz az egész Amerikát!

*

Éjfél után Antal megmozdul az ágyán.

Föül.

A térdére könyököl.

Gondolkodik.

A szoba csendes. Csak az óra kettég. Az asztalon álmos kis lánggal ég az olajmécses. A holdfény besüt az udvari ablakon, és a bölcsőre világít, meg a székre, amelyen az asszony szoknyája, köténye, réklije várja a reggeli feltámadást.

Antal ül és gondolkodik.

A falu éjjeli csendjében a bakter távoli kiáltása hallik, amint ájtatos szőnyújtásokkal bögciséli:

*Éjfélután óra kettő,
Dicsértessék a Teremtő!...*

Aztán ismét csendes a világ, és álommal teljes.

A fali-óra megkerren, s nyomban rá erős *cin-cin* hangzik a falról. Utána megint kerren az óra, és halkan kettég tovább.

Antal ül és gondolkodik. Az ágyra néz.

A holdfényben jól látni, hogy az asszony nyugodtan és mélyen alszik, - fél karja a feje alatt. Arccal a kislánya felé van fordulva.

Antal fölkel, fölvonja lassan, lustán a nadrágját, rázza bele magát. Felvonja a csizmáját is.

Aztán megint csak ül a dikó szélén és könyököl a térdén: gondolkodik.

Kisidő múlva ismét leveti a csizmáját. A szögön a dikó fölött lóg a mellénye, dolmánya, ahogy az este levetette. Felölti mind a kettőt. A kalapját is a fejére nyomja.

A feleségére tekint.

Az asszony alszik nyugodtan, mélyen.

Antal halk meztláb a ládához lépked. Nyitná.

Nem nyilik.

Egy percre elképedten áll.

Aztán ismét mozdul. A székre néz, amelyen az asszonynak a szoknyája hever. Annak a kötőjén szokott lenni a kulcs, a *fisonyér* kulcsa is, a ládáé is.

Antal tapogat, motoz.

A két kulcs nincs.

Hm!

Antal tűnődve áll egy percet. Aztán benyul ovatosan az asszony vánkosa alá. A két kulcs megvan.

Nyitja lassú fordítással a ládát. A papiros katulyában nincsen, csak aprópénz.

Antal áll és bámul.

Ismét mozdul: nyitja lassú fordítással a fisonyért. Nyúl az ingek alá, tapogat be a szögletig. A pénz megvan. Bele van kötve a dísznóhólyagba.

Antal kibontja az asztalon. Megszemléli a holdfénynél: három százas meg egynehány húszkoronás. A százasokat meg egy húszkoronást visszateszi a hólyagba, beköti. A csizmába bocsátja. A többi pénzt vissza dugja az ingek alá. Két inget, két gatyát a hóna alá vesz. Bezárja lassu fordítással a fisonyért, a ládát is. Visszadugja a kulcsot a vánkos alá.

Most már a tarisznya lekerül a szögről. Az asszonyra néz.

Beledugja a tarisznnyába az inget, gatyát, dohányzacskóját. Az asszonyra néz.

Veti át a tarisznnyát a fején. Felölti a szűrét is. Az asszonyra néz.

Fölveszi a földről a csizmáját, s tartja a középső ujján. Veszi a sarokból a botját is.

Áll és az asszonyra néz.

Csend és álom. Csak az óra ketteg. Csak a hold világol.

Antal áll és bámulja a bölcsőt. Bámulja az asszonyt. Aztán a buboshoz lép. Bámul a fiára.

A fiu is alszik mélyen. A rossz szűr, amelybe takaródni szokott, félre van csúsztatva. Antal benyul és ráigazítja a fiura.

Az ajtóban megegyeszer megáll. Megegyeszer visszanez. S áll, mintha kövé vált volna.

Jobbkeze a kilincsen, balkezeben a csizma, mintha kövé vált volna.

Aztán óvatosan emeli meg a fakilincset.

Átmegy a pitvar hideg földjén. A kamarából kihoz egy kenyeret, meg egy vászontarisznnyát. A kenyeret beleszorítja a vászontarisznnyába. Ölti azt is a nyakába, a hátára, a szűr fölé.

Kilép a pitarból.

A pitarajtó madzagának a végén csomó van. Lemetszi a csomót a bicskájával. Visszadugja a lyukon a madzagot.

Künn az udvaron a Gubi kutya vakkant, s a gazda elé szökken. Áll kérdőn. A farkát vidáman csóválja.

Antal a falhoz támaszkodik s felvonja a két nehéz patkós csizmát.

Ismét áll. Néz maga elé, mintha a földet bámulná.

A kapu mellett félig tar már a szederfa. Alatta úgy hevernek körben a sárga levelek, mint mikor az asszony leveti a sárga szoknyáját.

Csendes az ég. Egy levél halk zörrenéssel hull a fa tetejéről a gallyakon át a földre. Antal odapillant.

Aztán a kutyára néz.

- Vigyázz Gubi, - mondja remegő hangon. Vigyázz a takarmányra! Vigyázz az istálóra! Vigyázz a házra! Mindenre vigyázz!

A Gubi kutya háromszor tüsszent, s leütögeti a fejét. Nyiszog, mintha valami nyugtalanítaná.

- Oda ülj! - parancsolja halkán az ember.

S a pitarajtó mellé mutat.

A kutya odafekszik. S kérdőn néz a gazdájára.

A gazda azonban nem szól többet.

A levegő hideg, de csendes. A hold felére-fogyottan áll a csillagos ég közepén, mint egy kettészelt ezüst kenyér.

A faluból hosszú kukorikolás hallik.

Antal az istálónak indul. Kinyitja az ajtaját. Melléje támasztja a botját. Leteszi a földre a tarisznnyáját, szűrét. Fogja a kötelet, s a padlásról egy nyaláb takarmányt hoz. Viszi be.

Az istálót gondosan becsukja. Ujra felölti a szűrét, tarisznyáját. Mégegyszer körülnéz az udvaron. A tekintete egy percet a házon időz, aztán keresztet vet magára, s megindul a kerteken át, lógó fejjel, csendes ballagással.

*

Már kijutott a faluból, s rátér az országútra.

A kőhidnál leül egy percet. Talán nem is fáradtság miatt, hanem hogy mégegyszer visszaneézzen a völgybe. Ki tudja, látja-e valaha mégegyszer ebben a földi életben?

Hát a falut már nem is láthatja, csak a völgyet. A gyöngyszínű fényköddel eláradt völgyet, s benne néhány sötét-magas oszlopként álló jegenyét. De még azt se, mert a szeme lám a Gubi kutyaába ütközik.

Ott a kutya előtte. S hogy a gazda leül, ő is leül. És néz a gazdára nyájasan.

- Hej, az istenfádat, aki világa van! - hörken rá a gazda. Hát így vigyázol te a házra?!

S ledobja magáról a szűrét. Kapja a hosszú botot a vékonyabbik végén.

A Gubi kutya automobil-gyorsasággal iklat már visszafelé. De a bot még gyorsabban száll utána. Egyszerre elüti mind a négy lábát.

Gubi nyikít, és hármat is hemperedik. De a hempergésben mégis rátalál a négy talpára, s iszkol nyíva-síva, nyifogva tovább a falu felé.

III.

Évek múldogálnak.

Az első évben siratgatták. A második évben már a gazdagság képeit festgették, hogy mi lesz ha a gazda megtér? A harmadik, negyedik évben már várogatták. Az asszony minden kocsi-zörgésre, minden kutyaugatásra megrebbenő szívvvel tekintett ki a pítarból.

Azonban a gazda még az ötödik, hatodik évben se jelentkezett. Se nem irt, se nem izent.

A szomszéd faluból öten is mentek ki és tértek vissza azon idő alatt, ki pénzzel, ki koldusbottal.

Az asszony át-átment ünnepeken és tudakozódott.

Nem látták, hírét se hallották.

- Nagy ország az, - mondotta az egyik, - könnyen eltévedhetett benne.

- A tenger sok hajót nyel el, - mondta a másik.

A harmadik arról beszélt, hogy sok ember szerencsétlenkedik a bányákban, acélgyárakban.

- Lónak, kutyának is nagyobb ott a becse, mint az embernek.

Az asszony mindig sirva tért haza.

A hetedik évben aztán már halottak estéjén a temető keresztjéhez vezette az asszony a gyermekeit.

- Imádkozzunk szegény apátokért.

A gyermekek persze már akkor nagyok voltak. Anti tizenkilenc éves, Kati férjhezmenő, Jani nyolc éves, iskolás.

Antit már tizenhárom éves korában megfogadta a Lipót boltos a kocsisa mellé szolgának. A kocsi egy év múlva elcsapta a boltos, és Antira bizott mindent: kocsit, lovat, apró fuvarozást. Persze nem azt a fizetést adta neki, amit az öreg kocsisnak, dehát gyereknek nem is dukál, csak gyerekfizetés.

Az asszony se tétlenkedett. Maga ásott, maga kapált a földecskén. Még kaszált is. Aztán hát áldás a tehén a háznál: minden évben borjas. Az asszony megnevelte az üszöket.

Anti csaknem mindennap megfordult a városban. Hajnalban indult, délre tért vissza. A boltos nem is tudott róla, hogy a fiu utközben megáll a házuk előtt és tejet, vaját, turót vesz fel. Hol az asszony ül a fiu mellé, hol Katika.

A negyedik évben már csaknem ötszáz koronányi félretett pénzecske állt a ládafiában.

- Meg köllene javíttatni ezt a házat, - mondogatta az anya Antinak. Katóka mahónap nagylány. Aztán látod az ilyen gornyadt-falú hajlék igen vallja a szegénységet. Zsuppoltatni is kellene. Mind a két hasadt tálam odafenn van a csepegés alatt.

A fiú már akkor tizenhatéves volt. Pipázott már és komoly gondolkodással hallgatta az anyját.

- Várjunk még egy évet - mondotta röviden.

Az asszony nem említette többé a házat.

Egy vasárnap nagy elgondolkodva megszólal a fiú:

- Édesanyám ne javíttassuk meg a házat, hanem vegyünk a pénzen kocsit, lovat. Az új vasúthoz nagysok fuvar kell: hat-hét koronát is fizetnek egy napra.

Ugy tettek.

Abban az évben keresett a fiú ezer koronán felül. Pálinkát nem ivott. Mindössze egy nagyobb pipát vett a pénzből, lógósat, zöld-bojtosat.

A következő év őszén megszűnt a kereset, de a fiú még fuvarozott. Vett a kőbányában követ: ötven koronán huszonöt fordulóra való követ s hazahordogatta. Vett cserepet is. Megalkudott a falubeli ácschal, kőművessel. Nyolcszáz koronából megépült a kőház. Az istálót is meg-nagyobbították. Még csinos kerítés is került az utca felől. A fiú beföstötte pirosla.

A katonasorból kikerült legények ugyancsak megpislogatták a házat, éshát a szépen fejledező rózsaszálacska is: Katókát.

*

Egy decemberi délután, már alkonyat felé, szánon megyen ki a pap a faluból. Tamásnapi vacsorára megyen az espereshez. Jó farkas-bundába burkolódzva ül a szánon. Csak az orra látszik ki a bundagallérból, meg az okuláréja, ahogy illog-villog.

A havas kocsiúton a dombon fölfelé meglassúdnak a lovak. A pára fehérén lövell az orrukból.

- Hideget hoz Tamás, főuram - szólal meg a kocsis.

Voltaképpen csak azért szól, hogy ne kelljen megcsapkodnia a lovakat. Alföldi lónak nehéz a kaptató.

A pap valamit dörmög. A lovak bókolva haladnak fölfelé a fagyos-röges úton.

Közel a tetőhöz egy szembejövő idegen atyafival találkozik a szán. Az atyafin magyaros bárányszőr sűveg van, de a köpönyege olaszos, foltos, rongyosszélű. Maga az ember szakálas, sápadtas. Ötvenéves forma. Köszön a papnak nagy sűvegemeléssel.

- Dicsértessék a Jézus, főtisztelendő pelébános uram.

S megáll, mintha mondani akarna valamit.

- Bizonyosan koldus - véli a pap. - De hátha valami izenettel is jár?

S megállítja a szánt. Int az embernek. Nyúl a zsebébe.

Az ember odaballag. Sovány arca csupa öröm.

- Nem ismer, főúr?

A pap nagyot néz.

- Te vagy-e, Antal? Hát élsz? Hát így elkoptál?

Az ember elmosolyodik:

- Csak így jöttem - mondja büszkén. - Van énnekem parádés ruhám is, - a lajbi-zsebbe. Lovam is van, ökröm is van, új házam is van. Mind a lajbi-zsebbe. Tetszik tudni...

És dértől vizes, rendetlen-torzas szakálán simít.

A lovak a hideget nem állják. Megrántják a szánt. A kocsis erős kézzel markolja a gyeplőt.

A pap is megszeppen, hogy a lovak tán megbokrosodtak. Csak mikor látja, hogy nincs baj, akkor fordul vissza, és int búcsút Antalnak.

- Él-e a házam népe? - kiáltja Antal.

Azonban a pap már nem hallja. A szán elcilinkel a dombnak a túlsó oldalán.

Antal tovább-ballag a nagy timárcsizmában, amely bizonyosan valami zsbivásáron tetszett meg neki. Ballag a zuzmarás akácfák között.

A napnak már csak a parazsa piroslik a hamvas felhők szélén, mikorra beér a havas faluba.

A háza az ötödik ház mingyárt. A leveletlen szederfa már messziről látszik. Antalnak kipirul az arca.

Lép nagyokat a kociút közepén. Néz és néz boldogan rezgő szemmel.

Egyszer csak megáll, mintha mellbe vágták volna.

Megáll.

Néz.

A fa az ő fája. De a ház!...

Az útcán egy ember baktat bekecsben befelé a faluba. A homályban nem tudja ki. Kiáltana neki, de a csodálkozásban szinte megmeredt a szája is.

Mi történhetett?

Eladták-e a házat? Vagy meghalt az asszony? Vagy férjhez ment?

Hallott olyat az amerikai utolsó hetében, hogy egy ember sokáig maradt Amerikában. Itthon aztán halotti bizonyítványt írtak róla. S az asszony férjhezment.

Még rosszabbakat is hallott Antal, s meg is botránkozott rajta.

- Nem minden asszony olyan, - mondotta megvetően.

Egy délben a cement-gyárban, ahol legutoljára dolgozott, az egyik munkás a hazai híreket olvasta hangosan a többinek. Az amerikai magyar lapból. A hírek közt volt egy hajmeresztő: egy szalai ember levelet kapott az óhazából, hogy a nevét több gyermek viseli már, mint amennyire ő gondolat Amerikában. A szalai ember félbehagyta a dolgát, és hazautazott. Éjjel

érkezett meg, és csak éppen hogy megfordult a házában. Csak épp annyi időre, amennyi idő alatt egy revolvert felhúznak meg elsütnek.

Az ujság-olvasásra következett szombaton öten otthagyták a gyárat és hajóra szálltak. Antal is velök tartott. Már akkor különben is meggyűjtötte a háromezer dollárt és csak az útiköltségért dolgozott. De mikor hallotta, hogy a hajón szénlapátolásért is átviszik az embert az óvilágba, velök tartott.

- Az én feleségem nem olyan! - mondogatta a társainak az úton.

Három hétig tartott, míg hazaért. De még a harmadik héten is csak azt mormogta:

- Az én feleségem nem olyan!

Mégis, hogy a háza helyén más házat lát, elrökken a szive. Mi történhetett? Olyannak nem olyan az asszony, az az egy bizonyos. De hátha mégis férjhez ment?

Vagy eladósodott? Más kezére került a ház?

Vagy tán el is költözött?

Vagy meghalt?

S áll kövé dermedten a kocsit közepén.

Egy asszony válik elő a homályból, a falu felől. Patkós csizmája szaporán kocog a fagyott-röges úton. Bekecs van rajta. A kezében kosárka.

Antal nézi. Még nem is látja az arcát, megismeri, hogy a falusi bakter felesége: Bódi Terka. A falu végén lakik. Bizonyosan a boltban járt.

No ez megújságol mindent.

S hogy az asszony odaér, szól is neki:

- Jóestét Terka!

Az asszony meghökken, mintha hátulról megrántották volna. A szeme elkarikásodik.

- Minden jótét lélek... - rebegi levegőtlen mellel.

Antal elmosolyodik.

- Ejnye no!

Az asszony azonban sikolt. Elejti a kosarát és megfordul. Fut vissza a falunak.

- Terka! - kiált utána Antal.

Az azonban méginkább fut. Meg-megcsúszik, el-elbukik. Apró sikoltatással vész el a homályban.

Antal maga is elsápad.

- Halottnak vélnek, - mormogja.

Szinte beteg szemmel fordul a házának. A kapuhoz ballag.

A léckerítés kapuja nyitva van. Bent az udvaron egy kocsi látszik. Az istálló is más. A félszer is nagyobb. A pitarból vörös tűzfény sugárzik ki a havas-hideg udvarra.

Antal áll és néz. Ha valaki jönne, megkérdezné, hogy kinek a háza? De nem jön senki. Csak a hideg téli szellő kapdossa-bodorgatja a kémény füstjét lefelé.

Antal áll és néz.

Az udvarra vetődő fényben egy asszony árnyéka nyúlik ki. Csak egy pillanatig tart: az árnyék belemulik a ház árnyékába. Aztán egy hosszú leány-árnyék jelenik meg. A hajáról látszik, hogy leány. Az is elnyúlik az ajtófényben, meg elillan, meg elötünik, megint elvonul.

A belső-szobának az ablakocskája szintén világos, de az nem vet fényt az udvarra, csak épp hogy narancsszín fényvel világoskodik.

Antal áll és néz.

Egy leány fordul ki ringadozó járással a pitarból. Magasnyakú hajadon leány, téli kendő rajta. A haja egyágba van fonva. Egy nyaláb fát visz be sebtén a pitarba. Nem látta meg Antalt. Antal se látta jól az arcát.

Az udvaron fekete kerek folt látszik, akkoraforma, mint az ő talján köpönyege, ha elterítené. Disznóperzselés nyoma. Dehát az nem érdekli Antalt, csak épp átfutott rajt a tekintete.

Áll a kapuban és bámul.

Valami beszéd hallatszik a pitarból.

Fülel.

Nem érti.

A hangok nem ismerősek. Női hang az egyik, gyermekhang a másik.

- Dehogynem - mondja egy fiatal női hang. Dehogynem. Majd neked előre-tálalunk.

Egy 8-9 éves forma bekecsez süveges pufók fiu jelenik meg az ajtóban, és odatámaszkodik, eszik. Nagy sült krumplit ugráltat a markában. Abból falogat. A lábán csizma. De a tűzfény csak féloldalt világítja meg, a vállát, a fülét, a satyakját, tentás ujjait.

Antal áll a botjára támaszkodva a kapuközben. Áll, mint a kövévált juhász. Nézi a pitarajtóra, hogy szinte kiesik a szeme.

A fiu megpillantja, szintén néz. Lép vagy hármat. Nézi.

- Keres az úr valakit?

A köpönyegéről véli első pillanatra úrnak. De mingyár látja, hogy a köpönyeg alja foszlányos és foltos, és hogy nagy idegen szabású csizma van alább a köpönyeg alatt. Megröstellkedik és hetykén szól rá:

- Mit akar kend?

Az ember nézi rá. Nem felel. Mintha nem is hallotta volna a kérdést.

A fiu is néz. Látott már efféle idegeneket, látott egyszer az új vasut sineinek a lerakásánál, mikor a bátyja magával vitte.

Fúj a krumplin és újra megszólal:

- A bátyámat várja talán? Nincs itthon.

Az ember néz. Nem felel.

- Vagy szállást akar talán? - folytatja büszkén a fiu. Itt nincs szállás. Menjen a kocsmába. Ott adnak. Az istállóba adnak szállást.

S elfordul. Falogat a párolgó krumpliból.

A leány kihajlik az ajtón. A kapu felé pillant.

- Mi az?

- Valami izé. Szállást akarna. Ugye szállást kér?

Az ember bólint. Beljebb lép egy lépést.

A leány a szeméhez ernyőzi a kezét s végigszemléli a jövevényt. A homályban fáradtnak látszik az ember és szegénynek.

A leány eltűnik. A beszéde kihallatszik, amint jólelkűen szól valakinek:

- Valami koncsorgó van itt, vagy kókus. Fázik. Az istállóba szeretne meghuzódni az éccakára.

A válasz nem érthető. Kérdező hang. Vélekedő hang. A pitarba egy fehér macska fut be.

Az ember megszólal:

- Ki lakik itt? - rebegi.

- Ki lakna? - feleli a fiu büszkén. Mink lakunk itt. A magunk háza ez.

- Ki fia vagy?

- Ki fia vónék? Édesapámé.

S nagyot fal a krumpliból. A forróját lehetelvé omlasztja a szájába.

Az ajtóban az asszony jelenik meg. Hátrakötött kendő a fején. A két keze könyékig tészta.

Áll és szemléli a jövevényt, amennyire a homályban szemlélheti. Homlokba vont süveg, ritkás rendetlen szakál, rongyos köpönyeg, amelynek egy foltja nagy négyszögű...

Az ember térde remeg. A köpönyeg alján látszik, hogy remeg.

- Itt nincs szállás, - mondja nyersen az asszony.

S vissza-eltűnik a házba.

Az ember áll és néz.

A gyerek falogatja tovább a krumplit.

- Nem értette? - szól az embernek. Amoda feljebb a kocsmá. Mink csak búcsúkor adunk szállást, akkor se mindenkinek. A kocsmába két garasér mindenkinek adnak szállást. Az istállóba, vagy a fészkerbe... ott szoktak...

- Hányan vagytok?

- Hányan vagyunk? Hun többen, hun kevesebben. Hétfőn vótunk legtöbb, mer gyisznóölés vót nálunk...

Egyszerre gyanakodva néz az emberre.

Befalja a krumplinak az utolsó falatját is. Elfordul. Beballag a házba. Másik krumplival jelenik meg az ajtóban. Táncoltatja, fuvogatja.

Közben rá-rátekint az emberre.

Befordul. Kihallik, ahogy kiált az anyjának:

- Édsanyám! Az ember nem megy el.

- Nem megy el?

Hosszu szünet.

Ugyanaz a hang:

- Talán az Anti mondta neki, hogy idejőjjön? Ha ő mondta hát...

A többi érthetetlen.

A macska kioson a konyhából. A fiu is kilép.

- Ösmeri maga a bátyámat, az Antit?

- Ösmerem, - feleli fátyolozott hangon az ember.

- A bátyám mondta talán, hogy itt hálhat kend?

- Nem, nem mondta.

S marad az ember állton.

A fiu tünődve néz. Visszalépked a házba. Kisidő múlva ismét megjelenik.

- Üljön le amott az istálónál. A bátyám mingyán megjön. Majd ő megmondja, hogy lesz-e hely az istálóba vagy nem lesz?

Az ember beballag az udvarra. A pitarba bekémlelődik. Az ablakra is ráforgatja az arcát. De a pitarban nem látszik senki. Az ablakocska meg harmatos, jégvirágos.

Az istáló falánál egy felfordított talicska sötétlik. Ráül. Az udvaron csend. Az istalóból kihallatszik, ahogy a két ló olykor-olykor rádobbantja a lábát a földre. Borjúnak rövid bődülése is hallatszik.

De az ember jobban csak a ház felé fülel.

Ekközben teljesen beesteledik. Csillagok tünedeznek elő az égen. A trágyadomb nehéz pézsmaszaga elterjedez az udvaron.

A kapuban egy bekecses, nagycsizmás legény jelenik meg. Pipa lóg a szájában. Fogja a kapu két szárnyát. Bezárja a kaput. Keresztbecsörrenti a reteszvasat.

A leány kitekint rá.

- Egy kódus kér szállást, - mondja halkan a legénynek. Ott ül az istáló előtt.

A legény arra-tekint.

- Kódus? Mé nem mondtátok, hogy szálljon a kocsmába.

- Aszongya, hogy ösmerősök vagytok.

A legény ismét a jövevény felé tekint. A homályban csak fekete ülő árnyék.

A legény odakiált:

- Honnan gyön?

- Messziről, - feleli alig hallhatón az ember.

A legény a kiskapuhoz lépked, hogy azt is bezárja.

A Gubi kutya akkor ugrik be. Látszik a futásán, hogy a legénynyel járt, - csak épp elmaradt kissé, talán hogy egy másik kutyával akadt találkozása.

A legény befordul a konyhába, és leveszi az ablak párkányáról az istáló-lámpást.

- Asztalon a leves, - mondja a leány.

- Ki az a kódus? - szól ki az asszony a szobából.

Már ott ül a kisebbik fiával az asztalnál. Párolgó tál előttük és másik tálban sült krumppli.

A leány tepsit visz be a konyhából. A tepsi sistereg és hurka-illatot áraszt. A macska beoson a leány szoknyája mellett a szobába.

- Ki lehet? - morog a legény. Mingyán megnézem.

Gyujtót ránt végig a jobb combja alján, és tartja a lámpásba, a faggyugyertyára.

- Valami erőszakos ember, - vélekedik a leány.

- Nekem se tetszik, - szólal meg Jánoska. Igen vizsgálta a házat. A konyhába is benézett. Az udvart is igen szemlélgette. Még azt is tudakolta, hogy hányan vagyunk?

És tentás ujjai közé vesz egy sült krumplit.

- Az istenfáját, - rándul meg a legény. Majd mingyán szömbe-nézem én: ki-miféle?

A leány elsápad:

- Jaj talán valami... Baltát nem láttál nála?

A gyerek vállat von.

- Lehet a köpönyeg alatt.

- Világér se adj szállást neki! - mondja szinte kiáltva az asszony.

A legény leteszi a pipáját:

- Ugy kihajítom, hogy...

S kiballag a lámpással.

Azonban nem telik bele két perc, visszafele kopog a csizmája sebesen. Csak visszadobban a szobába.

- É-é-édesanyám! - hebegi hüledezve, képedezve, - a Gubi i-i-igen örvendezik...

S a lámpás remeg a kezében.

Az asszony elmered:

- Mi?...

- Igen ugrál a nyakába - lihegi a fiú.

- Jézus Mária! - pattan fel az asszony. - Jézus Mária...

Elkapta a fia kezéből az istáló-lámpást. Sietett, szinte futott vele az istáló felé. A három gyermek hüledező-csodálkozó szemmel lépkedett utána.

Az ember ott ül nyugodtan a talicskán. A kutya meg olyan polkát jár körülötte, hogy szinte porzik a hó a lába alatt.

Lódul az asszony elé is. Azt is körülviháncolja.

Az asszony csak siet nagylehedezve, lobogó szoknyával. Szárnyaltatja már messziről a lámpás világosságát az ember felé. A három gyerek is a nyakát nyujtogatva kocog és meregeti a szemét.

Az ember fölkel. Néz: jön-e még *valaki*?

Nem, senki.

Az asszony megáll. Rávilágít, az arcára világít. Csak egy percre világít rá s a lámpás kiesik a kezéből a hóba.

- Óh, egyetlenem! - kiáltja nagy örömsírással az ember nyakában. Egyetlen jó uram!...

*

A vacsoránál aztán összekulcsolja a kezét az asszony:

- Az Isten áldja meg kendet, hát mér nem jött be kend igényösen?

- Hát feleli vigan az ember - csak... Amerika tudod, messze vót innen. Amerikátul hazáig még messzebb vót. De innen a kapuból be ide a házba, ev vót lelkem a legeslegmesszebb.

A kertésznek csak egy leánya volt.

A kertész már hét éve, hogy megházasodott, de gyerek csak nem jelentkezett a háznál.

Búsultak is rajta sokat.

- Mindenkinek van a faluban, csak nekünk nincs, - sóhajtozott az asszony. De én már tudom mi az oka?

- Mi?

- Vért ontottál a bosnyák földön. Azér apasztotta el az Isten a te véredet is.

- No hogy apadjon el minden bosnyák is! Töppedjenek meg, mint az októberi szőlő.

- Vagy hogy azér, mer elhagytam a hitemet, - kesergett az asszony. Mondták, hogy a plébános prédikált effélét.

- No hogy töppedjen meg minden plébános is!

A kertész ugyanis kálvinista volt, és a felesége is áttért később, hogy úgymond, vasárnaponként ne kelljen kétfele járniok a templomba.

A nyolcadik esztendőben aztán mégis született egy kislányuk. Kékszemű lett, mint az anyja. Emmának kereszteltették.

Szép kis egészséges kisededke volt, csak épp a szemecskéje fájt egyszer. De az is elmúlt.

Egyszer hogy kiviszi az anyja a csöppkét az udvarra, a gesztenyefa alá, elképedve látja, hogy a gyermek belenéz a napba. Belenéz oly nyugodtan, akárcsak egy tányérra nézne.

Akkor ismerték meg, hogy vak.

Volt nagy sírás, volt nagy kesergés. Hogy épp az ő gyermekük... Minden más gyermeknek jó a szeme a faluban.

Az orvosnak is megmutatták.

- Ebbizony vak, - mondotta az orvos. - De talán idővel megjön a szemevilága.

Persze csak vigasztalásképpen mondotta.

A leány aztán szépen fölnevedett. Formás kis szőke lány lett, - arcra olyan mint az anyja, de a nyaka rövid, mint az apjáé. Növekedett, és csakúgy játszadozott, mint a többi leány. Kicsi-korában bábúzott, együtt játszott a ispilángi-rózsát a lányokkal. Iskolába is járt, depersze csak hallgatónak. És nem is hiába: hallásból mindent megtanult, csak éppen írni-olvasni nem tudott.

Otthon is hasznos volt Emmácska: mindenben segített az anyjának: sót tört, cukrot, borsot, mindent tört a mozsárban. Fát hordott a tűzre, meggyúrta a tésztát, megtisztította a halat, a zöldséget, etette a baromfiakat, szóval mindent dolgozott, amit a leányok szoktak. Még varrt is.

És boldog volt. Naphosszat dalolgatott a kertben, vagy a szobában. Olyan szépen dalolt, hogy akik a kert mellett mentek el, megálltak.

- De szépen fujja, eszem a lelkit! - mondogatták.

Olyankor a kertész elégedetten mosolygott.

A kertészné is ha valami kedvetlenség érte, nem egyszer szólt a leányának:

- Danolj valamit, Emmácskám.

És Emmácska elmosolyodott, dalolt: *Sűrű csillagos az ég...* vagy *Erdő, erdő, sűrű erdő*. De néha olyat is dalolt, amin elszomorodtak a szülők. Mikor például azt dalolta: *Nézz rózsám a szemembe*.

És ahogy nőtt, a hangja is egyre szépült. Valami csodálatosan finom zengése volt a hangjának, kivált mikor a magas hangok jöttek a torkocsájából. Mintha valami fülemilének a torkát illesztette volna be a jó Isten egy fiatal leánytestbe, hogy emberi szavakkal is daloljon.

A kálvinista pap együtt szokott sétálni a pópista pappal. (Már csak ott abban az egy faluban.) Azok is megálltak egyszer, és hallgatták. A kert közepén méternyi széles homokos-kavicsos út volt, ribizke szegte. A leány azon sétált föl és alá és dalolt édesen.

- Ha vak nem volna, - mondotta a plébános, - szerencsés lehetne a hangjával.

- Az ember nem a hangjával szerencsés, - vélekedett a kálvinista pap, - hanem a szívével. Mindig a szívével.

- Hát persze-persze, hogy a szívével. De mégis...

S ott álltak a kert végén, a lonc-bokor mellett, mígcsak a leány abba nem hagyta a nótát.

A kertész látta őket, és büszke volt a leányára. De az ő fejében sohse fordult meg, hogy szerencsés is lehetett volna a lánya a hangjával. Csak afféle paraszt kertész-bojtárból urasodott kertész volt, és hírét se hallotta soha az operának.

Egyszer egy kis kellemetlenség is érte Emmát a hangja miatt. A templomban vasárnaponként mindenki énekel, mikor a rektor énekre orgonál. Emmának a hangja egyszer kiemelkedett az énekből, és arra mindenki abbahagyta az éneket, mindenki őt hallgatta. Ő aztán, hogy magára maradt, elszégyenkedett, és ő is abbahagyta. A rektor kapta el az éneket újra, és csak maga fújta tovább az orgonán.

Attól fogva csak halkán dúdolt Emma a többivel. Pedig kérte is rá egyszer a rektor, mikor a püspök meglátogatta őket, kérte, hogy énekeljen legalább egy verset, egymaga a kóruson, éshogy az milyen szép lenne, mennyire meglepné az úri vendégeket. Emmát azonban semmiképpen nem lehetett rávenni. Még az anyja se tudta rávenni.

Már tizennégy éves volt akkor Emmácska, gömbölyű arcú és domborodó keblű. De fehérebb színű, mint más leányok, és persze nem olyan fűrge, nem olyan mosolygó.

Azon a tavaszon történt, nagypénteken, hogy benyitott hozzájuk a pópista harangozóné.

- Csak egy percre futottam ide, - mondotta szapora szóval, - a plébános úr bizonyosra várja ám husvétra a salátát. Nekünk is ha jut egy-két fej. Hát azt hallották-e, hogy a szomszéd faluban mi a hír?

S elmondta, hogy egy odavaló huszár fiú felakasztotta magát a kaszárnyában, mert férjhez ment a szeretője.

- Ott akasztotta fel magát, ahol háltak. De hogyan nem ébredt rá egyik se?

- Nem jár az zajjal, - mondta a kertészné. Az én uram látott Bosnyák-országban egy akasztást: csak a nyakába tették a bosnyáknak a madzagot: meg se nyikkant. Egy perc múlva már nem élt.

A husvét későcskén érkezett abban az évben: Szent György nap előtt való napon. Künn beszélgettek az udvaron a vén vadgesztenyefa alatt, amely akkornap feslett, és fakó zöld rongyokként lógtak még a levelei.

S két óra hosszat eltrécseltek százféle ügyről-bajról: kalácslisztról, új babos kartonról, ablakfestésről, hideglelésről, gyereknevelésről, csirkenevelésről, és a tavaszi kacsaiültetésről, - szóval mindenféléről, mint az olyan asszonyok szoktak, akiknek sietős a dolguk.

Vége a harangozóné a fejéhez kapott:

- Jajjaj de elmaradok! No Isten velök. Tudod-e mi ujság Emmácska? - szólt vissza még a kapuban, - kőművesékhez egy pesti fiú jött ma, rokongyerek. És az is vak szegény. Akkora, mint te vagy.

Emma nem felelt, csak pislogott. Várta talán, hogy többet is mond az asszony a pesti fiúról, de az asszony már akkor sietett, csakúgy csattogott a papucs.

- Hát csak szép fejeseket, - kiáltotta vissza még az utcáról. Majd elküldöm érte a Lacikámat.

Emma gondolkodva örölte tovább a mákot a padon, a gesztenyefa alatt. A kertésznő rossz réklit öltött és az övébe csíptette a felsőszoknyáját. Meszet kevert egy dézsában, és előkereste a meszelőt. Meszelt.

Emma ekközben elvégezte a mákőrlést. Bevitte a konyhába. Letette a konyhaasztalra, jól be. Aztán a diót vitte ki szakajtó-kosárban. Törögette kalapáccsal a padon.

Ugy egy óra múlva bevitte azt is. Visszatért az udvarra.

- Anyácskám, - szólalt meg. Az a pesti fiú nem jön ide?

- Nem tudom galambom, - felelte az asszony. Vigyázz, ott a meszes dézsa.

Este mikor lefeküdtek, újra megszólalt a leány:

- Az a pesti fiú eljöhetne. Eljöhetne a harangozóék Lacikájával.

Másnap reggel mások is tudakozódtak saláta felől. A kőművesné is.

- Ugyan kőművesné, - mondotta a kertésznő, - hozza el azt a pesti fiút hozzánk. Hadd mulassanak. Hallom, hogy az is vak.

- Az szegény - felelte a kőművesné, - elhozta a néném levegőre egykicsit, csak egy hétre. Egy hétig lesznek vendégeink. Aj szegényke, - mondotta a fejét csóválva. Olyan szép fiú... És sohse vót ki a nagyvárosból. Az apja asztalos vóna, de mióta megköszvényesedett a karja, csak virslit árul. Éjjeli kocsmákban árulgatja a virslit. És öt gyereke van, öt fiú. No majd hónap délután elsétálok vele.

Emma megszólalt:

- Ma.

- Ma nem érek rá, kedves. Kenyeret meg kalácsot kell sütnöm. Aztán az az Ádám gyerek más vezetővel ki se mer mozdulni a házból. A kutyáktól fél.

A kutyáktól Emma is félt. Azért nem is járt magában soha. Pedig szeretett ide-oda ellátogatni a leánypajtásaihoz. És nem is kellett neki vezető. De a kutyáktól irtózott.

Délután gyerekek játszottak a kert mellett. Emma ismerte mindeniket a hangjáról.

- Bandi, - szólt ki az egyiknek. Gyere, adok mazsolát. Csak három szemet adok. De ha megteszed, amire kérlek, adok egy marokkal.

- Megteszem, Emma.

- Erigy el kőműveséhez. Ott van egy vak fiú. Mondd meg neki, hogy itt meg van egy vak leány...

Elpirult, elakadt.

A fiú elnyargalt. Kisidő múlva visszatért.

- Ma nem gyön a pesti fiú. Mert máma a feltámadásra készülnek.

Emma besietett a házba:

- Anyácskám, - mondotta lihegve, - a feltámadásra... Öltözzünk a feltámadásra.

És már nyitotta is a ruhaszekrény ajtaját.

- Feltámadásra? Hogy mennénk mink oda?

- Mások is mennek, - dohogott Emma. Az éjféli misére is elmennek, a feltámadásra is. Mind ottvannak a kálvinisták.

- Nem, nem, - felelte az anya, - kisélné a szemem. Hozz be még egy nyaláb szalmát.

Bárányt fejtett és kemencét fűtött kalács alá.

Emmácska duzzogott, kedvetlen volt. Alig lehetett megvigasztalni.

- Holnap felveszed a fehér ruhádat, - vidámította az anyja, - és te leszel a legszebb a leányok között.

Este sokáig nem aludt el Emma. Egyszer meg is szólalt:

- Melyik csokrot tűzzem a hajamba? A kéket vagy a rózsaszínűt?

- Mindegy, - felelte az anyja.

- A rózsaszínűt teszem, - mondta a leány - a rózsaszínű bársonyt.

De másnap reggel mégis a kéket tette, a kék selymet.

- Meleg van már, - mondotta, - a selyem illik ilyenkor.

Türelmetlenül várta a harangszót. Kétszer is bement a konyhába és ivott vizet egy aranyozott szélű katángvirág-szín kék bögréből, az ő kis kávésbögréjéből.

A katolikus hívek már akkor szállingóztak a kapu előtt a templom felé. Mindenki ünneplőben. Az asszonyok és leányok kalácsos kosarat is vittek.

Egyik-másik beköszönt a kapun:

- Dícsértessék...

- Mindörökké, - felelte boszúsan a kertész.

Ott ült már a gesztenyefa alatt és pipázott. Hétköznapi csak elfogadta a pápista köszöntést, de ünnepen nem szerette.

- Apácskám, - szólalt meg Emma az ajtóban, - nekünk csak tízkor harangoznak: elmehetnénk addig mink is... a pápista templomba.

- De mán azt nem teszem, - hörkent meg a kertész. - Micsoda bolond beszéd ez!

Emma kedvetlenül szipogott. Az apja mindig teljesíteni szokta a kívánságát.

- Azt mondják igen szép ott, - mentegetődzött pislogva, - igen szép...

- Ha szép, ha nem szép. De mán ilyen szent ünnepen nem vétkezek avval, hogy pápista templomba menjek.

Emma arca elszomorodott. Befordult a szobába, és kicserélte a kék selyem csokrot a rózsaszínűvel.

Tíz óra felé aztán ők is megindultak.

Az idő napos volt. Enyhe szellőcske szárítgatta az utcát. A kálvinista harangok ünnepiesen zengtek-bongtak. A levegőben az akkornap érkezett fecskék szállongtak, mintha a harangok hangján hintálódznának.

Emma az apja karjába öltekezve lépegetett. A haja-fonata koszorúba volt kötve, és rajta a rózsaszínű bársony-csokor kisasszonyosan virított. De a fehér ruha rajta meg a cipő, csak olyan volt, mint a parasztlányoké.

- Szerencsés jónapot! - köszöntgettek jobbról-balról a kálvinista isten hívei.

S a kertész méltóságosan köszöntgetett vissza.

Ő is úgy volt öltözve: félig urasan, félig parasztosan, mint a lánya: kék posztó parasztruha rajta, de a fején úri szalmakalap, és a nyakán úri gallér, a kezében sárga úri bot.

Emma is köszönt, ha női hangot hallott. A kezében kis azalea-csokor volt. Más lányok jácintot vittek vagy tulipánt fehér zsebkendőben a zsoltáros könyvük mellé szorítva. Az ő virágát mindig maga a kertész választotta ki a sok közül.

Az ünnepre sokan begyűltek a szomszéd falvakból és tanyákról is, úgy hogy a lányok két padjából kiszólitotta a rektor a bentülőket:

- Engedjete helyet a korosabbaknak: álljatok ki a prédikáló-szék alá.

Emma is köztük volt. Odaállt a szék alá, szembe a község véneivel. A gyerekek egyrészt is leszólitották a kórusról és a pap széke elé sorakoztatták. A templom csupa mozgás volt: szoknyák suhogtak, és gyerek-lábak csosztattak. Kegyes illatok lengedeztek.

- Pestiek is vannak itt, - susogta Emmának az egyik parasztleány. - Ketten vannak. Egy vak fiú is.

Emma megrezzent.

Aztán a mozgás elcsendesült. A pap is beült a székébe és ünnepi komolysággal nyitotta meg a könyvét. Olvasott. Az orgona megszólalt. Az ülő hívek fölkeltek és állva énekelték:

*Szent Isten noha néked
az egek ülőszéked,*

-----
biztat szent ígéreted...

Emma megfogta a mellette álló lánynak a karját, és a fülébe susogott:

- Hol áll az a vak fiú?

- Nem áll, - súgta vissza a leány, - ül. Az asszonyok sorában ül, szélről a padon, a pesti asszony mellett.

- Belül-szélről?

- Belül.

- Hányadik pad?

- Nyolcadik.

Valóban ott ült egy sápadt és behunyt szemű zömök kamaszfiú, tizennégy-tizenöt éves. És gyűröttes ruha rajta, úri ruha, de csak afféle olcsó, barna, kávészínű mosóruha. Fekete oldalt-fésült haja olyannyira le volt pomádézva, hogy szinte parókának látszott.

Az ének zúgott. Emma hallgatott. Aztán az ének elvégződött, a hívek leültek. Az orgona más énekre változó hangokat fuvolázott áhítatos-ünnepien.

A rektor a XXXV. zsoltár dallamát vezette be. A tábla persze mutatta, hogy nem a *Perelj Uram* zsoltárt kell énekelniök, hanem csak annak a nótájára a husvéti éneket: *Jézus ki a sirban valál.*

Azonban, hogy a rektor az énekkezdesre futtatott, Emma egyszerre fölemelte a fejét. S ime finom vékonyka hang előzi meg a többiét, mintha hegedűhang szólalt volna meg, valami tündérhegedű meleg hangja:

Perelj Uram perlőimmel...

Az énekre nyílt ajkak becsukódtak. A nyelveket bűvölet kötötte le. Az a fiatal hang, s a hangban a szűzi testnek az az üde finomsága... Mintha egy virág énekelne.

Minden szem a leányra nézett. A hátul-ülők is nyújtogatták a nyakukat. Egy töcsök asszony a padra állt leghátul, s elnyílt szájjal bámult.

A vak fiú is fölemelte az arcát. Csukott szemehéja félig fölemelkedett. Fülelt a hang felé.

Emma pedig megfordult már az asszonyok padsorai felé, és dicsőült arccal énekelte tovább:

Harcolj én ellenségimmel.

A két kezét is lassankint kiterjesztette, mint a szárnyát emelő galamb. A fejét ájtatosan hajlítgatta jobbra és balra, s a hangja mondhatatlan magasságba szállt:

Mondjad ezt az én lelkemnek:

Tégedet én megsegítlek.

Lágyan és elenyésző hegedűhangon énekelte az utolsó szót. A rektor már csak az orgona bűgójával kísérte, hogy tisztábban lehessen hallani.

Skandalum volt, de gyönyörűség! A kertészt kiverte az izzadtság szégyenében.

Már az ének elején oda akart menni a lányához, hogy elhallgattassa, de lefogták:

- Engedje: igen szép!

Az ének végén aztán mégis kilépett a padból, és odacsoszogott lábujjhegyen a lányához:

- Ne énekelj! Nem tudnak tőled énekelni. (A teremtsit az apádnak!)

A leány elhallgatott. Ismét az öreg bácsik felé fordult. A hívek csak akkor kezdhették rá a husvéti éneket: *Jézus ki a sirban valál.*

Délután a leány nem ment el a templomba, csak az anyja. A leány otthon maradt az apjával és ebédutántól kezdve egyre a vendéget várta.

- Jönnék-e már? - kérdezgette minduntalan.

A kertész ott pipázott az udvaron, és ki-kinézett a kerítés fölött.

- Még nem jönnék, - mondogatta. Bizonyosan elmentek megint a templomba.

Emma a macskával játszott a padon a gesztenyefa alatt. Egyszer fölállt a padra és belekapaszzkodott félkézzel a fának a ház felé hajló vastag ágába: megvonta a kezét egy levélen. Már akkor terjeszkedtek a gesztenyefa levelei, és balzsamos nyers illattal lehelte be a vén fa az udvart.

Nézett a lány a falu felé.

A kertész föl és alá sétált az udvaron és pipázott, pökedezett. Valahányszor a kerítéshez ért, kikandikált az útra.

- Jönnék már, - szólalt meg végre négy óra felé.

A leány leugrott a padról. Elpirult. Hallgatódzott. Megtapintotta a haját, a csokrot. Simított a szoknyáján is.

Az utca felől csakhamar közeledett a beszélgető hang: a kertésznő hangja, a kőmivesné hangja, aztán egy idegen női hang, amely hasonlított a kőmivesnééhez, de érdekesebb volt valamivel.

A kocsúton jöttek, lassú sétában, bizonyára a vak fiú kedvéért, aki a nénje karján vigyázatosan lépegetett, és egy kampós gyökérbottal tapogatta az utat. Új szalmakalap volt a fején, fekete, olcsófajta, és vastag bagaria-cipő a lábán, fűzős. Halvány kerek arca kissé emelt volt, és nyugodt. Csak időnkint rándult meg a szemöldöke, mikor rögre lépett, vagy kerékvágásba.

Végre odaérkeztek a házhoz. Ott a kapuküszöb magaslott kissé, és a vak meg is botlott benne.

- Itt vagyunk, Emmácska - szólt édesen a kőmivesné. Itt vagyunk, lelkem.

A pesti asszony megveregette az Emma arcát, és meg is csókolta.

- Hát ez az? Milyen szép leány! Itt a fiam, kedves. Ádám a neve. Ösmerkedjete, beszélgetsetek.

S beletette a fia kezét a leányéba.

A két vak gyermek percekig úgy maradt: kéz-kézben. Mikor aztán a kertész betessékelte a vendégeket a házba, a leány fölemelte a bal kezét és a fiúnak az arcát körülsímította. Rátapintott a fiúnak az orrára, szemére, szájára, homlokára, fülére. Aztán ismét a szemét tapintotta meg gyöngéd érintésekkel.

A fiu állta nyugodtan, szótlanul.

Aztán ő emelte föl a bal kezét és vigyázatos gyöngédséggel a leány arcához érintette. Gyorsan áttapintotta, a hajára is tapintott, a bársony csokrot is átsímította, és a szeménél időzött leg-hosszabban.

A leány állta nyugodtan, szótlanul.

Aztán a fiu is lebocsátotta a kezét. A leány kezét is eleresztette. Arccal fölfelé szimatolt.

- Különös szag ez, - szólalt meg. Micsoda fa ez?

- Vadgesztenye, - felelte a leány. Ül le: itt pad van. Tessék.

S megfogta a fiúnak a karját, a pad felé vonta. Az arca piros volt, mint a pipacs, és pislogott.

A fiu arrafelé lépett, amerre a leány vonta. A botja a padhoz ért. Megtapintotta. Leült. A háta mögé is tapintott. De a pad vagy háromarasznyira volt a fa derekától, nem vethette neki a hátát. Hát csak ült. A botját a lába közé fogta.

Hallgattak.

Belülről kihallatszott a beszélgetés. Mind a ketten arra hallgattak. Három asszonyi hang vidám kelepelése egyszerre.

De im az ajtókilincs megnyikkan: a kertésznő lép ki. Tányér van a kezében és a tányéron négy szelet diós és mákos kalács.

- No, - mondja édesen, - hát mulattok! Nesze Emma, kináld meg kalácscsal a vendégedet.

A leány átvette a tányérat. Mosolygott. A tányér remegett a kezében.

- Egyél, - mondotta. - Jó kalács. Én törtem a diót. A mákot is...

A fiu mind a két kezét fölemelte. Megtapintotta a tányérat és bele is tapintott. Kivett egy mákos szeletet, megszagolta, és legott belefalt.

- Jó, - mondotta, - jó.

A leány mosolygott. Elégedetten hallgatta, hogyan csamcsog a fiú. A fiú igen jóízletűen csamcsogott, s közben a kalapját feltolta a homlokán. Emma is vett a kalácsból és szintén csamcsogott. Aztán hogy a fiu utolsót csammantott, újból megkínálta:

- Egyél még: arravaló.

- Nem köll több, köszönöm, - felelte komolyan a fiu. Délbe is ilyet adtak. De az nem vót ilyen jó.

- De egyél hát.

- Nem kell több, hanem ha vizet adsz, azt iszok.

- Adok.

És suhogó szoknyával futott be vízért. Bevitte magával a kalácsot is. Letette a kemencére, és befödte egy üres cseréptállal. Töltött az aranyozott szélű, katángszín bögrébe vizet, és kisietett vele.

A fiu nagy kortyokban itta. Mind megitta.

- Jó víz, - mondta komolyan. - Jobb a pestinél.

Aztán megint hallgattak.

A háztetőn három veréb ugrált. Torzolgatták a nádat, ahogy a verebek szokták. Az egyik közülök röp-röpp odaröppent a földre eléjük, és felkapott egy kalácsmorzsát. Visszaröppent vele a házra.

A másik két veréb is: rippem-röppöm: kapkodott a morzsákból.

A leány feléjük legyintett. A verebek egy burranással elszárnyaltak.

Az udvar ismét csendeskedett. Az utca túlsó során valamelyik háznál, tán az ötödik szomszéd-ban nyikorgott a kútágas, ahogy vízért bocsátották le a vödröt. Aztán kis szünet következett, s a kútnyikorgás újból hangzott, de élesebben és szaggatottan.

A két vak arra fordította a fejét.

S hallgattak.

Aztán kocsizörgés közeledett a falu felől és lódobogás, taktusos lánczörgés és a lovak szerszámcsatjainak egyenletes csattogása.

- A Kis Antiék kocsija, - szólalt meg a leány.

- Három ló, - mondta rá a fiú.

S hallgatták, hogyan erősödik a zörgés, dobogás, csattogás, pattogás, aztán hogyan halkul el, mig végre elmúlik.

Ismét csöndesség következett, faillatokkal teljes csöndesség. A nap rézsut süttött a gesztenyefa ágain át, és meleg sugárzással bontogatta a faközöld gesztenye-leveleket.

Egy méh döndült el köztük. A fiú utánafigyelt.

- Méh, - mondotta. - Pesten nincs méh. Itt sok van. Mindenfelé van. De azt mondják: csíp.

- Csak azt, aki bántja, - felelte a leány. - Jó bogár.

A fiú hallgatott. Emma is hallgatva ült mellette.

A konyhaajtó ismét nyikkant. A kertész lépett ki. Vidáman pöfékelt a rövidszárú tajték-pipájából. A csizmája ünnepiesen nyikorgott.

- No nem beszélgettek? - kiáltott rájuk. - Hát mulattasd Emma a vendégedet.

Kisidőre a ház végébe ment, aztán visszatért. A csizmája még ünnepesebben nyikorgott.

- Hát se nem esztek, se nem beszélgettek? Hogy is hínak, - szólt a fiúra.

- Ádám, - mondta örömmel a leány.

- Szép név, - bólintott a kertész. - Hát hol a kalács?

- Ettünk már, - felelte nyugodtan a fiú.

- Már bevittem, - felelte a leány.

A kertész leült a fiú mellé a padra.

- Hát jó vót-e?

- Jó vót, - felelte a fiu.

- Jó vót, jó vót, hát persze hogy jó vót. De én már ettem jobbat is.

És elmondta, hogyan sütöttek egyszer a bakák Boszniában mákoskalácsot. A mák nem volt elég fekete, hát puskaporral keverték.

A fiu mosolygott.

Emma is mosolygott.

A kertész elégedett arccal szipákolta a pipáját.

- A bakancsot mondja el, - szólalt meg Emma. - A bakancsot...

A kertész készségesen elmondta a bakancsot, mikor a szakácsbaka levetette a fél bakancsát, mert a lába fájt, és úgy főzte félmeztláb a nagy üstben a bablevest. Mikor aztán megfőtt az ebéd, kereste a bakancsát. De sehol se találta. Végre a levesből került elő.

A vak fiu nevetett. Emma is kuncogott. A kertész visszatért az asszonyok közé, hogy odabent is elmondja a bakancsot.

A két vak gyermek ismét komolyan ült és hallgatott.

Végre a fiú szólalt meg:

- Alkonyodik. Pesten korábban alkonyodik.

Akkor már a vendégasszonyok is kiléptek.

- Megyünk haza, Ádám.

A fiú fölkel. Sóhajtott. Megérintette a leány karját, s lesimult a keze a kezéhez.

- Szerbusz, - mondotta melegen.

- Isten áldjon meg Ádám, - felelte a leány. - Gyere el holnap is.

És mikor elmentek, mikor már a beszélgetésük hangja is elhalkult, megölelte az anyját.

- Igen kedves fiú, - mondotta, - igen kedves az a pesti.

És lement a kertbe, a ribizke-útra, a fehérén virágzó szilvafák közé. Megnyitotta az ajkát és dalolt:

Este későn furulyázok sokáig...

Az emberek megálltak az útcán.

- De jó kedve van ma Kertész Emmácskának.

A leány azonban nem hallotta őket: dalolt édes ajkkal, rezgő mellel, föl és alá sétálva, a fejét himbálva, mosolyogva, dalolt a virágosfák alatt, és a finom vonású tündérhangok messze szálltak az ajkáról:

Elfujom én azt a nótát oly szépen...

A kertek és szőlők fülelői halk röppenéssel szálltak oda, odagyültek, oda tizével, százával. Csodálva nyújtogatták a lombok közül, virágok közül a fejcskéjüket. A dal végén aztán ők is megzendültek, a szárnyukat rezgetve, fejcskéjüket emelgetve kísérték a leány dalolását.

Másnap délután ismét ellátogatott a fiú. Csak magában érkezett: egy iskolásgyerek vezette a kapuig. S megnyitotta neki a kiskapu-ajtót.

Ádám magasra emelte ott a lábát, arasznyival is magasabbra, mint kellett volna a küszöb fölött, és belépett.

- Itt vagyok Emma, - mondotta.

És fülelt.

- Isten hozott, - felelte Emma a fa alól.

És piros arccal sietett Ádámhoz. Kinyújtotta kezét. Megtalálta. Kézen fogta.

Ültek a padon és hallgattak. A kertészné kiszólt a konyhából:

- Vidd le Ádámot a kertbe.

- Gyerünk le a kertbe.

A fiú készségesen fölkel. Emma karjába öltötte a balkarját, jobbjaival a botjával tapogatott. Hallgatva lépkedtek a kert méternyi széles főútján.

- Itt most fordulunk, - mondta a leány.

És balra vont, amerre a szilvafák és nyári almafák virágoztak.

Ádám szimatolt. Az út végében száz fa is állt mind virágban. Emma arra vezette.

A méhek ott már igen dönögtek, szinte zúgtak-zengtek egy-egy fán és fa körül. A napsugaras levegőben mintha ezernyi cimbalomhúrt zengetne-zsongatna a szél, noha nincs szél.

Ádám szemöldöke összevonult:

- Megcsíp, - szólalt meg aggodalmasan. - Engem megcsíp.

S össze-összevonta a nyakát, mikor egy-egy méh a füle mellett szállt el.

- Ne félj, - biztatta Emma.

- Téged ismernek, - felelte a fiú. - De én pesti vagyok.

- Látjátok, hogy velem vagy. És ha az arcodra száll, ne kapj oda, csak rázd meg a fejedet. Vagy vedd elő a zsebkendődet: lebbents feléje.

- Gyerünk oda, ahol nincs ennyi méh, - mondotta a fiú.

A leány a cukorborsó-ágyhoz vezette a fiút. Ott üvegablakok voltak egymásra rakva.

- Itt leülhetünk, - mondotta a leány. De csak a szélére ülj, mert ablakok ezek.

A fiu megtapintotta a helyet s óvatosan leült.

- Itt valami igen jó szag van, - mondotta.

- A kalapodnak van olyan szaga.

- Nem, - felelte a fiú. - A pomádé olyan. Tíz fillér volt. De nem azt érzem.

- A violák nyílnak.

- Nem, nem violák. A violák szagát ismerem.

- Akkor talán az ibolyákat érzed. Itt nyílik ibolya is.

- Nem, nem az.

- A nárciszt érzed.

- Nem. Ez valami olyan... Sohse éreztem. És arra volt erősebb, amerre a méhek zönögtek.

A leány szimatolt. Egyszer csak fölkel és futton-futott, ment a kerti úton a lonc-bokorig. Letört egy elvirágzott ágacskát, amelyen volt még néhány virágocska, s visszafutott vele.

- Ez az, - mondotta a fiú.

Sokáig szagolgatta. Aztán a kabátja felső zsebébe tűzte.

S óráig ott ültek egymás mellett ismét csendes és boldog hallgatásban. Odahallatszott a méhek zsonglása, a játszó gyermekek kiáltozása, egy-egy kocsi zörgése, egy-egy madár szólása. Különösen a kakuk szava tetszett a fiúnak.

Arra fordította a fülét.

Végre megszólalt:

- Alkonyodik.

A következő napokon is odalátogatott a fiú minden délután, ameddig csak a faluban volt. Keveset beszéltek, de a fiú mégis szívesen ment oda.

- Itt jó lenni, - mondotta. - Pesten nagy a zajgás. De ott meg az utak jók.

- Sokat jársz? - kérdezte a leány.

- Nem, csak délután megyek ki öt órákor. Akkor hozzák az ujságot, és én kiviszem a körútra és eladom.

- El tudod adni?

- El. Mind. Nem nehéz. Csak állni kell és kiáltani olykor: *Esti Ujság...*

Olyan éneklő hangon mondta, mint ahogy az utcán szokta, és büszkén biccentett a végén:

- Megveszik.

- És sok pénzt kapsz?

- Hajaj! Egy kalappal. Néha réz helyett nikkelt adnak, és nem kérnek vissza.

- Az jó lehet, - mondotta elgondolkodva a leány.

Azon az éjszakán nyugtalanul aludt. Az anyja csodálkozva hallgatta, hogy a leány meg-megszólal: álom-rebegő hangon mondogatja: *Esti Ujság...*

Az utolsó nap esős volt és szeles, de azért Ádám ellátogatott kertészékhez.

A szobában ültek persze, és nem beszéltek semmit. Csak ültek, arccal az ablaknak. Füleltek.

A szél suhogott és az ablakra verte olykor az essőcseppeket. A gesztenyefának is már terjesztetten állt minden levele, és az is olyan különösen susogott, mikor a szél neki-neki fujt.

A kertésznő tüzet vitt a kályhába, mert a hideg tavaszi szél a szobát is elhidegítette. Fújt egyet-kettőt a forgács alá, s becsappantotta a kályha-ajtót.

- Mingyán meleg lesz itt, - mondotta, - csak beszélgetsek.

S visszatért a konyhába. Be-benézett az üvegajtón át és csodálkozott, hogy nem beszélgetnek.

Végre bement hozzájuk, és maga is leült. Zsákot vett a kezébe: varrt.

- Danolj valamit Emma. Még nem is danoltál Ádámnak. Ádám még nem hallott.

- De hallottam, - mondta komolyan Ádám. - A templomban hallottam.

Emma elpirosodott.

- Hallottam, - ismételte a fiu.

- No és ugye szép? - kérdezte az anya.

- Szép.

- Danolj Emma.

A leány mosolygott, a földre gondolkodott. Aztán megszólalt:

- Melyiket?

- Mindegy, akármelyiket, - felelte az anya. - Emma ezer nótát tud. Egyszer hall egy nótát, mingyán tudja.

Emma köhintett és szép halkán édesen rákezdte:

Szombat este tíz az óra, jöszte rózsám az ajtóra...

Édes vonással mondta ezt a szót: jöszte, és a fejét ringatta a nótához, ahogy a kertben szokta. Mosolygó ajkkal dalolt, arccal mindig Ádám felé.

Elvégezte. Hallgattak. Az esső suhogva verte az ablakot.

- Melyiket még? - kérdezte a leány. - Mondj egy nótát, pestit, ha akarsz, - talán tudom.

- Nem, - felelte a fiu, - csak ezt danold még egyszer.

A leány megint előlről kezdte mégédesebben:

Szombat este tíz az óra.

A lelke benne volt minden hangban. A fejét féloldalt hajlította, mikor odaért: *Gyenge vagyok, beteg vagyok, fájdalomban majd meghalok. S az utolsó szót végezte halkán, elenyészően.*

Az esső suhogott odakünn.

- Elég volt? - kérdezte a leány. - Vagy danoljak még egy nótát?

A fiú gondolkodott.

- Még egyszer ezt, - mondta azután komolyan.

És a leány harmadszor is eldalolta a nótát.

A fiu szeme elnedvesült.

A nóta végén az utcaajtó becsapódása hallatszott, ahogy valaki kinyitotta és a szél elkapta, becsapta.

Aztán valakinek a csizmája kopogott az ablak alatt.

Ádám megszólalt:

- Jönnék értem.

És fölkel.

A botját kereste a szék mellett. A kertésznő vette el tőle, mikor leültette. A kertésznő oda is adta neki a kalapjával együtt.

- Itt van Ádám. Mikor utaztok?

- Este, - felelte Ádám.

- És mikor értek haza?

- Hajnalban.

- Borzasztó...

- Nem. Vonaton jó utazni, jó.

És megérintette az Emma karját, lesimult a kezéig:

- Szerbusz.

- Szerbusz, - felelte Emma halkán. - Eljössz-e a jövő évben is?

- Nem tudom - felelte komolyan a fiú. - Ha elhoznak... talán megint husvétkor... Itt igen jó...

Abban az évben gyakran lehetett hallani az Emmácska hangját a kertben, s leginkább a kert végén a lonc-bokor táján. De legszebben mindig azt a nótát danolta:

Szombat este tíz az óra.

A végén mindig elhallgatott, és sokáig szünetelt.

De aztán víg nótába kezdett, s ha idegen ment arra, és hallgatta, a fejét csóválta rá:

- No lám, de víg leány.

Az év eltelt. Ismét érkezett a tél, s utána a tavasz. Az asszonyok megint megjelentek husvétkor salátáért. A kőművesné is.

Emma várta, hogy a kőművesné előemlíti Ádámot, de a kőművesné csak arról beszélt, hogy most már parasztok is tanulnak kőművességet.

- Mindenki kőműves akar lenni. Rossz vége lesz ennek.

Aztán az ünnep is érkezett. Emma megszólította a templomban a mellette álló leányt.

- Te Maris, nincs itt az a pesti fiú?

- Nincs, - felelte a leány.

Abban az évben már ritkábban dalolt akkor is csak szomorú nótákat, egyet-egyet. S akik arra mentek, a fejüket csóválták:

- De búbanatosan fujja az Emmácska.

És ismét elmúlt a nyár, a gesztenyefa ismét elhullatta a leveleit, ismét következett a hó, hó után a lonc virágzása. És mikor már a lonc finomka illatát hordozzák a méhek, akkor már közel a husvét.

Emma megszólította a kőmivesnét:

- Eljönnek-e az idén a pestiek?

- Nem jönnek, kedves. Én jártam nálok. Mert a néném beteges szegény. A haja is mind kihullt. Ott voltam egy hétig.

Sóhajtott.

- Az Ádám bezzeg megnőtt. Már nemcsak esti ujságot árul, hanem sportujságot is. De most igen boldog. Vettem neki egy olyan kis szájjal fuvó harmonikát. Hogy örült neki! Még aznap megtanult rajta fujni. Mindenféle nótát. Azóta egyebet se csinál, csak ül a sarokba és avval mulat. És ezerszer is elfuj egy nótát. Eleinte örültek neki, de most már unják. Mert mindig csak egy nótát fúj.

- Melyik nótát? - kérdezte halkán Emma.

- Azt, hogy *Szombat este tíz az óra*. Fene tudja, hol szedte azt az ostoba parasztnótát.

Emma behunyta a szemét. Az arcán a szokott köves nyugaltság maradt.

Abban az évben már nem dalolt Emma. Hiába biztatták: se a szobában nem danolt, se a kertben, mintha csak elvesztette volna a hangját.

A következő év husvétján ismét megjelent a kőmivesné. De Emma épp a kertben volt akkor. Csak az anyjától hallotta az ujságot.

- Itt van megint a pesti asszony. De csak magában. Az Ádám pajtásod nem jött el vele.

Emma csak állt, mintha megkövült volna.

Az anyja két tányért emelt le a falról és egy papiros-csuklyában mazsolát tett az egyik tányérra.

- Tisztítsd meg kedvesem.

A leány kiült a két tányérral a gesztenyefa alá, a napra. Mert abban az évben március végén volt a husvét, és a gesztenyefa még nem bontotta ki a levélbimbóit: a nap átsütött az ágakon a padra.

Egyszer csak a leány leteszi a tányérát az öléből s kisiet a kapun. Megy az utcára, be a faluba. Itt-ott a kutyák megrohanják, és ő sápadtan a lapul a kerítéshez, házfalhoz, mígnem jön valaki, aki elszólítja a kutyát. Emma csak megy tovább.

Benyit kőmivesékhez. Ott is van kutya, egy kicsi fekete. Megrohanja. Meg is hasítja a szoknyáját. Emma állja sápadtan.

- Mi jót hoztál kedves? - kérdi odabent a kőmivesné.

- Csak erre jártam, - lihegi Emma. Erre jártam...

A két asszony leülteti.

- De megnőttél, de szépen felvirultál, - mondja a pesti asszony. Az én Ádámom is. Emlékszel-e még az Ádámra? Látnád micsoda legény már. A bajsza is ütközik. Már nem árul ám ujságot, nem: bejárattuk a vakok intézetébe és megtanulta a hangolást. Zongorát hangol meg pianinót. Cimbalmot is tud. És öt koronát kap minden hangolásért.

Emma hallgatta a beszédet a szokott fásult arccal, világtalan szemével a gerendát bámulva.

A pesti asszony tovább csevegett:

- Látnád milyen finom ruhája van, keztyűje is. És fekete pápaszemet visel. Most már meg is házasítjuk ökelmét. Korán van még, de vaknak úgy kell. Hálistennek van egy igen derék leány, aki rászánta magát. Az vezetgeti máris oda, ahova kell. Csak bevezeti az ajtón, aztán három óra múlva érte meg. Igen jó leány, jódolgos, szófogadó. Nincs ugyan semmije, dehát az nem baj. Már régen biztatjuk Ádámot, hogy vegye el.

Aztán a többi gyermekről is beszélt az asszony, hogy milyen szerencsésen elhelyezték valamennyit. Ki boltos lesz, ki borbély, ki asztalos, ki lakatos, - mindenik kenyéren van már. De Ádám köztük mégis a legkülönb.

- Igen szeretett volna eljönni, - fejezte be az asszony, - mindenképpen el akart jönni. Még sírt is. No mondok szép vagy: bajsod van, aztán sirsz, picsogsz, mint valami kisgyerek. Első az engedelmesség. A menyasszonya is mondta, hogy első az engedelmesség. Mert így husvét előtt annyi a hangolás, hogy három helyre is kell mennie egy nap. Első a kenyér, hiába. A menyasszonya is mondta, hogy kár lenne annyi keresetet otthagyni. Igen okos leány az, igen derék.

- Valóságos szerencse, - mondta elgondolkodva a kőmivesné.

Emma fásult arccal bámulta a gerendát.

Aztán hazavezették. Az anyja már kereste. Meg is szidta, hogy összetépte a szoknyáját.

Emma nem mentegetődzött. Leült és tovább tisztította a mazsolát.

Este mikor lefeküdtek, az anyja bánta már hogy úgy szidta-korholta. Beszédet akart vele kezdeni a másnapi öltözésről. De a leány csak hallgatott.

- Melyik szalagot teszed fel, Emmácskám? - kérdezte végre az anyja.

Csak arra szólalt meg a leány:

- A rózsaszínűt.

Másnap hogy az anyja fölébredt, látta a világosságról, hogy sokáig elaludtak. Meglökte az urát:

- Kelj már fel, reggel van.

Aztán a leánya ágyára tekintett. Az már üres volt. Csak a köznapi ruhája hevert a széken.

Az anyja egy-pillantással látta, hogy a leány már fölvette a fehér ruháját.

Ásitott, nyujtózkodott. Kipillantott az ablakon, amelyen a reggeli nap első sugarai aranylottak.

S a tekintete az ablakon át az udvarra vetődött.

A lányát látta, mintha ott állna mozdulatlanul a gesztenyefa alatt a padon. A fehér ruhája rajta és a fején is fehér virágkoszorú, loncvirág-koszorú. De mintha a nyaka meg volna nyulladva...

Csodálkozva lépett az ablakhoz, hogy mit mivel ott Emma? A következő pillanatban már sikoltott.

Husvét másnapján temették Emmácskát.

A belső szoba.

Vagy hat hétig nem voltam itthon, és csikorgó tél közepén érkeztem haza. Sorba raktam a hírlapokat, és belekezdtem az olvasásba.

Mingyárt a második számban megdöbbenéssel olvasom, hogy P. Jenő fiatal bankhivatalnok sikkasztott, megszökött. Száz-egynehány ezer koronát sikkasztott.

Egy orvosbarátomnak a fia.

Micsoda csapás arra a becsületes emberre! És a felesége, - valami aranygalléros tiszt családból származott büszke-nyakú asszony... És a két kis testvére: Pali meg a kis Katica. Mind a kettő iskolába jár még. Szegények, micsoda gyötrelmes szégyen nekik!

Nyomott szívvvel forgattam át a következő lapokat. A harmadik számban már elfogták a szerencsétlent. Hamburgban fogták el.

Felöltöztem és hozzájuk siettem: talán mondhatok nekik egy vigasztaló szót. Talán csak a látogatásom enyhíti a szomorúságukat.

Utközben a közjegyzővel találkozom.

- Szörnyűség, - mondom neki, - szörnyűség! Az az úrilag nevelt reménységes jövőjű szép fiatal ember... De az apját méginkább sajnálom.

- Hát bizony...

- Siratják?

- Nem. Igen férfiasan viselkedett a doktor. Mingyár az elfogás után hozzám jött: visszakérte a végrendeletét, - mást hozott.

- Kitagadta a fiát?

- Ki. És egy vonás sem látszott az arcán...

- Dehát hogy lehet ez?

- Magam is mondtam neki. Azt felelte, hogyha nekem leoperálnák a meghibásodott karomat, éreznék-e vele azonosságot továbbra is?

- Borzasztó hasonlítás!

- De okos. Igazán bámulatos, micsoda kemény lelkek vannak a világon! Az asszony is... Az egész város bámulja őket. Persze a gőg... Oly könnyen elrugta az az asszony a fiát, mint egy rossz kalapot.

- Hozzájuk megyek.

- Nohát akkor a fiut ne is említsd. Nekik az: *nincs*.

Mentem.

Az ajtót az öreg Krisztina cseléd nyitotta ki.

- Itthon a doktor úr?

- Itthon, - felelte nyugodtan.

Levettem a bundámat. S mégis nem álltam meg kérdés nélkül:

- Nincs baj? - kérdeztem halkán.

Elmosolyodott.

- Óh már el is felejtették.

Furcsa volt ez nekem. Hogy lehet ilyesmit ilyen hamar?... Hiszen igen szerették azt a fiút. Aki hozzájuk ment, már a harmadik mondatban a Jenőről hallott, hogy milyen jó hivatalra kapott, hogy milyen előkelő családdhoz hitták teára, hogy a tavaszon Párisba megy a *Crédit Lyonnaise*-be.

A cseléd látta a szememen, hogy csodálkozom. Vállat vont:

- Csak az első nap volt zavarodás. Tetszik-e tudni, hogy a nagyságos úr kitette az első nap a rebolos pisztolyt az íróasztalára. Ki. Hogy aszongya: Ha ide belép, lelövöm. Igen féltem...

- Dehát most már nincs izgalom.

- Semmi. Csak nem szeretik, ha valaki előemlíti.

- No hálistennek.

És szinte megnyugodott szívvvel léptem be a szobába.

A család asztalnál ült. Teáztak. A doktor kezében valami orvosi *revue*, a doktorné kezében illusztrált lap. Lornyettel olvasta. A szoba úgy be volt fűtve, hogy a szomszéd szoba ajtaja nyitva állt. Ott azonban sötétség volt. Csak a tükör meg a rézágylába fénylett ki a homályból. Az orvos a szokott méltóságos egykedvűséggel ült az asztalnál. A felesége is.

- No csakhogy megjöttél! - kiáltotta vidáman az orvos. Hol jártál ennyi ideig? Hallom: külföldön jártál.

Vidáman viselkedtem volna én is, de - tudj' az Isten, - mégis elnehezült a mellem. Beszélnem kellett az útamról, és nehéz lélekzéssel kezdtem:

- Bizony barátom, hosszú utat jártam meg. Azért is jöttem, hogy elmondjam. Barátom, micsoda út az a Boszporuson át! Akárcsak a Balatonon hajókáztam volna.

S elmondtam nekik hogyan őrzik a Boszporust ágyuval, micsoda meglepő a *Yıldız-palota*, meg a magas ciprusok közt fehérülő márványpaloták jobbról balról.

De még mindig elfogult voltam. Ők azonban nyugodtan, szinte derült arccal hallgattak.

- Konstantinápoly a Boszporusról nézve a világ legszebb városa, - folytattam. - Sokkal megragadóbb Nápolynál vagy Velencénél. Depersze csak messziről...

- Érdekes! - mondotta az orvosné.

Az orvos nevetett:

- Ilyesmi csak magyarral történhetik!

Csodálkozva néztem rá. Hiszen nem beszéltem semmi történetet!

Ő azonban mosolyogva simogatta szürkülő Batthyány-szakálát, és vidám fejrázással ismélte:

- Csakis magyarral történhetnek az effélék.

Beszéltem aztán a szelamlikről, amelyről már csodákat olvastam, debiz én nem láttam olyan pompásnak, mint amilyen nálunk volt például a királynak az egyik jubileuma.

A két gyerek a lámpás alatt az asztal tulsó végén valami francia fordításon dolgozott. A fiú komoly szemmel szedte a szavakat a szótárból, de előbb egyenként és halk szóval egzaminálta a leánykát, melyik mit jelent?

Egyszer türelmetlenül szólott:

- Hát nem érted: *Jean d’Arc... en prison*. Börtönbe vetették, no!

S egyszerre elnyílt macska-szemmel tekintettek ránk mind a ketten. A fiu susogva fordított tovább.

A beszélgetésünk egy percre elakadt. Aztán az asszony mosolyogva fordult hozzám:

- És mondja csak: milyenek azok az orosz nők?

A kérdése meglepett. Én Törökországról beszélek, ő meg az oroszokról kérdez.

- Az orosz nők, - felelem készséggel, csak hogy beszéljünk, - láttam egynehányat: épp olyan különböző arcuk, mint a magyarok. Mégis a szőke több köztük. Láttam egynehány szép szőke orosz nőt. Különösen a hajuk szép.

A doktorné mosolygott:

- Hja az orosz nők haja... Mit szólsz erre doktor? Az orosz nők haja.

Az orvos mosolygott.

- Oroszország a hajak országa. A férfiak is hosszú haját viselnek ottan.

Az asszony fölvelt egy angol illusztrált lapot az asztalról.

- Épp az előbb néztük. Mind-mind hosszú. Épp azért szokás a szibériai deportáltak haját lenyírni, a fele hajukat.

A leányka megszólalt:

- Mi az a *deportált*, mamácskám?

- Rab, - felelte készséges szeretettel az asszony, - akit deportálnak...

Elhallgatott, és egy percre mélyen behunyta a szemét.

Akkor egyszerre mintha a dobsinai barlangban ülnénk: meghidegült a levegő a szobában: Kábító csend szakadt a beszélgetésbe. A csend percről percre gyötrelmesebbé vált. Az asszony elfehéredett, mint a gyolcs.

Az orvoshoz fordultam:

- Van-e sok beteged? Van-e valami járvány?

- Van egypár érdekes betegem, - kapott a kérdésemre az orvos.

Az asszony is szinte megkönnyebbülten lélekzett.

- Volt egy érdekes betege, - mondotta a lornyetjét a szemére emelve. S a férjére nézett biztatón. Előre mosolyogta az érdekességet.

Az orvos erre elmondta, hogy egy fülig átmetszett arcú paraszt asszonyon végzett olyan varrást, akárcsak valami szabó.

- Akár csak egy szabó!

S nevetett.

Az asszony is nevetve ejtette az ölébe a lornyetjét. A gyerekek is elmosolyodtak.

- Nem lesz annak kutya baja se! - mondotta az orvos vigan. Olyan lesz a képe, mint Balázsé. Ismered Balázst?

- Balázst?

- Az új ügyvédet. Kitűnő ügyvéd!...

S elkomolyodott, elhallgatott. Végigsimogatta néhányszor a szakálát, és gondolkodó arccal bámult a cserép-kályha nyílt ajtajára, a parazsolva vöröslő tűzre.

Az asszony megnyomta az asztal fölött függő csengőt.

- Vigye ki Krisztina ezeket az edényeket.

Az orvos felocsudott:

- Járvány azonban, - folytatta, mintha nem is szakította volna félbe, - nyugodt lehetsz, nincs. Egy-két tifusz, no meg a szokott tuberkulotikus betegségek.

És hévvel beszélt arról a mozgalmról, amely a tuberkulózis ellen indult.

- A mi városunkban az a baj, - mondotta fölemelt szemöldökkel, - az a baj, hogy homokkőből építenek. A homokkő felszívja a nedvességet. Főbaj, hogy kicsik az ablakok, nem jár be rajtok a napfény, és már a nép is festett szobában lakik.

És tudományos arccal maga elé nézve folytatta:

- Így aztán a falon mikroszkopikus gombatelepek keletkeznek. A halál méregtelepei. Az: a halál méreg-telepei. Aki nálunk szobai életet él, mint az iparos nép is, korán elmondják rajtok a circumdederuntot. A fal, barátom, a fal, a peshedt szoba-levegő. A fal... okozza... a fal...

S ahogy ezt a szót mondta *fal*, a hangja suttogássá vált, a szája nyitva maradt, - maga elé bámult. Elfelejtette, hogy beszélt. Elfelejtette, hogy hallgatjuk. Mereven bámult maga elé.

A nagy nehéz csendben fölkel az asszony, és átsietett a sötét szobába. Bevonta maga után az ajtót.

Ali rózsás-kertje.

Téli éj. A sötétségben hull a hó. Hullong nagy pelyhekben, némán, szünetlenül. Két lépésnyire nem látni.

És a sötét havazásban egy ember botorkál. A feje a nyaka közé van húzva. Se kalap, se süveg rajta, se télikabát. Megy-megy, mint a részeg. A hó a hajára hull és olvadoz rajta. Rogyadozó inakkal botorkál a hóesésben, az útrejtő éji világban.

De ím megdöbbenve áll meg: a sötét magasban, a hullongó pelyheken át, öles nagyságu, kékesfehér kereszt világlik feléje.

Egy mozdulatlan nagy csillagkereszt. Az égen? A levegőben?

Szinte elhőköl tőle.

Káprázat?

A szemét meregetve lépdegél feléje. Alig a hatodik lépésénél elvesz a föld a lába alól, s őmaga arccal esik valami mélységbe.

Semmi: csak árok.

Feltápáskodik. Lerázza a havat a kezéről. Ismét mereszti a szemét a látományra. A kék kereszt változatlanul ott ragyog a magasban.

Tehát nem káprázat: a kereszt ott világol egy-helyen, mozdulatlanul. A fénye, ahogy közelebb-közelebb lép, egyre tündöklőbb.

Mi ez?

A kereszt mégsem az égen tündököl, hanem valami ház fölött. Ház, valóban ház. Emeletes vagy tornyos. Alább is van rajta lámpás, utcái, sárga fényű. És a lámpásnak alatta, fölötte is betűk feketélnek.

Az ember egész testében reszket a hidegtől. A foga vacog. Az arca lilaszín vörös. Táguldozó szemmel lép közelebb. Nézi. Olvassa a felső nagy betűket:

JÉZUS HÁZA.

Bámul. Pislog.

A szeme aztán az alsó apróbb betűkre fordul. Olvassa:

Ide mindenki bejöhet, akinek szállása nincsen.

Még alább, még apróbb betűsor:

Vessetek ebbe a lyukba kenyeret vagy egyéb élelmet a Jézus szegényeinek.

S a falon akkora lyuk látható, amekkora egy kenyér befogadására elég.

Az ember bámul.

*

Mi volt az a Jézus háza?

Valamikor, még a szabadságháború idején, egy szegény mesterlegény szabadult ki a kórházból és nem volt hol meghálnia. Zord őszi est volt az, szeles és fagyos. Sok házba benyitott. De a sápadtsága, rongyossága bizalmatlanságot keltett mindenütt.

- Itt nincs szállás barátom.

A város végen orgonaszónak szent bűgása hallatszott a házak mögött a sötétben. A legény hallgatódzott, aztán arra fordult.

Kivilágított temetőt látott. Az orgona a temetői kápolnában szólt. Bent és kívül térdeplő és álló sokaság. Ájtatos zúgással énekelték a halottak litániáját:

Az örök haláltól ments meg Uram minket...

A legény fázott. Befurakodott. A litánia végén leült. Elaludt.

Durva hang zavarta fel.

- Hej!

- Hadd maradjak... A kórházból jöttem... Hadd háljak itt az éjjel.

- Éppen az kellene! Isten háza ez...

- Minek az Istennek ház?

A lármára egy pap is megjelent. Az is ráhurrogott. Kiűzték a legényt a kápolnából.

Hová ment? hol hált? nem tudni. Csak annyi bizonyos, hogy később az élete folyamán kocsi-gyáros lett ugyanabban a városban és meggazdagodott. Ő is építtetett templomot, de abba papot nem bocsátott be. Ráíratta nagy betűvel: *Jézus háza*, s megnyitotta a hajléktalanoknak.

A ház a város végén épült, - szemben a temetővel - s két nagy terem és két ruhatár volt benne. Egyik a férfiaknak, másik a nőknek és a gyermekeknek. Gyékénynyel letakart cementágyak álltak mind a két teremben s középen nagy márványasztal. Cement és márvány volt ott minden, még a kályha is, - nagy négyszög kályha, inkább kemence. Sütni-főzni is lehetett benne. A tetején meg meg is hálhatott az, akinek éppen ágy már nem jutott.

A két nagy teremhez aztán két fürdőszoba is volt építve. Annak a vizét télen a belső kemencék éjjel-nappal melegítették.

Zár nem volt az ajtókon, sem a kapun. Beléphetett akárki, akármikor. Ki is mehetett belőle.

Telenkint mindig nyüzsgött ott az ember. Olykor annyian voltak, hogy még az asztalon is háltak. Nyáron azonban csak éjjeli szállásra tértek be holmi szegény, vándorlegények, drótosok, ablakosok, újságáros gyermekek. Néha egy-egy olyan család is odaszállásolt, akit valamelyik háziúr az utcára rakatott ki. Depersze soká nem maradtak, mert bizony a Jézus házának lakói könnyen ellopogatták az apró holmit.

Maradós lakója csak három volt a háznak: egy részeges mészáros, egy köszvényeslábu agg szabó, meg egy vén cigányasszony. A rendet is azok intézték. A szabó a csendes rendet. A mészáros azt a rendet, amelyikre erő kifejtés is kellett.

A mészárosnak Pálfi volt a neve. De csak éppen annyiban volt mészáros, hogy segített az igazi mészárosoknak a vágóhidon, afféle ronda munkákban. S azért kapott mindennap egy-két hatost, birkafejet, májat, borjulábat, máseffélét. Délutánonként már ivott és danolt. De volt úgy, hogy ruhát vagy fehérneműt kellett vennie, s nem ihatott napokig. Olyankor kedvetlenül ült a márványasztal főhelyén, az ő saját külön székén: egy nagy bolti ferslőgon. Ruhásládának szerezte ő azt valamikor, de sohse vitte annyira, hogy elrakni való ruhára is jutott volna pénze. Csak épp egy toll-vánkos volt minden vagyona. Azon szokott ülni is, mikor a ferslőgján ült az asztalnál.

Egyetlen jó cimborája a szabó volt: Bogár Miska. Az is hatvan éven felül való vén legény, de sokkal idősebbnek látszott, mert se haját, se szakálát nem nyiratta, mióta beköltözött a Jézus-

házába. Annak se volt semmije, csak épp ágyneműje. A sarokágy volt az övé, a kályha mellett. Mindig otthon ült vagy hevert. Pipázott, kegyes újságokat olvasott. Kertészkedett is nyarankint a kis házi kertben. Péntekenként olykor eljár koldulni.

Hát akkor este ott ültek még néhányan a Jézus házában lakói a nagy háromméteres márványasztal körül. Csak hárman: a mészáros, a szabó, és az öreg cigányasszony.

Gyertya égett előttük egy ökölnyi tuskócskán. Kártyáztak.

A cigányasszony is afféle őslakó volt ott. Még akkor került be, mikor az urát, Pondró Jancsi bögöst, agyonverték. Egy cigánylakodalmon verték agyon. Pondróné akkor meggyűlölte a cigányokat, s beköltözött a Jézus házába. Csak épp a pipázást meg a piros fejkendőt tartotta meg a cigányélet emlékéül. Ő is koldulgatott péntekenként.

Hát ott ülnek hárman és kártyáznak, pipáznak. Egy palack bor előttük és egy félben-fogyott nagy diós-kalács újságpapírosban. A kalácsot valami jólélek csúsztatja be este nyolc órakor, s már akkor csak valami hatan voltak ébren. Vigan lakoztak belőle, s akkor hogy a mészárosnak pénztelen napja volt, a cigányasszony ajánlotta meg a bort: hozassanak egy kétliteres palackkal ketten a szabóval, s kártyázzanak rá: aki nyer, egy pohárral ihatik.

Szilveszter estéje volt aznap, s a babona azt tartja, hogy aki ébren éri meg az újévet, nem hal meg abban.

Már éjfél elmúlt, de a palackban még volt egy poharra való bor.

- Ideje, hogy lefeküdjünk, - mondotta a mészáros. Elfogy a gyertya is.

A cigányasszony belenyúlt a szoknyája zsebébe, és kivett egy marok gyertyavéget.

- Van itt, - mondotta. Akár reggelig.

És álmos szemmel nézett a kártyáiba.

Akkor lépett be az ajtón az éj vándora.

Belépett.

Megállt.

Nézett.

A feje havas volt. A szakála is. A szeme vad és rémült. A kabátja ferdén volt begombolva. A keze kékllett a hidegtől.

Állt.

A szabó rápillantott.

- Mindörökké ámen! - kiáltotta gúnyosan.

S megnyálazta a hüvelyk-ujját, lecsapott egy kártyával.

A jövevény körülnézett. Nagy terem. Fehér kőágyak, negyven is, párosával egymás fölött és benne alvók.

A sarokban kőkályha. Vörös fény terjeng ki az ajtaja lyukain. A jövevény odalép. Tartja a hátát a melegnek. Néz.

Csend. Alvók horkolása. Kályhának halk mormolása. Foghagyma és vöröshagymaszag, dohányszagokkal keverten.

A cigányasszony lecsap a kártyával és nyom egyet a pipája parazsán. A mészáros is lecsap. A szabó is lecsap újból.

S megint a jövevényre néz.

- Hát a fa? - kiáltja neki. Ha nem hoztál, ne melegedj!

- Fizetem, - feleli halkán a jövevény. Megfizetem.

Erre a szokatlan nyilatkozatra mind a három kártyázó feléje fordul. Az ágyakon is két árnyék megmozdul és föl-ül.

A cigányasszony meggyújt egy másik gyertyavéget is, és a jövevényre vizsgálódik.

- Hát lássuk, - szólalt meg a mészáros vastag hangja. Fizess. A fát mink hordtuk ma össze, hát nekünk fizess.

- Én egy nyalábbal hoztam! - kiáltott egy rekedt hang a sarokban a felső ágyból.

S a hang tulajdonosa legott le is ereszkedett. Toprongyos szürke hajú csavargó volt. Két cipőt kapott fel az ágya szögletéből, és két rántással a lábára szottyantotta. A balcipő azonban olyan rongyos volt, hogy kifitogott belőle az ujságrongy, amelylyel a meztelen lábát szokta be-tekerni.

A ruhájáról, kezének széles fehér körmeiről látszott, hogy pék.

A jövevény az asztalhoz lépett, és egy ötkoronás ezüstpénzt vetett oda.

A gyertyavilágnál látszott, hogy rendes és tiszta úri ruhába öltözött ember, körülbelül harminc éves, fekete göndörhajú és göndörszakálú, de oly sápadt, mint a koporsóból kikelt halott.

Az ezüst-csendülésre hat ágyon is megmozdultak. A márványasztal egy-két perc alatt körülnépesült. Bámuló szemek néztek a jövevényre.

- Közpénz, - szólalt meg a szabó.

És sovány ujjai póklábbakként jelentek meg az ötkoronás fölött.

- Üljön le, - mondta az öreg mészáros. Egyen, ha éhes.

És eléje tolta az ujságpapirosban a kalácsot.

A cigányasszony még egy gyertyavéget meggyújtott, és a gyertyatartó-tuskóra állította.

A nagyobb világosságnál látni lehetett, hogy a jövevény ruhája szinte új, úri, diószínű, csak épp hogy félre van gombolva.

- Mér nem megy a fogadóba? - kérdezte a cigányasszony. Ott jobb a hely. Ámbár itt is tiszta.

S nagy füstöt bodorított a pipájából.

A jövevény csak állt az asztalnál, és zavaros szemmel nézett az asszonyra.

- Zsidó ez! - rikoltotta egy hang. Zsidó!

Az arcok elképedtek. A mészáros alatt megdobbant a láda. Szokása volt, hogy rugott egyet aládáján, ha valami izgatta, vagy szólani akart. A dobbanás az elnöki csengetést helyettesítette:

- Nem, - felelte ijedten a jövevény, - nem vagyok zsidó.

De ahogy így a két tenyerét a válláig emelte, a mozdulata csak megerősítette a gyanút.

- Zsidó! - kiáltották hárman is. Zsidó! Ki kell lökni!

- De nem! - rebegte a jövevény.

S egy lépést hátrált: ijedten nézett körül.

De mindenfelől csak a rámereszkedő fagyos szemeket látta.

Az agg szabónak szinte kétakkorára nyúlt a nyaka, ahogy a jövevényt szemlélte. S rendetlen fehér haja szinte fölborzolódt.

A kinos csendben végre ő szólalt meg. A mészárosra tekintett.

- Vidd a fürdőbe, - mondotta nyugodtan. Itt különben is kötelező a megfürdés.

- A ruhát is meg kell előbb gőzölni, - mondta Pondróné. Addig senki be nem léphet.

A mészáros fölkel. Már hatvanéven fölülvaló ember, de még mindig vállas és vastagnyakú, bikateperő figura.

A jövevény megrettenve hátrált előtte.

- A feleségem keresztény! - hebegte, - keresztény, született keresztény.

A mészáros tanácstalanul állt. A ház lakói is egymásra néztek. Végül mindenkinek a szeme a szabóra fordult.

- Maradhat, - mondta nyugodtan a szabó.

A cigányasszony még egy gyertyavéget meg akart gyújtani, de aztán mást gondolt. Kiment. Néhány perc múlva függőlámpással tért vissza. A terem megvilágosodott, és petróleum-szag vegyült a levegőbe.

A lámpást a péklegény vette át tőle. Fölugrott vele az asztalra, és a mennyezetről lelógó alvó lámpásnak a helyére akasztotta.

A jövevény ezalatt leült a szennyes márványsztalhoz, s finom gyöngyházaskést vett elő a zsebéből. Farkas-étvágygyal ette a kalácsot.

Az emberek ott álltak még. Ahogy a terem megvilágosodott, némán szemlélték tovább a jövevényt.

- Véres ez az ember! - kiáltotta egy elszörnyülködő hang.

A mészáros ládája dobbant.

A jövevény kezéből kiesett a kés. A torkán megállt a falat. A szeme elmeredt.

- Ölt! - rikoltott a péklegény. Gyilkos!

Az ember megrettenve állt föl.

S mintha az az embercsoport megfagyott volna egy minutumra: a szemek még csak nem is pillantottak.

Az ember sápadt volt, mint a halál. A feje lekókad.

- Öltem, - rebegte. Fogassatok el, ha akartok: már fáradt vagyok.

S a szeméből könnyek törtek elő. Visszaült a székére. Fölvette a kését, és metszett egy darabot a kalácsból. A könnyek a kezére csepegtek.

- Hagyjatok békén, - rebegte. Öltem: megvan: Tik is öltetek volna...

S lecsapta a kését. A karjára borult és zokogott.

Az emberek szinte megkövülten nézték.

- Elfussak-e a rendőrségre? - kérdezte a szabót egy suhanc, akinek a keze kék volt, mintha keztyű volna rajta.

A mészáros a fejét ingatta.

- Álljátok el az ajtót, - mondotta szigorún, - nehogy megszökjön.

- A rendőrség ugyis idejön, - felelte nyugodtan a szabó.

- Kelepcébe került, - szólt a cigányasszony.

És megnyúlt arccal pislogott az emberre.

- Öltem! - kiáltotta az. De ki nem ölt volna? Ki? A feleségem...

A falat megállt a torkán. Az arcán kingörccs vonaglott át.

- A feleségem...

Nem bírta tovább mondani.

A szemek ráüvegesültek. Percekig tartó csöndesség volt az asztal körül.

Végre a szabó mordult meg: eléje tolta a boros üveget.

- Igyál. A bűnödért meglakolsz. De azért ihatsz.

- Mig fel nem akasztanak, - toldotta a szót a mészáros.

Az ember remegő kézzel fogta meg a flaskát. Ivott.

A keze nagy volt, de a körme gondozott. Két egymásba ereszkedő vérfolt piroslott a jobb mancssettáján. A szeme rányílt. Levonta, és eldobta a kemence felé.

A szemében ismét könnyek jelentek meg. Letörölte.

- Nem őt siratom, nem, - mondotta nehéz lélekzettel. Nem őt. Magamat. És én azt gondoltam...

A szeme mélyen behunyódott, mintha elájulna.

- Legyetek a bírám, - töredezett belőlem tovább a hang. Tik jó emberek vagytok. Ez az öreg... (És a szabóra mutatott.) Olyan nekem, mintha a Krisztus csoportjából való volna.

Én valóban nem a Jézus egyházában születtem, csak huszonegy éves koromban vettem fel az üdvözítő keresztvizet. De már azelőtt is hittem a mennyei eredetű Krisztusban. Hittem, tiszteltem.

Mert nekem csak az anyám volt magyar és keresztény. Az apám török, páratlanul becsületes igazhitű ember... Mikor először volt kiállítás Pesten, nyolcvanötben, akkor ismerkedett meg az anyámmal, aki galamb. Szegény, vén galamb...

És én már gyermekkoromban pénzt szereztem azzal, hogy tolmácsa voltam a Sztambulban járó magyaroknak.

Talán nyolc esztendeje, hogy megismerkedtem egy nővel... Óh az átkozott!... Az is magyar, de akkor egy vén, gazdag kunduradsinak volt a felesége. *Kunduradsi*, az: varga.

Az én apám kókuszt és egyiptomi fűszert árul a bazárban. Az asszonynyal ott ismerkedtem meg. Ma is emlékszem rá, hogy négy piaszttert kértem egy skatulya malagáért. S ő a vele jött vén asszonyához fordult:

- Nem drága, - mondta magyarul, - de azért alkudjunk.

Magyar nő volt mind a kettő. Nem is sejtették, hogy valaki érti a szavukat.

És én magyarul feleltem:

- Szabd meg az árát magad ökörszemű szép asszony. Legyen a tiéd, amennyin akarod.

A festett kezű suhanc elröhhent. A többi hallgató is elmosolyodott. Csak a mészáros maradt komoly.

- Mit nevettek? Az ökörnek szép a szeme, minden állaté közt a legszebb.

- Az úgy van, - bólintott rá a török. Mert az arca fehér volt, mint a kairói gyolcs, és a szeme nagy, fekete, és a termete, mint az agave virágé. Olyan volt akkor, olyan.

A szavamra rózsaszín jelent meg az arcán, és valami csodálatos mosolygás, egy átfutó hullámvonal az arca közepén.

Akkor ismerkedtünk meg, és csakhamar egybeédesedtünk. Oh az átkozott!

Attól fogva hurikkal álmodtam, és a legszebbik mindig az ő arcát viselte. *Huri*, az: tündér.

Egyszer rózsát adtam neki, titkon persze. És ő örült.

- A mi házukban nincs kert, - mondotta.

- Csinálhatnánk együtt, - feleltem, mintha dsinek szállottak volna meg.

Dsin az: ördög.

Akkor olyan asszony volt vele, aki nem tudott magyarul. És én a mazsolát pergettem a rézkanálból, mintha arról beszélgetnénk.

- Csinálhatnánk kertet együtt, szép rózsás kertet.

- Hogyan? Hol?

- A hazámban. Hiszen félig én is magyar vagyok, és ott bennünket nem ismer senki.

A dsinek napja volt az. Az én jámbor fejemben nem termett azelőtt soha efféle rendetlen gondolat.

De valahányszor ő jött a bazárba, én mindig átváltoztam. Az a mosolygás az arcán... Ő nem úgy mosolygott, mint más nők. Hanem mintha egy rózsaszínű hullám futna át az arca fehéren...

Egy hónapra rá egy hajó datolyát bizott rám az apám, hogy vigyem Odesszába. Én Odessza helyett a Dunának fordítottam a vitorlát és onnan fel. A hajón velem szökött az asszony is.

Oh de soha nem véltem, hogy az én jó atyámat meglopom, az én jó anyámat megbúsítom. Mert ma is azt vélik ők, hogy a tenger nyelt el a hajóval együtt. Bár úgy történt volna!

Partra vittem a portékát és az asszonyt. És csináltunk itthon rózsáskertet, nagyot. Háromszáz fajta rózsaszín volt benne, és ezer rózsaszín. Hogy rothadt volna ki mind az ezer!...

Már hét éve élünk együtt, és a rózsáskertből nem hiányzott más, csak egy kis gyereksírás.

A múlt tavaszon megbetegszik az asszony. Én becsukom a boltot és szaladok, mint valami megkompolyodott dervis, orvosért. Egy öreg orvoshoz akarok menni.

Útközben megállít Szalay órák, hogy vegyek tőle egy régi serkentő órát, török számok vannak rajta.

- A legkisebb gondom is nagyobb annál! - felelem. Orvosért megyek, a feleségem beteg: tüdőgyulladás vagy mi van rajta.

- Ne menjen az öreghez, - mondja. Az új orvos az új tudományokat is ismeri. És igen tud az asszonynéppel bánni.

Igy mentem az új orvoshoz.

Fiatal ember, alig huszonnyolc éves, afféle simándi beszédű és beretvált képű, mint a papok. A feleségemet meggyógyította a melun egy hét alatt. A melun! *Melun*, az átkozott.

De az asszony azontul is gyöngéledett. Egésznap a rózsáskertjében hevert a függőágyon és regényt olvasott, meg az Ujidőket, Életet, másefféle képes lapokat.

De akkor már volt helyette a boltban segítőm, egy fiatal szerecsen nő: Gamba nevű. Cirkuszban játszott azelőtt, de a cirkusz megbukott, mert a herkulesét legyőzte egy Balogh-Pösze nevű kocsis, hát megbukott. Mert egyéb érdekesség nem volt benne, és adósságokért is foglalták, hát megbukott. És az állatokat eladták. Így került hozzám Gamba, a szerecsen nő.

Délben a konyhán segített, máskor a boltban. Hamar megtanulta mindennek az árát.

Egyszer az orvossal találkozok. Rózsa van a kabátján, sárga. Megismerem a rózsát, hogy az én kertemből való. De nem gondoltam vele semmit. Nálunk járt, letörte, jól tette.

Megint néhány hét múlva kilép a *Hétvezér* ajtaján, látom, hogy a kabátján egy rózsza piroslik. Megismertem, hogy az is tőlünk való. Tudtam, hogy járt nálunk. Ezzel se gondoltam semmit.

Egyszer meg a boltom előtt ment el és akkor meg nagy fehér rózsza volt a kabátján, noha aznap nem járt nálunk.

- Érdekes, - mondom félvállról Gambának, - hogy ez a doktor mennyire szereti a virágot.

Gamba elvigyorodik.

- Szereti, - azt mondja, - hát hogyne szeretné: a virágot.

Különös volt nekem a vigyorgása, de nem gondoltam semmit.

Azokban a napokban betörték az adópénztárba, s az utána következő éjszakán betörték az ékszerészhez is.

Az ébresztőórát már akkor megvettem. Este ráigazítottam az egyre. Gondoltam: fölkelek egykor, és kinézek a boltomba: hátha oda is próbálkoznak?

Az órát aztán betakartam szőnyeggel, hogy csak halkan szóljon, nehogy a feleségemet is fölzavarja.

Hát éjfélutón berreg az óra. Fölkelek óvatosan. Lámpást gyújtok. Tekintek a feleségem ágyára, hogy nem ébredt-e fel?

Ámulva látom, hogy az ágy üres.

De nem gondoltam arra se semmit.

A lakásomat a bolttal folyosó köti össze. Egyik ajtaja a boltba nyílik, másik a konyhára, harmadik az udvarra.

Ahogy kilépek a folyosóra, látom, hogy az udvari ajtó szélén négyujjnyi szélesen világít be a hold. Hogy lehet ez? hiszen magam zártam be. Kétszer is megnéztem a závárt s íme nyitva van.

Ijedten nézem. Fülelek: hallok-e valami lépést?

Hallok.

De megismerem, hogy a feleségem járása.

Jön.

Belép.

Megrezzen, ahogy meglát a gyertyával.

- Jaj, hogy megijesztesz! - mondja kedvetlenül.

- Hol jársz?

- A kertben. Megnéztem: nem ólálkodnak-e rablók az udvaron? De hogy megijesztettél!

Valóban sápadt volt és remegett. A vállán a rojtos fekete selyemkendője volt. A haja szabardon hullt a kendőn át a hátára.

- Oh te szegény fehér nyulacskám! - mondtam kedveskedően, - te gondos kis háziasszony!

És megöleltem, megsimítottam a haját.

A haja hideg volt és nedves.

De igen haragudott, hogy úgy megijesztettem. Ellökött magától.

- Eredj buta köpek! - mondotta egyszerre dühössé változva.

Köpek, az: kutya.

És még az arcomba csapott.

- De kedves angyalom, fehér tulipánom, - békitgettem. Hiszen én nem is sejtettem, hogy künn jársz. Igazán derék bátor nő vagy. Holnap mindenkinek elmondom, hogy a rablókra ki mertél menni éj közepén.

- Ne mondd bizony senkinek. Nem azért tettem, hogy elmondd, hanem mert álomzsák vagy. Tőled ugyan elvihetik akár a házfödelet is.

És az ágya szélére ült. Szinte szaggatva bontogatta a cipője füzőjét.

Csak akkor láttam, hogy cipő van a lábán, a sárga uj cipője. S én, valóban buta köpek, még akkor se gondoltam semmit.

Ez nyáron volt, most-nyáron. Az orvos már akkor nem járt hozzánk. A feleségem járt el délutánonként őhozzá, a Gamba kíséretében.

És én még örültem, hogy ide-oda sétál. Mert az utóbbi évben ideges-haragos volt. Olykor annyira megbőszült, hogy nekem-támadt. Egyszer hogy a konyhába kinéztem, mit főznek? annyira rámdühödött hogy a habszedőkanállal csapott a szemem közé. Egyszer meg a vasalót vágta hozzám. Ha eltalál vele, bizony megsántulok.

Még akkor se gondoltam semmit. A betegségét okoztam. Jámbor különben is a természetem. Még én mentegtettem a haragját. És dolgoztam érte, mint a malom szamara.

Tegnap, hogy felvidítsam, arra gondoltam, hogy vendégeket hívok. Szilveszter este lesz: szokás.

Kit hívjak?

Az orvosán kezdtem.

Az orvos volt már egyszer nálunk vacsorán, s nem is régen. De akkor az a csúfság történt velem, hogy elaludtam, ott az asztalnál elaludtam. Sokat dolgoztam aznap, elálmosodtam, és hiába erőlködtem, a szemem pilláit mintha összeragasztották volna: ültőhelyemben elaludtam. És ott aludtam másnap reggelig.

Igen resteltem másnap. A feleségem is szidott, csúfolt, nevetett érte. Azért is gondoltam legelőször is az orvosra, hogy azt a hibámat jóvátegyem.

És mentegődztem előtte:

- Bocsásson meg, de nem tudom, hogy lehetett...

- Sokat fárad ön, - mondotta jóakarattal, - nem csodálkoztam én, hiszen orvos vagyok.

S megígérte, hogy eljön.

Meghívtam aztán másnap, mármint máma még három ismerősünket: Vargháékat, - irnok az, - a patikust, és Illésfyéket, a nyugalmazott kapitányt. Mind a három feleséges ember. De ma estére dalos mozi volt hirdetve a kávéházban, és a három jó család odaigérkezett.

Ej, hogy előbb eszembe nem jutott. No elmegyünk mink is vacsora után, ha a feleségem akarja.

A feleségem összevonta a szemöldökét, mikor értesítettem, hogy az orvos nálunk fog vacsorázni. De a következő percben elsimult a homloka, az arcán a rég nem látott rózsaszín jelent meg, s a hullámocska.

- Jó gondolat mégis, - mondta fénylő szemmel, - legalább a multkori elalvásodat korrigálad.

És megcsókolt.

Mily boldog voltam, Istenem! Azonnal felemeltem tiz percenttel minden portékámnak az árát. Még a spongyát is drágábban adtam. Hadd örüljön annak is az asszony, hogy este sok pénzt öntök az asztalra.

Az asszony egy óra múlva beszólt a boltba:

- Izend meg vagy írd meg neki, hogy hétre már itt legyen. Kilencre megvacsorázunk és elmegyünk a kávéházba.

- Magam futok el! - feleltem boldogan. Magam futok el.

És ez mind ma történt, ma. Megáll az eszem, ha elgondolom, hogy mi minden történt ma velem!

Hétkor már csakugyan ott a doktor. Kivágott elejü szmokingban és vasalt fehér elejü ingben, a lábán lakkcipő. A feleségem is el van öltözve kimenőre, az ő lábán is lakkcipő. Én magam nem értem rá, hogy átöltözzek. Gambának a konyhán kellett dolgoznia, s a boltom tele volt este vevővel. Hát csak így ültem az asztalhoz, ahogy vagyok. Csak épp annyi időm volt, hogy a bolti bankópénzt beraktam a tárcámba, s utána megmoshattam a kezemet.

A vacsora pompás. Nyulhús és kappan, torta, és a boltomból a legszebb déli gyümölcsök. Bor is jó régi, badacsonyi fehér és egri vörös.

Beszélgetünk, vidáman, kedvesen a kis kerek ebédlőasztalnál.

Az én helyemen a doktor ül. Köztünk a feleségem. Fölöttünk villamos lámpás ég.

Szokatlan volt nekem mégis, hogy a feleségem helyén ülök, szemben az udvari ablakkal, s hogy az udvar sötét, az ablak tükörré változott. A tükörben is ottvagyunk hárman, ott az asztal is, étel is, a villamos lámpás is mint a legtökéletesebb tükörben.

Hát beszélgetünk.

Az orvos ujságolja, hogy egy fiatal leány halt meg: reggel még danolt, délben már kiterítették. Menyasszony volt, noha szivbajos, beteges. Braun Ilkának hitták, - zsidó lány volt. Valami felizgatta és meghalt.

- Van egy török példabeszéd, - mondom: *Nem tudja a bambusz, mikor tapod rá az elefánt.*

- Van annál szebb példabeszéd is, - mondja az asszony: *A halál fekete teve, - minden ház elé letérdel.*

A fekete teve igen tetszett az orvosnak. Fogta a poharát és kocintott velünk. Vörös bor volt a pohárban. Felét megitta. Én is illedelemből épp annyit, mint ő. Török földön úgy szokás.

Az orvos leteszi a poharát. A székét hátrább tolja. Lehajlik valamiért. Én belől-ülök a falnál, fölemelkedek, hogy lássam: mi az?

Lecsúszott a szalvétája. A padlóra esett. De csak a tükörré vált ablakban láthatom. S látom egyúttal, ahogy lehajolt, hogy az egyik cipője fényes, a másik meg be van szennyezve fölül, a lába fején. Pedig mielőtt az asztalhoz ültünk volna, olyan tiszta és fényes volt a cipője, mintha akkor vette volna ki a bolti skatulyából.

Különös volt, de nem gondoltam vele. Talán a lábát vakarta, egyik lábbal a másikat, mint a gyerekek? Vagy a szék lába poros, és abba akasztotta a lábát, mint a hosszulábuak szokták?

Nem gondoltam vele. Inkább az foglalkoztatta az elmémet, hogy nem aluszok-e el megint? Fáradt voltam s a szoba igen be volt fűtve. A boltban nincs kályha. Átfáztam és a meleg kissé kábított. Nem is igen ettem. Csak vigyáztam, hogy el ne álmosodjak.

A kappan után int az asszony.

- Egy üveg aszu áll ott a szekrényen. Add ide Ali. Meg három pohárkát is. És szelj nekem egy szelet kenyeret.

Készséggel mozdulok. No lám az asszony még aszut is szerzett.

A szekrényen egy nikkel cukortartó is áll. Karácsonkor vettem az asszonynak egy tucat ezüst evőeszközzel együtt. De szépművi cukortartó. Az is olyan, mint az ezüst. Ahogy a kenyeret szelem: félre a szárazát, vékonyan a puháját, az ezüstként csillogó cukortartóra siklik a szemem. Elámulva látom, a hosszú arcokat mutató cukortartó-tükörben, hogy a doktor keze az én poharam fölé nyullad, és egy üvegecskéből csöppent bele valamit.

A szemem elmered.

Mikorra megfordulok, ül rendesen, cseveg, mint előbb.

Az asszony hallgatja mosolyogva.

De az a négy lépésnyi idő, amely eltelt addig, amíg az aszut meg a kenyeret az asztalra tettem, az négyszáz év volt nekem. Kezem, lábam, vállam, mintha ólommá vált volna. A fejemben sötét, nehéz felhők.

Mindent megértettem, mindent! Mint mikor a fekete éjszakát villám hasítja át, s egy pillanatra megvilágítja az egész mindenséget. Mindent meg értettem! A rózsákat! A Gamba vigyorgását! A feleségem éjjeli kimenését! Hajának hidegségét és harmatos nedvességét! S hogy mért nem papucsban ment ki! Megértettem a nappali járatait is! Az elalvásomat az előbbi vacsorán! A dühös kedvetlenségét énirántam! A boldog hullámot, mikor a doktor meghívását közöltem vele! Megértettem, mindent megértettem!

Leültem, ólommá változottan, szótlantul. A szemem elé köd ereszkedett. S mintha a ködben ülne az asszony meg az orvos. Csak a plasztron fehérlik a mellén.

- Nyisd meg hát az aszut! - toppantott türelmetlenül az asszony.

Fogtam a dugóhuzót, mint valami gépmember és erőlködök vele, hogy az arcomba visszatérjen a szín, mert bizonyára sápadt voltam.

Mert olyan volt a fejem, mint a megfagyott citrom: minden gondolat megfagyott bennem. Csak egy gondolat maradt eleven, az, hogy valami történik velünk ma este! valami nagy! valami végzetes! De hogy mi? még nem tudtam.

A dugó pukkant, s én ahogy visszaigazodtam a helyemre, hogy az arcom eltorzulását leplezzem, az ajtóra néztem:

- Mi az? - rebegtem, - mi az?

A hangomra, arcom elváltozására, ők is az ajtónak fordultak. A doktor föl is kelt, és az ajtóhoz lépkedett. A feleségem is odabámult.

Ezen idő alatt átcusztattam a magam poharát az orvosé helyére, az orvosét a magam pohara helyébe. A bor egyformán félig volt, mind a két pohárban. A poharak is egyformák.

- Semmi, - szólt visszatérve az orvos. Mit hallott?

Valami különös kiáltást.

Legyintett:

- Az utcán rikoltoznak. Az *Estet* árulják a kölykek.

Egy percnyi csend következett. Kivülről behallatszott a nyolc órai harangszó. Az orvos nyugodtan evegette tovább a kappan-mellet.

- Dehát poharat is adj! - szól ám az asszony. Mondtam, hogy poharat is. És még egy szelet kenyeret.

Ónosan mozdultam.

Amint a kenyeret szelem, szelem, mint valami gépember, ismét a cukortartóra nézek persze. Látom, hogy az asszony pajkos-hizelgőn elcseréli a maga vörösboros poharát az orvoséval. Szerelmesen huny reá, és issza, kortyogatja a vörösbort, mintha mondaná: *A szivedet iszom!*

Az orvos is bizalmasan hunyorog.

Mikorra azonban én megfordulok, az arca mind a kettőnek egykedvű és illedelmes.

Az asszony poharában nincs ital, az orvoséban még van. Előbb az orvos poharában éppen annyi volt az ital, mint az enyémben. Most két ujjnyival is több. A cukortartó jól mutat.

Leültem. Hallgattam. De olyannyira nem volt az eszem a cselekvésen, hogy szórakozottságomban kenyérszelet helyett a kenyérszelő kést tettem az asszonynak a tányéra mellé.

Gamba belépett és apró gyümölcskanalakat rakott az asztalra.

- Tölts hát! - szólt rám az asszony. Nem értem: milyen bamba vagy ma!

És kacagott:

- Jaj!

- De előbb ez kiisszuk, - mondta vidáman az orvos. Ezt nem hagyjuk, ezt a finom bort.

És rámnézett vidáman:

- Hát éljen az üzlet a jövő évben is, és nyíljon a gyönyörű rózsáskert a jövő évben is!

Kiitta a borát.

Én is kiittam.

Az asszony mosolygott és félig behunyt szemmel sandított reánk.

A szemben álló tükörrre nézek. Látom, hogy az asszony cipője az orvos lábát nyomkodja. Az orvos mosolyog.

Bennem a lélekzet méginkább elnehezül, szinte fojt.

- Nyíljon a rózsáskert, - ismétli az orvos szórakozottan.

Az asszony megrázza a fejét.

- Nem értem, - mondja mosolyogva, - olyan álmosság szállt meg...

Erre mintha villám futott volna át rajtam, egyszerre megszabadultam a nyomástól. A köd felszakadt. Tisztán láttam egyszerre, tisztán.

- Én értem! - feleltem keményen, szinte kiáltva.

Elképedten néztek rám mind a ketten.

Az én szemem az orvosra szegeződött. De úgy szegeződött rá... Szinte éreztem, hogy szúr.

- Mit mondott ön legutóbb?

- Mit mondtam? - hűledezett az orvos. Semmit. Azt mondtam: Nyiljon a rózsáskert.

- Nohát én meg azt mondtam: Nyiljon a sir! Gazember!

S fölszöktem. Felkaptam a kenyérszelő kést. Az asztal fordult. Üvegek, tányérok csörömpölve recsegve szórodtak szerteszét. A következő percben már ott hevert a padlón, hanyatt a gazember, és a kés benne állt a mellében.

- Őrült, - hörögte haldokolva. Őrült...

S a száján vér buggyant ki.

Az asszony sikoltozva menekült a hálósobába. Gamba is sikoltott, és ő is odafutott be. Hallottam, hogy a kulcsot megfordítják, székek dobbannak.

- A mosdót! - sikítja az asszony, - a mosdót az ajtóhoz.

S hallom, hogyan torlaszolja el az ajtót.

Én csak álltam. Valóban úgy álltam, ott, mint valami őrült.

Az orvos mellén, a fehér plasztronon piros folt terjedezett a kés markolata körül, az orrából is vér buzgott. A szeme elfordult.

Én csak álltam, mint a kőből faragott kép. Lassankint átvilágosodott az elmémen, hogy öltem, embert öltem! Mi lesz ebből? Mi lesz?

Kitántorogtam a házból. Csak úgy, ahogy voltam. Még kalapot is elfelejtettem tenni. Mentem, bódorogtam. Az utcán megállított valaki. Ismerős volt-e vagy ismeretlen? Nem tudom. Beszélt velem néhány szót. Feleltem is. Nem tudom mit. Aztán kezet szorítottunk, elváltunk. Csak mentem, ödögtem tovább vakon, gondolat nélkül, mintha kivették volna a fejemből az agyvelőt.

Egyszer, hogy felnézek, látom, hogy a vasuti állomáson vagyok. A harmadik osztályu terembe buktam be. Néhány parasztot találtam ott.

Nem ismerősök voltak.

Láttam, hogy szemökbe ötlük a lihegésemet, torzolságomat, ruhátlanságomat.

- Veszett kutya, - lihegtem, leroskadva a padra. Veszett kutya üldözött idáig. Kérem bátyám, váltson nekem is jegyet...

- Hova?

- Hova? Hát... izére: Pestre.

Az egyik ember kinézett, hogy lássa a veszett kutyát. A másik, akinek a pénzt adtam, megváltotta a jegyet.

A vonaton aztán rendezni próbáltam a gondolataim ziláltságát. Átgondoltam az egész szörnyüséget: hogy történhetett? Hiszen egy percig se volt szándékomban hogy megölöm. Én nem öldöklésre hívtam őt meg, hanem vacsorára. Még akkor se gondoltam arra, hogy ölni fogok, mikor már a pokol minden gyötrelme ránehezült a szívemre. Hiszen nem volt akkor egy ép gondolatom, egyáltalán nem volt semmi gondolatom: megbutultam, fává vált a fejem. Csak abban a pillanatban, mikor az orvos azt mondta: *Nyiljon a rózsáskert*, - abban a pillanatban mozdult meg bennem a tigris, amelyről nem is tudtam, hogy lakik bennem. S mintha nem is én cselekedtem volna, hanem az a tigris ragadta volna át az uralmat a testem izmain: úgy kellett cselekednem, ahogy az rándított.

Bűnös vagyok-e?

Ezt kérdeztem újra meg újra.

Ha bűnös vagyok, csak annyi lehet a bűnöm, hogy férjes asszonyt vettem élettársamul. De a török földön a házasság nem lelki kötelék. Az asszonyt nem én szakítottam el az urától. Ő maga vált meg tőle.

De mégis öltem. Akárhogy történt, emberéletet oltottam ki. Ezért bűnhődnöm kell, bűnhődnöm. Nem szabad lett volna vonatra ülnöm. A bírósághoz kellett volna mennem egyenesen. De most már mindegy: jelentkezni fogok más bíróságnál, jelentkezek, mihelyt megreggeledik.

A vonat ezalatt haladozott és mozgadozott. Emberek beszélgettek és pipáztak mellettem. Nem hallgattam rájuk. Olyan volt minden, mintha álmodnék. A vonat közben-közben megállt, aztán megint tovább haladozott, mozgadozott, s olyan volt, mintha a végtelenségbe vinne, mintha soha többé ki nem szállhatnék.

Az egyik állomáson kakastollas csendőr lép be. Megdöbbenek. A szívem dobogása úgy megáll, mintha egy elefánt topott volna a mellemre.

A csendőr csak átfutó pillantást vetett ránk: Tovább lépett. A füstön, a párán át elenyészett.

Utána kell mennem - gondoltam. - Eléje kell állnom. Azt kell mondanom:

- Csendőr: én gyilkos vagyok.

De ahogy a köszobor meg nem bírja mozdítani a lábát, a kezét, a fejét, én is úgy ültem ott.

Mit mondana a csendőr?

- Mért ölt?

Mért?

Há ki az, aki nem öl, ha elveszik tőle a gyermekét, a feleségét, a vagyonát?

Nekem gyermekem, feleségem, kincsem volt az az asszony, és az az ember ott ült a barátságom asztalánál, és ott rabolt meg a hátam mögött.

Ha a vonat nem Pestnek vinne, három óra alatt szerb földön lehetnék, és mondhatnám, hogy török vagyok, megrészegedtem, elvitték a kalapomat, a téli kabátomat, táskámat... Ki keresne? Az asszony alszik az álomitaltól. A szerencsen bestia azt véli, hogy ájult. Talán csak reggel...

A vonat megint megállt.

Kiszálltam.

Órahosszat barangoltam össze-vissza, nem tudva, hol vagyok? hova megyek? csak a havazás, csak a hideg... Éreztem, hogy födél alá kell jutnom, mert leroskadok. Míg végre itt megláttam a világoló keresztet...

*

Ali újra a tenyerébe hajtotta a homlokát és a kezeszárán egy könnycsepp futott végig.

A körülülők és állók szinte megkövülten bámulták.

A nagy csendben szapora lépések hallatszottak az ablak alatt és különös csördülések.

A péklegény megrezzent.

- A rendőrség! - rebegte, - a rendőrség...

És az ágyába szökött.

Valamennyien szétrebbentek.

A cigányasszony felugrott az asztalra és lejjebb csavarta a lámpást. Némán tűnt el a homályban, mint a denevér.

Alit egy nagy kéz ragadta meg, a mészáros keze.

- Ide bujj, - susogta, - ide a ládába.

S fölemelte a ládát, amelyen ült.

Csakugyan a rendőrség lépett be.

A szobában senkit se talált ébren. Valamennyien az ágyban voltak. Csak a mészáros ült a homályosan égő lámpás alatt az asztalnál, a ládáján. De ő is aludt. A karjára borultan aludt, mint szokott is olykor, ha beszszelt.

A rendőrtisztnél kézi lámpás volt de azért a házi lámpást is feljjebb csavartatta.

- Hé! Ide mind! - kiáltotta keményen.

S az ágyak megelevenültek. Kedvetlen arcok kászolódtak elő, s ki teljes ruhában, ki csak fehérneműben.

- Ide glédába! - harsogott a tiszt szava. Te Gazsi, kiálts be az asszonyokhoz, hogy öltözködjenek és jöjjenek be: őket is megnézzük.

A lakók álltak némán, kedvetlenül. A rendőrök egyenkint megnézték, vallatták őket: kicsodák? honnan jöttek? A tiszt belevilágított a kézilámpásával az arcukba.

Valami öt gyanus figurát találtak. A péklegényben is legott ráismertek egy keresett betörtoltvajra.

A pék szótlanul engedte, hogy a kezére rakják a békókat.

Aztán az asszonynép szállingózott be, álmosan, boglyasan, nagykendőben, alsószoknyában, némelyik mezitláb. Álltak hallgatva, kedvetlenül. Azok között is talált a rendőrség három gyanusát. Pondróné mondta meg: melyik mikor jött, s hogy valamennyien ottvannak.

A vallatások ideje alatt egy rendőr mégis átment a kézilámpással a női terembe. Egy másik rendőr meg a férfiak termében nézte sorra az ágyakat, az ágyak alját.

Csak az öreg szabó maga maradt fektlen az egyik sarokágyban. Csak épp hogy felkönyökölt, mig a vizsgálat tartott.

A mészároost se háborgatták az alvásában. Máskor is találták már ültön, részegfővel az asztalnál.

Végeztek.

A tiszt rátekintett a szabóra:

- Nem került el valami a figyelmünket, Miska bácsi?

A szabó vállat vont:

- Hát még kit ki nem húznának a Krisztus palástja alól?

Az ajtóban a tiszt mégegyszer körülnézett.

A mészáros úgy horkolt, mintha ő itta volna meg az Aliék orvosának minden álomitalát.

Ne áss a temetőben.

Vasuti állomás Pozsonyban. Köszénbüz, mákospatkó, »Az Est!« Utasok bözsgése.

A felszállók közt szemembe ötlik a tornácon egy cilinderes fiatal ember. A jobb karja fekete selyempólyában. A jobb szemén is fekete kötés. A cilinderén fekete gyászszalag. Sántit is. Látszik a botjára nehezedő karján, hogy az egyik lába fájós. De azért eleven a mozgása. A szeme is eleven, mint a fiataloké szokott lenni. Lehet különben, hogy az utazás izgalmaitól olyan eleven.

A hordár egy nagy sárga bőrkofferrel és egy kisebb fekete bőrtáskával követi. És feltekintgetnek: hol volna még hely?

A párizsi kocsi egyik fülkéjében magam ülök. No tessék: épp az én kocsimba hág fel. Vajjon betegápoló leszek-e az úton?

- Van-e itt hely? - hallom a hangját a folyosón.
- Van, - feleli a konduktor, - itt csak egy magyar úr ül.
- Magyar úr? Más helyet kérek.
- Más hely nincs, uram.

A fülkém ajtaja megnyílik. Először a hordár jelenik meg, aztán ő. Hideg bólintással köszön.

Én még hidegebbel viszonzom. Micsoda fráter ez? Mi kifogása lehet az én magyarságom ellen?

- Szabad kérdezni, - szólal meg mordul, - messze méltóztatik utazni?
- Még nem határoztam, - felelem félvállról.

Tüskés szemmel néz rám:

- Jó: kiszállok, ha Bécsnél is tovább-utazik.
- Kiszállhat, beszállhat, - felelem nyugodtan. Az ön ügye. Nem kérdeztem.

Haragosan villan rám a szeme.

- Csak azért mondom, mert magyarral nem utazok.

Ránéztem. Bolond ez a fiatal ember? Kár érte. Jóképű, huszonnégy éves forma szintelen legény. Az arca idegenesen beretvált. Talán monoklit is visel. Dehát rendesebb gondolkodású is lehetne.

- Nem kértem önt, hogy velem utazzon - felelem végigpillantva. - S ha még vannak efféle megjegyzései, bizonyára helyesen cselekszi, ha kiméli az egészségét.
- Az mindegy, - felelte, és szinte cikázott a szemében a harag. Ha nem tetszik a beszédem, ime a névjegyem...

A zsebébe nyult az ép balkezével, s tárcát vont elő.

Én is elővettem egy névjegyet és eléje tettem a kupénak a lehajtott asztalkájára.

Rátekintett, de egyszerre mintha elakadt volna a lélekzete, behunyta egy percre a szemét. Visszadugta a tárcáját annélkül, hogy a névjegyet kivette volna belőle.

- Mégse adok névjegyet, - mondotta.

És szusszantott.

- Nem adok névjegyet. Elég volt. Csak tessék mondani valami gorombaságot. Akármilyet. Eltűröm.

- Nem mondok semilyen gorombaságot, de ön rápillantott az én névjegyemre. Most már követelem, hogy megnevezze magát.

- Én nem mondom meg a nevemet.

Ez már olyan gyerekes dacossággal történt, hogy csaknem elmosolyodtam. Visszavettem a névjegyemet. Már a nyelvemen volt, hogy mégis valami rövid véleményt mondok a magaviseletére, de aztán arra gondoltam, hogy a pökhendi ficsur maga akar lenni a csárdában. Nem, kedves ifju, most már csak azért se!

S nem szóltam semmit.

Csak magamban tünődtem: bizonyosan valami oláh gavallér: magyar iskolában járt, és most magyarmarással foglalkozik. Mire jó ez nekik? - nem tudom.

Talán félórát is ültünk egymással szemben, csendesen. Én az ablakon nézegettem a sárguló országhatárt. A Morva szép őszi síkságát, amelyen annyi magyar vér folyt a küzdelmes századokban.

A harapós ifju fölkel és balkézével levenni iparkodik a polcról a kisebbik táskáját. De ahogy húzná, emelné, szisszen. Ujra erőlködik...

Csak nézem: hiszen ha leemel és valami nehéz táska, úgy megrántódik az a rokkant ember... Hátha orvossága van a táskában? Kötés kell neki? Vagy idegcsillapító?

- Ha óhajtja, segítek, - szólok meg a komoly szamaritánus hangján.

S leemeltem neki a táskát. Jó tíz kilónyi lehetett.

Ahogy odateszem neki az ülésre, akaratlanul is a táska ezüst névpajzsára pillantok. Cimer és név. A cimer törökfejet kardon tartó emberkart ábrázol. A név valami előneves *Nagy Pál*. Nem láttam az előnevet teljes tisztán, lehet hogy *Tarcsányi*, lehet hogy *Tomcsányi* vagy *Varsányi*, de valami *csányi*, vagy *sányi*, - mondom: csak épp egy pillantással kaptam el, szándéktalanul.

Hideg-udvariasan mondott egy *köszönöm* szót. A táskát megnyitotta. Terebélyes angol lapot vett ki belőle és egy kis matrózpipát. A pipát balkézével tartotta, és tömte keserves-nehezen. Aztán a szájaszögletébe fogta: rágyújtott. Mégcsak azt se kérdezte, hogy nem bántó-e a füstje?

S kiterjesztette a lapot, a *Newyork-Herald*ot, és olvasta.

Tehát nem oláh, - gondoltam. Dehát akkor mit oláhkodik! micsoda megvadult hazafi ez?

Hét órákor a bécsi állomásra érkeztünk: vártam, hogy átszáll másik kocsiba. Nem szállt át. Hanem mikor a konduktor bedugta a fejét, annak szólt németül:

- Kérem vegye le egy percre azt a koffert: kivennék valamit belőle. Aztán ismét visszateheti.

- Később, - felelte a konduktor, - most nincs rá időm.

Azonban negyedóra is elmúlt. A fiatal ember nyugtalanul pillantgatott a kofferjára.

- Ha orvosság-félét akar kivenni, - szóltam meg ismét, - segítek a baján.

- Olyanfélét, - felelte hálasan pislogó szemmel, - a plédemet. A fájós lábam érzékeny a hideg iránt, és már félórája várom a konduktort.

Leemeltem hát a nagy nehéz koffert is. Kulcsot vett elő, s megnyitotta. Skótszin kockás plédet vett ki a ruhái közül. Akkor lépett be a konduktor. Az tette vissza a helyére a koffert.

A fiatal ember a lába köré csavarta a plédet, a hogy a konduktor kiment, megszólalt:

- Bocsásson meg kérem, hogy az út elején kedvetlenséget okoztam önnek. De megfogadtam, hogy magyar emberrel nem ülök többé össze, nem állok többé szóba.

- Hát ön nem magyar?

- Nem. Nem vagyok magyar.

- Csodálom. Ugy beszél magyarul, akárcsak én.

- De önnel beszélek magyarul utoljára. Meddig utazik, ha szabad kérdezni?

- Talán Münchenig.

- Nohát Münchentől kezdve nem tudok többé magyarul. Soha többé ebben az életben! Talán csak másvilágon megint az apámmal.

- Dehát mit vétett önnek, a mi jámbor hazánk?

- Jámbor?

- Mondjuk, hogy nem jámbor. Dehát mit vétett?

- Mit vétett? Azt, hogy itt a munkának, a becsületnek, józanságnak, emberségnek semmi értéke nincsen. A pápuák megeszik az embert, de csak a testét. A magyarok a lelkét, nevét, becsületét marcangolják szét az embernek. Sohse jártam én azelőtt ebben az országban, nem is itt születtem, de szegény apám... Hacsak azt mondtuk: *Bácska* vagy *Balaton*, vagy *Alföld*, könnyekre fakadt. És én bolond gyerekfejjel sokszor eltűnődtem: micsoda ország lehet az, amelyiknek már csak az említésére is könnyeznek a belőle kivándoroltak?

A fiatalember elnedvesült szemmel tömte tovább a pipáját. Automatikus gyújtót pattantott elő. És tovább beszélt:

- Látja a karomat: fel van kötve. Ezelőtt három héttel vágták keresztül. Épp a bicepszemet, csontig. Látja a lábamat: ezelőtt két héttel a jobb lábikrámon egy pisztolygolyó ment át. A mellem is át van löve: a golyó hátul jött ki. Hátul uram. Keresztül vagyok lyukasztva, mint a füstölt hering. A vállamon két kardvágás forradoz. A mellemen egy hosszú vágás: végig a bordákon, minthacsak lénia mellett metszették volna.

Én nem tudok vívni, nálunk csak bokszolnak. És két hónap alatt tizennégy duellumban ontották a véretem.

- Hát mi a kefének köt bele mindenkibe?

- Nem kötöttem én bele uram senkibe, soha. Csak mikor erre a magyar földre léptem... Már harmadnapra verekednem kellett. És miért?

Bocsásson meg, hogy nem mondtam meg a nevemet. De már nem is merem. Eltagadom. Már ezelőtt egy héttel, hogy a kórházból kijöttem, más nevet mondtam a hotelban. Eltagadom a nevemet! El, örökre! Mihelyt hazaérek Amerikába, megváltoztatom.

Szegény jó apám...

Látta volna ön csak egy percre is azt az ősz szakálú, nyugodt-komoly embert. Ha csak egy percre nézett volna is a szemébe, azt mondta volna: ime, egy becsületes, józan, értelmes magyar ember.

Látta volna a farmunkon, amint fáradhatatlanul dolgozik a munkásokkal. Még hatvanéves korában is közéjük áll olykor a kapásoknak, aratóknak, hogy már magam mondom neki:

- Mi szükség erre apám? Uriember nem kapál!

- Óh, fiam, - feleli, - dolgoztam én szénbányában is.

És ugyanígy felelt tavaly, mikor a cséplőgépünk mellett fölvette a seprűt és a szemet söpörte a cselédjeinkkel.

- Söpörtem én fiam Csikágóban is.

Sohse láttam fölkelni. Mindig talpon volt télen-nyáron, mikor mink kikászolódtunk az ágyból.

Láttam volna, mikor egy nyáron valami nagy cifra kigyó lopódzott be a kamránkba, és sikoltva futott minden cselédünk ki a házból. Az anyám elájult. A férficselédek közül senki se mert bemenni. Azt mondták: mérges kigyó. Apám akkor is a mezőn volt. A hirre hazatért. És ő habozás nélkül bement csak egy bottal a kamrába. A kigyót agyonverte. Mérges kigyó volt.

- Magyar ember nem fél az ördögtől se! - mondotta.

S engem is azért vert meg életemben először, - tán hat éves koromban, - mert egy játszótársammal összekaptam és az megkergetett.

- Az én fiam vagy-e te poltron? Senkitől meg ne hátrálj, ha agyonvernek se!

És következtek a lángra gyújtó elbeszélések: Botondról, Lél vezérről, Szent Lászlóról, Hunyadiáról, Dobóról, Zrinyiről. Micsoda hősök vére pezsg a magyar érben!

Nem is kergetett aztán meg többé senki. Szembeszálltam akármilyen Góliáttal is. Egy gyors ökölcsapás, és a magyar fiu maradt az úr a harctéren.

Mindössze kétszer vertek meg. Apám akkor is megdicsért:

- Elöl van rajtad a verés: az csak szerencse hiánya, nem szégyen.

És még csak egy alkalommal korrigált vesszővel, mikor az uzsonnapénzemet elváltottam és egy hamis centet kaptam a többi között, és eldicsekedtem vele, hogy tovább-adtam rajta.

- Magyar ember, - mondotta, - se nem csal, se nem lop!

- Engem is megcsaltak vele, - mentegetődztem.

- Más ha hitvány, neked nem szabad szintén hitványnak lenned! Azért hogy te Amerika földjén, angol anyától születél, magyar vagy! Pillanatra se feledd!

Akkor igen haragudott. Egy hétig se szólt utána hozzám.

Még a halálos ágyán is arra intett, hogy kettőt ne felejtsek soha: a becsületet, meg a magyarságomat.

Azon a szomorú napon bízott meg azzal is, hogy küldjek négyszáz dollárt, jobban mondva kétezer koronát egy Szalay Zoltán nevű borkereskedőnek, vagy ha az már meghalt, a családjának.

Én mindent megígértem. És mikor a pap azzal búcsuztatta a sirja mellett, hogy tündöklő példaképe volt az emberi erkölcsöknek, éreztem, hogy nem a díjazott frázisokat mondja, hanem a szíve szavát.

No mármost mi következik?

Levélben kellene tudakozódnom a végső óráiban említett Szalay felől. Én azonban arra gondolok, hogy a sok tanulás igen megviselt, - most tettem le a doktorátust a kémiai tudomá-

nyokból, - rámfér egy kis pihenés. Hol fogok pihenni? Otthon, az igazi hazámban. Megkeresem Szalayt magam. Tíz napi út: mi az? S látom legalább a három hegyet, a négy folyót, az apám szülőföldjét, bejárom könnyes szemmel...

Az apám iratai között egy csomó póstai elismervényt találok: különféle apró összegek, s megannyi magyar névre. Megszoktam már gyermekkoromban, hogy küld olykor pénzt Európába. De sohse gondoltam vele, hogy mi pénzek azok?

A zsebembe teszek négyszáz dollárt. A másik zsebembe is vagy ezret utiköltségre.

Jövök.

Érkezek.

A magyar konduktort csaknem megcsókolom az ország határán. Érsekújvárott százast adok a cigányoknak. Visegrádnál úgy csepeg a szemem, mint a februáriusi jégcsap. Pest és Buda: még az inam is rezgett, mikor a Vigadó előtt meglátom a budai várat, Gellérthegyet, Duna széles vizét.

Ez az tehát, ez az! Csak épp a turul madár hiányzik, hogy ott lebegjen a Gellért fölött a magasban.

Szegény apám, de nagy mulasztás volt, hogy nem együtt jöttünk, amikor még élt! De hogyan is nem jutott soha eszébe?

Másnap reggel már a szülővárosában szállok le. A málhámat otthagynom az állomáson. Dehogyan költözök fogadóba. Szobácskát bérek egy hónapra valami tiszta családnál, és úgy lakom ott, mintha odavaló volnék.

S megindulok gyalog: sétálok befelé. Micsoda város! Soha se láttam olyan alacsony várost! Az én hatvanemeletes felhőbontókhoz szokott szememnek, szinte ókori az a csupa földszinti-ház-város. Csak a templom magas, meg a piacon néhány új ház emeletes, egyemeletes. Kettő közülről fogadó, de nagy büszkén rá van írva: *Hotel Bristol* az egyikre, es-zé-vel. A másikon *Uri kaszinó*. Az valamivel köpcösebb.

A régibb házakon megismerem: melyik a parókia, az iskola. Kinizsi-kocsma, patika és cukrászbolt, - mind mind ismerem az apám elbeszéléseiből. És ellágyulok. Az utcák népe, úr, paraszt, apraja, nagyja, mintha valamennyi rokonom volna. Öreg embert, öreg asszonyt, ha látok, szeretnék hozzálépni és megszólítani: *Emlékszik-e?*...

Node ráérünk: itt töltök egy egész hónapot. Ismerni fogom apám városát apróra, s egyenkint megismerem azokat is, akik vele nőttek fel, vagy másképpen emlékeznek reá.

És csak egy kofát szólitok meg:

- Él-e még az öreg Szalay Zoltán?

- Él hát. Hogyne élne, iftyuram.

- A borkereskedő.

- Régen nem kereskedik az már borral.

- No mindegy, hol lakik?

- Amott iftyuram abba a vasrácsos házba, a parókia mellett.

Lépek. Nézem a házat, nézem a parókiát is. Mind a kettő kiskertes elejű. A parókia kertjében, mingyárt a zöldre festett zöld kerítés mellett, egy görhes ősz pap ül. Széles karimájú fekete szalmakalap a fején. Hosszú-szárú pipa mellett olvassa a hirlapot.

Nézem: van ez a pap annyi idős, mint az én megboldogult apám.

És a szívem megdobban: apám ismerőse, talán barátja is! Mintha egy fenmaradt élő része volna szegény boldogult apámnak.

A pap is pislog rám a kalap alól.

Köszönök.

Fogadja.

De olyan elbámulva néz rám...

Megszólalok:

- Bocsánat reverendisszime. Engedje meg, hogy csak így az utcáról bemutassam magamat...

S mondom a nevemet.

A szeme akkorára nyílik, mint egy ezüstforint.

- A Dani fia?

- Az vagyok.

A szeme akkorára nyílik, mint egy ötkoronás.

- Mingyár olyan ismerős vót, - mondja a pipáját megszipogatva. Dehát negyven esztendeje már... Hát él még a Dani? Tessék: jöjjön be.

És kinyitja, a lécajtócskát. Leültet a kerti padra.

Beszélem, hogy szegény apám...

A fejét csóválja.

- Hm, hm. És maga a Dani fia? Hiszen maga rendes úri ember...

Ez a mondás furcsa volt.

- Rendes? Hát mért ne volnék rendes?

- És mi volt ott a Dani?

- Farmer. Becsületes, munkás, szorgalmas, farmer.

- Lehetetlen!

Ez a *lehetetlen* úgy robbant ki belőle, mintha azt mondtam volna valakiről, hogy bablevest főzött a Szent István koronájában.

Csak nézek rá.

- Nem értem, reverendisszime: mi lehetetlen?

- Hogy a Dani dolgozott.

- Dolgozott?

- Hiszen az már tizenhat éves korában nyugalomba lépett.

- Nyugalomba?

- No persze. Mikor az ötödiket kezdtük, nem tanult többet, sőt ki is maradt... Nem lehetett azt többé rávenni semmi munkára.

És úgy nézett rám az öreg, mintha valami hatlábu borjú volnék.

Elkérdezte aztán az apám életét. Elmondtam, amennyit tudtam: hogy fiatalságában vergődött, később beállt Mekszikóban katonának és...

Összecsapta a kezét.

- Katonának?

- Katonának. Mi van ebben csodálatos?

- Nem volt az katonának való!

- Mért ne volt volna?

- Hát... nem olyan volt. Katonának olyanok állnak be, akik legalább is... hát... Mink legalább azt gondoltuk, hogy innen is a fegyver elől szökött meg.

- Fegyver elől? Az én apámnak vitézségi érdemrendje volt. Azzal is temettük el.

- Lehetetlen!

Fölkeltem.

- Bocsánat, - mondtam - nem várom meg, míg ön még egyszer mondja: *lehetetlen*. Jónapot!

És elléptem onnan. Bizonyosan ellensége volt az apámnak! - fortyogtam az utcán. Gyerünk Szalayhoz. Az majd másképen szól az én megboldogult, derék, jó apámról!

S benyitottam a szomszéd házba, a vasrácsosba.

- Itthon az öreg Szalay úr?

- Itthon, de... Micsoda ügyben tetszik keresni?

- Pénzügyben.

- Bejelentenek. Bebocsátanak.

Egy rogyadozó térdű vén sas csoszog elém, botosban és házi sapkában. Csontkeretű ókula van a szemén, kettő is. A felsőn borsónyi spanyolviaszk ragaszték az orra mellett. De a két pápaszemen át is csak pislog, sunyorog.

- Szalay Zoltán úr?

- Az vagyok.

Boldogan nézek rá. Tehát ez az öregúr... Barátja, iskolapajtása nem lehetett az apámnak, - sokkal idősebb, - de a szeme belenézett valaha az én apám szemébe. A keze melege érintette valaha az én apám kezét.

- Megbizással jöttem Amerikából.

S emlitem az apám nevét, hogy az ő megbízásából.

Az öregúr megmoccan:

- Hát él még az az akasztófárávaló?

Én csak elzöldülök.

- Hogy mer így beszélni az úr?

- No-no! - mondja a hangomtól elhőkölve. - Hát nem az? Hát nem hamisított váltót a nevemre? Az a kártyás, az a pernahajder...

És mint a pulyka megvörösödik.

Én meg bizonyára olyanná válok, mint a fal.

Végre lélekezethez jutok:

- Nem tudom, kiről beszél az úr. Az én apám semmiképpen nem az volt, akiről az úr beszél. Az én apám sohse kártyázott! sepedig váltókkal nem manipulált. De bizonyára volt önnél valami elszámolnivalója. A halálos-ágyán bizott meg, hogy négyszáz dollárt fizessenek önnek, vagyis kétezer koronát. Tessék!

Már akkor ott állt a szobában az öregúr mögött egy csodálkozószemű honvédhadnagy is. Csak nézett rám merőn és hallgatott.

Az öreg a kezébe veszi a pénzt. Én várok még, hogy valami írást fog adni: kötelezvényt, vagy nyugtatványt, vagy máseffélét.

Az öreg ránéz a pénzre, aztán visszaadja.

- Nekem ennyivel nem tartozott a Dani. Kétszáz forint volt az. Adjon annyit. Ezt se vártam.

- Az én apám négyszáz dollárt mondott, hogy fizessenek önnek. Az kétezer korona. Én tehát annyit fizetek. És ha nem tetszik az úrnak, dobja ki az ablakon.

- Micsoda beszéd ez? - szólal meg a tiszt.

Végignézem:

- Nem tudom kicsoda ön, - felelem. De ha netalán felelősséget vállal Szalay úrnak a beszédeiért, tessék a névjegyem. A Brisztol-hotelban lakom.

És már összeszorítottam az öklömet, hogy ha valami sértő szót mond, amerikaiasan válaszlok reá. Azonban nem mondott semmit. Belenyúlt a zsebébe és egy zsírfoltos névjegyet adott.

Elvettem. Némán köszöntem. Sarkon fordultam.

No tessék, micsoda komédiába kerülök! Dehát apám becsületét nem engedem tapodni senkinek!

És kavargó gondolatokkal ödögök át a piacon, - a Brisztol felé, - mert-hiszen szállást kell ott bérelnem. Már nem kívánom megszólítani az öregurakat, öregasszonyásokat. Nem, én itt nem vagyok *istenhozott*.

Ahogy egy rendőr mellett szédelgek el, félfüllel hallom, amint valakinek azt mondja:

- Láttam, kapitány uram.

A mondás azért téríti oda egy percre a figyelmet, mert a kapitánynak szólított úr tarka-kockás nyári civilruhában van, és a fején fehérposztó pörgekalap. Szőke lógóbajszos, harmincéves ember.

Nyugalmazott kapitány lehet, gondolom: korán kicsöppent az ármádiából. De azért a járásán látszik, hogy katona volt.

Rendelek szobát, emeletit. Hát kínál is a tengerész-sapkás hoteles-gazda mindenféle szobát, egyik szagosabb, mint a másik.

- Hát nincs úri embernek való szobája?

A levegőbe néz egy percre.

- Kérem: van!

És sebesen előre megy. Megáll egy kettős ajtó előtt.

- Kérem, most éppen nincs benne ágy. Azonnal teszünk bele egy finom ágyat. Szekrényt is, mindent. De tizenöt korona egy napra, és negyven fillér.

S kinyit egy akkora szobát, hogy csaknem húsz méteres.

No drága. De mindegy. Az én elmém jobban azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy kit kérjek segédemnek? Lehet-e katonatiszteket kérnem, katonatiszt ellen? Nem ismerem az európai szokásokat.

Visszatérek a piacra. Járkálok, meg-megállok. Ahogy egyszer megállok egy görögdinnye-halom mellett, boltajtónak a csendülése hallatszik. Odapillantok: a patika.

A patikus a világ minden részében úri tempójú ember. S ha véletlenül nem is az, mester-ségével jár, hogy tanácsokat oszszon.

Benyitok.

Egy magasgalléros fiatal ember fekete lüszterkabátban. Píse orrú és kopasz, kerekkepű. Egy mezítlábas fiúcskának kever valamit. Kérdőn tekeri felém a fejét.

- Csak tessék elvégezni, - mondom. Én nem üzleti ügyben jöttem.

Végez.

A gyerek elmegy.

Előveszek egy névjegyet.

- Ez vagyok, - mondom. Merőben ismeretlen az itteni urakkal. És egy kis petekbe habarodtam az imént. Nem tudom: kérhetek-e katonatisztet segédemül? Nálunk Amerikában nincs annyi cerimonia, de ha éppen kell, minden úriember kötelességének ismeri, hogy...

- Oh kérem, igen szívesen, - mondogatja meghajlással a segéd.

Kezet is nyújt közben. De csak egyre a névjegyemet szemléli a beszédem alatt, de olyan gondolkodva, mintha valami rébusz volna.

Végre a homlokára bök:

- Igaz, igaz! Mingyár olyan ösmerős név volt ez. Egy ilyenféle nevű huncut... Nagy lány-szöktető!... Hahaha... De kiillant az Amerikába.

A *huncut* szóra lobbott vet bennem a harag.

- Egy huncut?

- Az, - rebegi meghökölve, - egy hu-huncut... Kiszökött Amerikába.

Mikor így újból mondta az Amerikát, én tettem rá a pontot egy ökölcsapással, - csakúgy potyogtak a tégelyek a fejére, ahogy hanyatt-esett.

- A Brisztolban lakom, - harsogtam a szeme közé.

S vártam egy percet, hogy viszonzni szándékolja-e az ökölcsapást? De az csak az orrát markolta, a nézett rám, mint a vízből kirántott harcsa.

Elléptem.

No tessék, most már két ügyet kell lebonyolítanom.

És ismét megállok a piac közepén. Gondolkodok. Egyrészt a patikus mondása zúborog a fejemben: *huncut... nagy lány-szöktető...* Mi az ördög ez? Másrészt azon jár az eszem: kiket nevezek meg segédeimnek?

Másik patikát keressek-e?

A nap tüzesen süt a hátamra. Egy akácfa alá vonulok. A rendőr is ott áll. Nini hiszen az előbb a rendőr valami kapitánynyal beszélt. Hátha azt a nyugalmazott kapitányt kérném meg? Az aztán majd keres másikat.

A rendőrré nézek. Nem az, amelyik az imént itt állt.

Mégis megszólítottam volna, de épp veszekedés keletkezik egy gyümölcsös sátor körül. Valami cigánynyal patvarkodnak. A rendőr odasiet.

Sétálok, kóválygok az utcák árnyékos felén. A fejemben mintha tengeri viharzás volna, és a hullámok hánykolódásából a Böklin rútol vigyorgó tengeri szörnyetegeiként bukdosnak fel az apámat gyalázó kifejezések: *hamis váltó, lányszöktetés, pernahajder, huncut...*

Az én apámra!

Szeretném valamiképpen csillapítani a lelkem háborgását: az apró boltok kirakatait szemlélem, mindenféle rőfösöket és rőfteleneket. A rozoga fiakert, amely talán egymagában vagy másodmagával bonyolítja le az idegen forgalmat. De csak háborog-zavarog a tenger, vigyorgnak a rút szörnyetegek. Éshát hol a segéd? a segéd, aki az ilyen ügyben pokolian szükséges? Az utcán csak nem szólíthatok meg akárkit?!

Visszatérek a piacra. A toronyban a delet harangozzák. A cukrászbolt ernyője le van bocsátva. S íme ott virít alatta az én keresett kapitányom, ül negyedmagával valami konyakos vagy likőrös üveg mellett.

Rámbámulnak, hogy belépek. De már szinte megszoktam, hogy mindenki megbámul. Gondolom, a szürke cilinderemet bámulták, mert az volt aznap a fejemen.

Leülök a másik sarokba egy üres asztalkához. Rendelek egy pohár limonádét. Névjegyet veszek elő. Ráírom:

Bocsánat: mielőtt elmenne, egy szóra kérem, fontos magányügyben.

Intek a szolgáló-kisasszonynak:

- Kérem, sziveskedjék ezt odaadni a kapitány úrnak.

A kapitány a névjegyemre bámul. Aztán rám.

Elvörösödik.

Fölkel.

Jön.

Elébe lépek.

- Ugye nem haragszik a bizalomért? - mondom. De az ügy olyan természetű, hogy azok előtt az urak előtt nem mondhattam volna el. Nekem itt nincs ismerősöm senki, aki meg van kettő, éppen azzal a kettővel meg kell verekednem.

- A manót! - mondja a kapitány.

És pislog. Látszik rajta, hogy igen érdeklődik.

Elmondom neki röviden, hogy az én megboldogult apám emlékét sértették. Én nem vagyok kötekedő ember, de fiui kötelességem...

Elmosolyodik, elvörösödik. Az állát vakarja.

- Köszönöm a bizalmat, - mondja végre. De nem értem, hogy éppen énhozzám fordul az úr.

- Bocsánat, - felelem, - ha terhére van, de én azt gondoltam, hogy...

- Dehiszen nekem éppen az a kötelességem, hogy az efféle ügyeket meg ne engedjem, megakadályozzam, ha kell, fegyveres közbelépéssel is.

- Fegyveres közbe...

- Hát nem tudja, hogy én rendőrkapitány vagyok? No azért nem baj. Menni fog minden mint a patyolat. Hivatalosan nincs róla tudomásom, tehát felőlem nyugodt lehet. Segédségre persze nem vállalkozhatok. De van itt négy úri ember, aki a becsületbíróságot, és a lovagias ügyeket úgy intézi, mint a patyolat. *Balogh* takarékpénztári igazgató az egyik, - tessék felírni, - *Szilvássy* ügyvéd a második, *Csanády* mérnök a harmadik, és *Bokor* szintén ügyvéd a negyedik. Volna még egy: a szappanos, de az csak afféle diákpárbajokban szerepel, ha az említettek nem vállalkoznak. Elég ez a négy név. Azok kezében megy minden, mint a patyolat.

- És hol találom őket?

- A kaszinóban. Mind a négy legényember. Ott ebédelnek. Ajánlom, hogy ebédeljen ön is ott, mert a Brisztolban szakálas szakács főz.

Hát én mingyárt lépek a Brisztolba, hogy megmondjam: ha valaki keres, mikor leszek otthon.

- Már keresték az urat négyen is, - feleli hajlongva a tengerész-sapkás vendéglős. Tessék a névjegyek.

Nézem: két katonatiszt, továbbá: *Bokor* ügyvéd és *Csanády* mérnök. Az egyik tiszt névjegyére rá van írva:

Szalay úr megbízásából: két órákor ismét eljövünk.

Ugyanilyen írás három órára a patikus megbízásából.

Kitörlöm a két nevet a feljegyzett nevekből. (Tehát marad *Balogh* és *Szilvássy*.) S fordulok a kaszinóba.

Azt gondoltam az a kaszinó is nyilvános ebédlőhely. Hát csak nézgelődök: merre az ebédlő? Fölmegyek az emeletre. Látom az egyik ajtón az írást:

ÉTTEREM.

Letelepedek egy üres asztalhoz.

Ülnek, ebédelnek ott már a nagy hagyma- és pecsenyeszagban három asztalnál is.

A belépésemre persze mindenki rámtekint, - noha a cilinder csak a kezemben van. Én azonban nem törődök velök.

Ülök nyugodtan: várom a legényt, hogy szolgáljon, éshogy kiszáratva megkérdezzem: melyik úr a *Balogh*? s melyik a *Szilvássy*? Az idősebbiknek küldöm át majd a névjegyemet.

A helyi urak lármás beszélgetéssel ebédelnek. Az egyiknek úgy recseg a hangja, mint a repedt trombita. A pincér ásitozva hordozza az ételt. A falon Kossuth Lajos és Ferenc József arcképe egymás mellett egyszabásu rámában.

Egy pocakos tokás úr odaszól gőgösen a pincérnek:

- Ki az az úr?

Érzem, hogy rólam van szó. Megdöbbenek. Micsoda kocsis-tempó! De csak épp hogy odapillantok.

- Már minden vigéct beeresztenek ide? - mondja a repedt trombita-hang.

Rátekintek. Egy nyakatlan kis kövér ember: vörhenyes szőke kefebajusz, sündisznó-haj.

Fölkelek. Odalépek az asztalhoz, az elé, aki a *vigéc* szóval tisztelt meg. A szemébe mereszkedek:

- Rólam mondta ezt az úr?

Délután két órára öt ügyem volt lebonyolítandó, s kettő éppen a két reménybeli segéd ellen.

Mármost nincs más hátra, csak a szappanos. De ki az? melyik? hogy hívják? hol lakik?

Mégegyszer kell beszélnem azzal a kapitánnyal.

S lódultam is négy órákor egyenesen a hivatalába.

- Már bocsásson meg kapitány uram! De megint csak ne vegye hivatalosan tudomásul... Elvörösödik. Hosszuszárú tajtékpipát vesz fel az asztaláról és rágyujt. Hallotta már mi történt a kaszinóban. Az elnöknél kellett volna jelentkeznem előbb, - elfeledte mondani. Az elnök is ott ebédelt. Bizonyosan az szólt a pincérnek.

- Dehát most már mindegy. A szappanos neve Braun és a Három-tehén-utcában lakik, mingyár a piac mellett. Különben elvezetem oda magam.

- Igen lekötelez a szivességével kapitány úr.

- Majd keresünk aztán másodikat. Kit is lehetne?

S leteszi a pipát, gondolkodón nyúl a kalapjáért.

Azonban egy rendőr lép be. Akta van nála. A kapitány újra fölveszi a pipáját. Még ég.

- Tessék leülni kissé. Tessék rágyujtani. Mingyárt elvégzem.

S aláír az aktának. A rendőrt elbocsátja. Szivja jóízűn a pipáját. Gondolkodik.

- Öt lovagias ügy egyszerre, - szólal meg csillogó szemmel, - még ilyen kutyabál nem volt a városunkban!

- Sajnálom, - felelem. - Én magam se tudom, hogy keveredek bele. Az én apám olyan becsületes, tiszta ember volt, és itt mindenféle kormot rákennek. Ön persze nem ismerte...

- Nem. De én is sok mindent hallottam. Az öregek szeretnek anekdótázni. Hát fiatal ember volt, hiszen az érthető.

Egy korán elhizott feketeruhás úriember cammogott felénk a rendetlen-kockás kövezeten. Elefánt nadrág rajta és élrechapott pörge kolibri-kalap. A bajusza merevre viaskolt. A kezében vastag kampós gyökér-bot.

Megállt, megvárt bennünket, legyintett:

- Hiába mentek oda: a foga fáj. Épp az imént beszéltem vele. Azt mondja, hogy olyan dagadt pofával nem vállalkozhatik.

A kapitány vállat vont.

- Holnapra csak elmúlik. Otthon van?

- Persze, hogy otthon?

Tovább léptünk. Magamban csodálkoztam, hogy a magyarországi emberek nemcsak egymást ismerik, hanem még egymásnak a szándékait is.

A kapitány utána pillantott a cammogó úrnak és mosolygott.

- Ez már előre örül a húszkoronásnak.

- Micsoda húszkoronásnak?

- Hát amit kap majd. Orvos. Annyit szoktak neki fizetni, mikor duellumhoz hívják.

Aztán folytatta a beszélgetést, ahol abbahagyta:

- Sok mindenféle anekdótát hallottam én a boldogult édesatyjáról. A Doktor Boriska megszöktetése, hát az fenomenális volt! Most is nevetjük. A bátyja ugratta meg boldogult édesatyját. Hiszen tudja talán, hogy értök ment, mihelyt értesültek...

- Én nem tudok semmit. Én nem is akarok tudni. Meg vagyok arról győződve, hogy az én apám, ha fiatal volt is, legfeljebb pajkosságból, éretlenségből követhetett el romantikus dolgokat, de... Miért mosolyog ön, kapitány úr? és mért von vállat? Bocsásson meg, de én jobban ismertem, mint ön. Huszonhat éves vagyok ma, azt hiszem ebben a korban már tisztán látunk. Az én apám becsületes, munkás és bátor ember volt. Azt nem lehet *megugratni*. Bocsánat, hogy korrigálom a kifejezését.

A kapitány megállt. Elvörösödött.

- Engem bizony ne korrigáljon az úr, - pattant rám pipacsszín arccal. Az ön atyja igenis *megugrott*!

- Nem ugrott meg!

- Megugrott. És ha nem tetszik a kifejezésem...

- Nem tetszik!

- Helytállok érte.

- Helyes!

Elsápadt.

Megfordult.

Otthagzott.

Még aznap este elmentem újból a plébánoshoz. Megkérleltem, hogy ne haragudjon a délelőtti nyersségemért, hiszen koros ember: megérti, hogy bennem a fiúi kegyelet sértődött meg. De nem térhetek nyugvóra annélkül, hogy meg ne tudjam apróra, miket beszélnek itt az apámról? Mert én nem hiszem azokat a különös beszédeket. Nem hiszem! Tartozom apám emlékének azzal, hogy a multját tisztázzam.

A pap hümmögött.

- Hát, fiam... Minek a? Ne ássunk a temetőben. Ami vót, vót. Nyugodjanak, akik meghaltak. Azoknak az élete már befolyt a nagy Örökkévalóságba. Nekik az már mindegy...

- De nekem nem mindegy! Én nem tűrhetem, hogy apám nevét szennybe keverjék.

- Hát, fiam, én ismerem mindazokat a beszédeket és anekdótákat: magam is megigazítom olykor: mi igaz, mi nem.

- Köszönöm, plébános úram. Dehát úgye nem igaz...

A pap felvonta a vállát:

- Hát bizony afféle *jópipa* volt a Dani, azt már eltagadni nem lehet. A szülői korán meghaltak: időnek előtte elragadta a fiatalság sodra. Ő bizony hamar kiszedte Szalaytól a hagyatékot...

- Joga volt rá! Mindenki azt cselekszi a vagyonával, ami neki tetszik!

- Hát igaz. Neki főképpen a ferbli tetszett, meg a lányok, cigányricsaj.

- Nem okozhatott kárt senkinek.
- Hát okozni okozott, bizony akkor. Mert fünek-fának eladósodott, de amint hallottam: soknak megfizette később Amerikából.
- Mindenkinék!
- Mindenkinék? Lehet. Ámbár alig. Mert a Doktor Boriska kárát bizony...
- Ki az a Doktor Boriska? Én fizetem meg a kárát...
- Azt már nem lehet.
- És igen komolyan rázta a fejét:
- Nem, azt nem lehet.
- Hát ki az, mi az?
- Hát ma már vén-kisasszony szegény, ha ugyan él még. Pesten vagy hol lakik. Elköltöztek, elmúltak azok innen, éppen azért.
- Dehát miért?
- Hát mikor még fiatal lány volt, megszökött Danival, - azért. A majálisról szöktek meg, és Boriska úgy ahogy volt, a rózsaszín tüllruhájában ült a vonatra. A legszebb úrilány volt akkoriban. Festenivaló! Phajjaj!
- S a keze emelintésével pislantott a mennyezetre.
- Tehát egy lány, egy szép leány. Bizonyára az bolondította rá a szökésre az apámat.
- Lehet. De mégse gondolom. Merthiszen hatszor se beszéltek azok egymással. A doktor nem engedte Danit be a házába. Másnak szánták Boriskát, Paulovics Bandinak. El is jegyezkedtek már. Az a Paulovics gazdag birtokos úr. Ma is él. Éshát a lány sokkal szemérmesebb természetű volt, hogysen neki jutott volna efféle az eszébe. Az igaz, hogy afféle fantazta volt.
- Még ebben mindig nem látok semmi gazságot.
- Hát nem igen volt, hát... Szóval: hogy a leány eltűnik az erdőben, keresik, mindenfelé keresik. Reggel mondja az állomáson posztolt rendőr, hogy látta őket, amint felszálltak a vonatra. A leánynak az egyik bátyja, a Dezső rögtön telegrafált a rendőrségeknek szanaszét az állomásokra. Meg is találták őket egy hét múlva Komáromban. Nohát persze ez nagy megbotránkozást keltett. A városban még a kofák is arról beszéltek. A doktor háza olyanná vált, mint a siralomház. Az anyja belebetegedett. A doktor csaknem agyonlőtte magát. A leánynak a bátyja, a Dezső utazott el a hugáért, és bizony Danit irtózatosan elagyabugyálta, - ott a leány előtt.
- Lehetetlen!
- Ugy volt.
- Az én apám azt nem állhatta csak úgy... Ha akkora is volt az a Dezső, mint az Eiffel-tornya...
- Még akkora se volt, mint Dani, se olyan erős.
- Akkor meg éppen hazugság!
- Pedig úgy volt: Dezső tanukat vitt magával a hotelbe, és írást vett tőlük. Hiszen éppen az volt a legcsodálatosabb, hogy Dani nem is védekezett. Csak annyit mondott: *Ne izélj Dezső*. Lehet, hogy meglepődött, vagy mi.
- De aztán...

- Hát aztán Dezső hazatért a lánynyal. Éjjel jöttek, hogy senkise lássa őket.

- De apám, bizonyára ő is visszatért, és...

- Nem tért az. Sohse láttuk többé.

- Lehetetlen!

- Ez így van. Én idős ember vagyok, pap is vagyok: nem hazudok. A leányt hát hazahozták, de egynehány hónap múlva már azért várták Danit, hogy elvetessék vele. Kerestették, kurrentáltatták, a lapokban bocsánatot ígérő hazahívások jelentek meg. Dezső nyilvános bocsánatkérést ígért neki a lapokban, hogy ugyanazon tanuk előtt... Semmi és semmi hír! Húsz év múltával tudtuk meg, hogy Amerikában van, de már akkor persze késő volt. A szegény Boriskán rajtamaradt a csúfság. Az ablakon se mert kinézni többé. A gyermeke volt néhány évig a vigasztalása. De azt bizony elvitte szegénykét a difteritisz.

A pap elbeszélése alatt égett az arcom. Őt már nem vonhattam korrekció alá.

- És a hamis váltó, vagy váltók? - nyögtem megtörten.

- Az a pénz a szöktetésre kellett neki. Szalaynál már akkor nem volt semmije. Hiszem, hogy visszafizette volna neki.

- Visszafizette! Én magam hoztam meg. És még ma közzéteszem a helyilapban, hogy akinek követelése maradt az apámon, jelentkezék nálam.

- Fiatal barátom, - mondotta a pap, - nincs ezen semmi keseregnivaló. A legpirosabb cseresnye is zöld és fanyar éretlen korában. Szent Pálból sohse lett volna az a nemes kiválóság, ha nem volt volna előbb Saul. Micsoda emberré vált volna Dani, ha itthon marad?

Én már akkor sírtam dühömben:

- Ha gyámja volt, bizonyosan volt rajta követelni-valója. Fiatal észszel így vélt hozzájutni. És ha megverte az az ember, és ő nem védekezett, ez is arra vall, hogy becsületesen gondolkodott: hibásnak érezte magát. Hogy térhetett volna vissza, mikor tudta, hogy a leányt nem adják neki: De mindezen nincs semmi mulatnivaló! Megölöm az egész világot!

Viharzó agygyal térek vissza a hotelembé. Mért nem irt az apám annak a lánynak? Lehet hogy irt, de elveszett a levele, vagy tűzbedobták. Lehet, hogy nem is szerette, csak diákcsinynek követte el azt a szöktetést. Hiszen húsz éves volt akkor.

A szobámat zártan találom. A zsidó nagy hajlongva emelgeti a tengerész-sapkáját, és értesít, hogy másik olcsóbb szobába helyezett át.

- Olcsóbb szobába? Ki kért magától olcsóbb szobát?

- Hja kérrem, az holnaptól kezdve ki van bérelve: húsz korona mindennapra.

- És ha húsz korona is? Én nem megyek semmiféle piszkos szobájába.

Akkor vallja meg, hogy a segédek bérelték ki bizonytalan időre a tánctermet.

Fölösleges elmondanom, hogy milyen kadrilt jártunk a táncteremben, és hogy milyen az illata a hazai puskapornak. Elég annyi, hogy nemcsak én sántitok a mulatság után.

Nem pariroztam én semmi vágást. Gondoltam: vivni nem tudok, tehát akár parirozok, akár nem, megvágna. De a Ponciusát: én is vágok ám, ugyanakkor! Hát nemcsak én járok most fekete kötésben.

Még csak egy epizódot említek meg.

Mikor átlóttek és a ronda kis kórházban feküdtem belé hat hetet, az utolsó napokban azt mondja az orvos:

- Most már fölkelhet, fogadhat látogatót.

- Ki a manó látogatna meg engem?

- Hát a bajtársak?

- Nincs velök semmi ügyem. Eddig sem ismertem őket, ezután se érdekelnek.

Csak az öreg pap látogatását fogadtam el. Meg valami Kászonyi nevű tisztartó volt nálam. Harminc koronát hozott. A helyi lapokban már rég megjelent a hirdetésem, és nem jelentkezett csak ő egymaga.

- Nem értem ezt a pénzt, - mondotta, - nekem a Dani nem tartozott.

- Bizonyára tartozott, csak hogy ön elfeledte.

- Akkor se tartozhatott ennyivel, mert én ennyit sohse kölcsönöztem akkor senkinek. Legfeljebb öt forintot.

- Akkorhát értem. Öt forintnak a kamatos kamatja tizenöt forint.

A fejét rázta, de azért megtartotta a pénzt.

Sokáig feküdtem ott és unatkoztam. A hírlapokat olvastam, amelyekben le volt írva minden harcom, sőt egy pesti krajcáros újságban le is voltam rajzolva, - ma se értem: hol szerezték meg a fényképemet. Tán Kodakkal volt ott valamelyik segéd. A manó vigye el: talán csak nem csináltak rólam mozgófényképet is?

Azután már csak két duellumom volt. No meg Pesten még egy ráadásul, ahol a balszememet csaknem kilőtte egy kötekedő hazafi.

Ezzel aztán el is végeztem az üdülést, a magyarországi pihenést. Nem fogom megismételni többé.

Hanemhát majd el is felejttem:

Már fennjáró beteg voltam a kórházban, és a magam ruhájában sétálgathattam a kiskertben, mikor egyszer egy nőlátogatót is jelentenek.

- Ki az? Hogy hívják?

- Nem tudjuk. Már három hete jár ide, de nem eresztettük be.

- Ki lehet? Talán valami szegény távoli rokonom? Jöjjön.

Belép a kertbe egy kis görhehátú, vén, ráncosképű hölgy. Szimpla, de elegáns. Fekete ruha, fekete kalap, fekete keztyű. Néz és tipeg.

Megáll előttem. A fejét ingatja és könnybelábadt szemmel mosolyog reám. Szemlélget jobbra hajló fejjel, balra hajló fejjel, szemlélget gyönyörködve.

- Óh, - mondja - óh...

- Kicsoda ön?

- A Boriska, - rebegi, - én vagyok a Doktor Boriska. Óh... Szakasztott apja... Csakugyan szakasztott apja... Engedje meg, hogy megcsókoljam.

Sánta angyal.

A hajó indult.

Dalmáciába utaztam egymagamban. Beteges voltam akkor. Nem is óhajtottam társaságot.

Hidegecske szellő fujdogált a májusi tengeren. Az utazók a hajó termébe szállingóztak le. Fönn csak azok maradtak, akik először látták a tengert.

Üldögéltem. Szórakozottan szemléltem az utasokat. Német és horvát arcok. Kedvetlenek, komolyak.

Csak egy fiatal házaspárféle vidám. Vélhetőleg angolok. A ruhájukról gondolom. Más országban boszúból szab csak a szabó olyan nagyzebbű, nagygombu, tölemtág bő ruhát, mint amilyet az utazó angolok viselnek.

De különben se valami formás a két fiatal. Mind a kettő olyan csupacsont, mintha valami soványító kúráról jönnének. No bizonyára hosszabb ideig is voltak azon a kúrán, mint kellett volna.

De csupa erő azért mind a kettő. A nőnek is olyan férfias a járása, mintha katona volt volna. Éshát szőkék persze, mint a kender. A férfi huszonnégy éves, beretvált arcú. De homályban bizonyára hetvenévesnek is látszik azzal a csomóra kötött ösztövérr orrával, hegyes állával, pillátlan szemével.

A nőnek csak alig mogyorónyi az orra. A szája azonban háromszor olyan hosszú vonalú, mint az emberi száj szokott lenni.

Dehát szerelmesen nézdelnek egymásra. Egyszer a nő rá is teszi nagy, sovány, csontos kezét a férfi kezére, és boldogan megszorítja. Akkor látom, hogy új karikagyűrű van mind a kettőjüknek az ujján.

Aztán egy fiatal emberre fordul a figyelmem. Harminc éves sincs tán és máris domború a hasa. A szája úgy áll, mintha mindig fütyülne. Unatkozva dobol az ölében tartott datolyás-skatulyán.

Feketeszemű és igen üde arcú asszonyka mellett ül. Lehet, hogy festett üdeség. Bizonyára felesége a kövér fiatal embernek, de ők már nem újházasok. Egyszer váltottak szót mindössze, mióta a hajó megindult, s nem merüldöznek egymásnak a szemébe. Az asszonykán halványkék tengeri fátyol és elegáns krémszín nyersselyem úti köpönyeg. A köpönyeget persze nyitva hagyja elől, hogy a nyakán és derekán csillogó vastag aranylánc látható legyen. Apró-kockás pepitaruha van rajta s lornyet a kezében. De a lornyet is csak dísz: látszik a szemén, hogy épp oly jól lát, mint más.

Őrajtok csak azért állt meg a szemem, mert a korai házasságnak indult férfi ismerősnek tetszik.

Ki is ez a fütyülőszájú ember? Honnan ismerem? Honnan?

Egyszer aztán ő is rám néz. A szemünk találkozik. Én azonban nem üdvözlöm. Elvégre lehet borbély is, vendéglős is, vagy más olyan valaki, akit tüstént megismernék, ha ott látnám, ahol találkozni szoktam vele.

Az ember azonban megmozdul. Fölkel és hozzám lépked. A kezét nyújtja:

- No hálistennek, - mondja - csak hogy magyart is látok. Nem ösmer? *Faragó* vagyok. *Faragó* Jenő az ügyvéd.

- Most már emlékszem.

Valami nyári vacsorázóhelyen ismerkedtem meg vele. S másnapra már bizonyára el is felejtettem volna, de felötlött, hogy minden anekdotát ő nevet meg legjobban. Félrerántja a nyakát, mint akit csiklandoznak, és valami csuklóhangon kezdi a nevetést, mint a fuldokló lúd. Lehetetlen nem emlékezni reá! - pláne idegen földön.

Eltudakoltuk, hogy ki hova utazik?

Beszélgettünk aztán a nyári vacsoráról, hogy milyen jó anekdotázó társaság volt az. Aztán, hogy az a témának is elfogyott, a sovány házaspárra figyelmeztettem:

- Nézze, - mondtam, - azt a két angolt. Fogadni mernék, hogy az a nő Adonisznak látja azt a férfit, és az a férfi el nem cserélné azt a hölgyet egy elevenné vált milói Vénuszért.

Az ügyvéd rájuk nézett. A két fiatal akkor is édesdeden mosolygott egymásra. Aztán a férfi valamit mondott, a nő meg tréfásan biggyesztett, s az ajka két vége lefelé vonult. A keskeny és hosszú vízszintes száj... éppen, mint a béka!

Az ügyvéd elfordult, félrerántotta a nyakát, csuklott és cikákkolt, mint a fuldokló lúd. És újra rájuk pillantott, újra nevetett, szinte tekergett, kínlódott nevéttében.

Mindenki ránk nézett.

A fekete szemű asszonyka is komolyan és hibáztatón pislogott a férjére. De az nem bírta visszafojtani a jókedvét. Kacagott. A zsebbendőjét is előrántotta: abba kacagott, mintha köhögne. Fuldokolt nevéttében.

- Szerelmesek! - cikogta, - szerelmesek! De hogy lehet ilyen nőt elvenni?

- Gusztusa válogatja, - feleltem magam is elmosolyodva.

Az ügyvéd a nevető könnyeit törölgette.

- Cirkuszban kellene mutogatni!

S talán tovább is nevetett volna, de íme fölkel a lornyetes hölgy, az ügyvéd felesége. Int az urának, hogy fölmege a földélre. S összegombolja a selyem köpönyegét.

Az ügyvéd ráhagyón biccent.

Az asszony gummivégű rövid fekete botot vesz föl, és megindul sántítva, de igen sántítva. Siet mint a sánták szoktak. S minden lépésnél egész testében megtekerül, hogy szinte lobban a szoknyája. A bal cipője olyan emeletes sarkú, mint a született sántáké.

Mindenki ránéz.

Én is.

Az ügyvéd látja az arcomon a csodálkozást. Én meg megérezem benne a gondolatot, hogy épp most nevette meg a két ösztövért: *Hogy lehet ilyen nőt elvenni?* - s íme most más csodálkozik őrajta ugyanolyan okon.

Röstelvedve pillog.

- Ön bizonyára bámul, hogy én meg sántát vettem el, - szólal meg elpirosodva. Dehát ez más rubrikába való. Ön bizonyára...

- Eszem ágában se volt, - csillapítottam. Én éppen nem gondoltam semmit.

- De. Láttam a szemén...

- Bocsásson meg, de én éppen nem...

- Különben nem ön az első. Sánta, hát sánta. Az ilyesmit meg lehet szokni.

- Hát persze, - feleltem vigasztalón. Az ilyen hibácska nem is ritka.

Gondolkodva ült, és ismét az angol házaspáron állt a szeme.

De már nem nevetett rajtok.

- Tetszik tudni, - szólalt meg újból, s az órája láncát idegesen babrálta, - az én házasságom afféle gyermekkori, merőben gyermekkori. És nékem mindegy, hogy sánta vagy nem sánta...

Igen komolylyá vált, szinte fenyegető volt az arca.

- De bocsásson meg: - fakadtam ki, - csodálom, hogy önt nyugtalanítja az a véletlen pillanat. Akárkire is ránéztem volna, ha végigmegy a termen.

- Tudom. De ön bizonyára azt is gondolta...

- Nem gondoltam semmit.

- De talán mégis úgy mellékesen...

- Mellékesen se.

- Talán mégis megvillant az a kérdés az agyában: vajjon mennyi pénze lehetett ennek a nőnek, hogy...

- Eszem ágában se volt.

- Mégis engedje meg, hogy a magam könnyebbülésére megmondjam...

- De engem nem is érdekel!

Már boszantott a nyugtalansága.

Ő azonban makacsul folytatta:

- Nem volt egy krajcárja se, - akár hiszi, akár nem, de nem volt egy krajcárja se.

Nem szóltam többet. Gondoltam: az ilyen emberek veszedelmesek. Valami vélt sérelem beleáll az agyukba, és néhány perc alatt viharfelhővé dagad. Bizony még belémköt!

- Nem volt egy krajcárja se, - folytatta komoran szemlélgetve a cipőjét. - És a szülőimmal már jogászkoromban harcoltam érte. Pedig engedelmes jó fiú voltam. De ebben az egyben nem hajlottam.

- Csak nem veszel el sántát! - szörnyülködött az apám.

- Dehiszen ismerik, hogy milyen angyal!

- Hát angyalnak angyal, ha éppen ugytetszik, de mégiscsak sánta.

- Sánta, hát sánta... Mi az a sántaság? Csekély lábhiba. Az a fő hogy angyal. Más nőknek a lába lehet hogy hibátlan, de a lélek a fő, nem a láb.

- Bolond vagy! - mondta az apám.

- Legyek bolond! - feleltem nyugodtan. - Legyek bolond, de boldog, mintsemhogy okos, de boldogtalan.

.....

Nem szólt többet. Kedvetlen arccal babrálta az órája láncát. Én meg azon gondolkodtam, hogyan szabaduljak meg tőle? Fölmentem volna a födéltre, - hiszen a szél enyhülni látszott: a teremből egyre többen vonultak ki, - de ha én is fölmegeyek, akkor meg azt véli, hogy a felesége után mentem: a sántaságát vizsgálom, és nevetem, mint ahogy ő nevette az angolokat.

Ültem. Hallgattam.

Végre is ő kelt föl mellőlem.

- Viszontlátásra az ebédnél, - mondotta még mindig borult szemmel, - fölnézek a feleségemhez.

Délig nem láttam őket. Én nem mentem föl, ők meg nem jöttek le.

Délben aztán már előre kiválasztottam a helyet két idegen férfi között, nehogy az ügyvéd megint mellém üljön, és magyarázgassa a feleségének a sántaságát.

Az ügyvéd valóban kereső szemmel jelent meg a teremben. Már nem ülhetett mellém, de azért csaknem szemben telepedett le feleségestül.

Az asszonyka vidám volt. Loppal nézegettem, hogy micsoda erővel bővílhette el Faragó barátomat? Az arcával? Csinos arc és nem festett, de azért nem olyan szépség, hogy meg lehessen tőle szédülni. No bizonyára a kedvességével: édesdeden pöntyög az urával, s a maga tányérjára vett kappan-combot átlopja annak a tányérjára.

Ebéd után látom, hogy az én házaspárom a kabinok folyosója felé megy ki a teremből. No bizonyosan aludni szoktak ebéd után. Hálisitennek: fölmehetek végre a hajófedélre.

A nap kisütött. A szél elállt, csak épp az a kis szellő érezhető, amit a hajó futása okoz. Ülök egy padra. Szivarozok. Hallgatom a hajókerekek csobogását.

Azonban az ügyvéd ismét megjelenik. Egyenesen felém tart. Az arca gondba-borult, még a bajusza is mintha lejobb konyulna.

Fog egy tábori széket. Leül velem szemben, háttal a gyönyörű partoknak.

- Az asszonyka leheveredett, - mondja a szivartárcáját elővonva. Erős neki a tengeri levegő.

- Először vannak tengeren?

- Nem: másodszor. De tengeren a nőféle elálmosodik. Én meg felhasználom az alkalmat: elmondom önnek...

- Még mindig?

- Nem tudnék aludni, ha el nem mondanám. Ugy vagyok, mint aki azonos nevű valami gonosz hírű emberrel: minden gyanakvó szem bántja, és ha ismeretleneknek említi a nevét, valami olyat mond hozzá, amiből a becsületessége kitessék.

Egy matróz lépkedett el mellettünk. Szerettem volna rákiáltani:

- Ugyan kérem, hajítsa bele ezt az urat a tengerbe.

- ...hogy a becsületessége kitessék, - ismételte az ügyvéd, miközben a trabukója végét lemet szette.

- De én nem látom itt azt az állapotot. Én éppenséggel nem gyanúsítottam semmivel.

Az ügyvéd a fejét rázta.

- Mégis el kell mondanom. Az én ügyem a gyermekkorban...

Szerettem volna otthagyni és becsukódni egy kabinba. De éreztem, hogy az az ember kötélhágcsón is odamászna az ablakomhoz, és ott mondaná el, ami a bögyét nyomja.

Hát csak hallgattam.

*

...gyermekkoromban kezdődik. Böske még akkor jólábú volt, kis csirke-szemű fehéreképű leány; eleven mint a fürj, és hiú mint a pántlikás macska. Ha csak egy percre is megfordult a szobában, mindig felugrott a székre, s belepillantott a tükörbe: igazított a haján, ruháján, csokrain.

A mi házunkban laktak akkor a József-útcán. Mink az emeleten laktunk, Böskék a földszinten. Az én apám kéményseprő volt. Nem afféle kormos, papucsos krampusz, hanem aki már aranyat csinál a koromból. A Böske apja levéltári őr, afféle szegény úr, aki a pokolba kívánja az olyan hónapot, amelyikben 31 a nap.

A két család gyermekei együtt-játszottak.

Egyszer az udvaron uzsonnáznak Böskék, s két leányka a vendégük. Böske igen vidám. Szünetlenül a leányvendégekkel sugdos. Valami olyat sugdosnak, ami engem igen érdekelne. S nevetnek.

Megboszankodok. Otthagynom őket.

Másnap a kalamárisomat mosom a folyosón, a vízvezetéknel. Ahogy rázogatom, lepillantok a földszintre: nem csöppent-e le a maszatból?

Böske éppen ott ír alattam a két soha nem virágzó leánder között egy asztalkán. Az iskolai dolgát írja. Persze odaigazítom éppen föléje az üveget. Odaigazítom gonosz vigyázattal.

A csöpp gyűlik, elválik, hull le: *toccs* egy nagy disznó a papirosára!

Böske elijed. Elbámul a szörnyű disznón. Bámul fel azzal a csirke-szemével az emeletre is.

Én persze lapulok, mint a béka: De a nevetés kitruccan belőlem, és szinte fetrengék elé, annyira nevetem.

Attól fogva gyűlölő szemmel nézett reám. Nem játszott velem többé. Nem beszélt velem többé.

Én meg annál inkább peszterkedtem vele: pókhálót eresztettem a fejére az emeletről; az imádságos könyvébe beloptam egy övig trikós ballerina-képet.

Vagy ha már egyébbel nem tudtam kellemetlenkedni, az ajtójuk mellé akasztott kanárikalitkát lövöldöztem fölülről csúzliba tett borsóval, hogy a szegény kanárit majd a guta ütötte meg rettegésében.

Böske már akkor olyan szemeket vetett rám, hogy szinte bicskák szikráztak a szeméből. Éreztem, hogy ha erősebb volna és megfoghatna valahol, el nem eresztene elevenen.

És én csak annál inkább!...

Az utolsó csinyem volt a legnagyobb. A kanárinak mindig ő adott eledelt. Egy könnyű létrácskát szokott odavinni az udvar egy szögletéből, s arra hágott fel Böske a kanárijához.

Egy tavaszi napon, Sándor napján, vendégség van nálunk. Halat sütnék. Nekem adják a pukkantókat.

Körültekintek: hol lehetne leghatásosabban elsütni? A tekintetem az udvaron áll meg: Böskét látom, ahogy viszi a létráját a madarához. Az ajtóban egy nagy lugos dézsa áll: mostak az előtte való napon. A dézsa elfoglalja a létra helyét. Böske gondolkodik. Végre is átesz egy deszkát a dézsán, s arra állítja a létrácskát. Megyen be zsámolyért, kendermagért.

Pokoli ötlet cikázik át az agyamon. Lesurranok a két pukkantóval. Osonok négykézláb el az ablakuk alatt: illesztem a két pukkantót a létra lába alá.

S vissza nagysebten az emeletre!

Már előre röhögöm a következőket.

Böske gyanutlanul hozza a zsámolyt meg a kendermagot. Hág a zsámolyra, a dézsa deszkájára. Hág a létrára.

- Gyere! - rikkantom az öcsémnek, - most látsz valamit!

Azonban az öcsém még ki se lép, már csúszik a létra, s Böske szinte cigánykereket vet a levegőben: nagy huppanással esik az udvarra.

Azt hittem megszakadok nevettemben.

Az öcsém csak képedez.

Én persze bent nevettem már, nehogy megsejtsék a szerzőségemet. Az öcsém lefut.

Kisidő múlva visszatér. Komoly.

- Böskének eltörött a lába, - ujságolja a konyhán.

Mindenki lesiet, ő is megint megy velök. Csak engem nem érdekel az ügy. Behúzódom a tanulószobába. A mellem nehéz.

Fülelek: hogyan térnek vissza? Hibáztatnak-e engem? Rendőrt fognak-e hívni, vagy csak házilag számolnak el velem?

Nem, a nevemet nem említik. Csak a bajt beszélik szörnyülködve. Hogyan történhetett? Bizonyára a létra fogai közé csuszott a lába, s úgy esett tovább, úgy törött el. Rám nem is néznek. Véletlenség az ok, nem én.

Mindazonáltal marad a nyomás a mellemen. Bizonyára még csak eztán vizsgálják meg a létrát, eztán találják meg a pukkantókat. A pukkantókról kitudódik a bűnös.

Szorongok. Sápadozok. A szoba levegője fojtó. Az öcsém szórakozottan forgatja a másik asztalnál a tanuló-könyvét. Nem merek ránézni.

Fölkelek.

Kiosonok.

Ott van-e még a létra?

A létra nincs ott. A pukkantókat se látom. Lefutok a hátulsó lépcsőn. Leselek, keresem a szememmel. Meg is találok az egyiket. Poros. Bizonyosan félrerugta valaki. A szobában még mindig sokan vannak: kihallatszik az anyja jajgatása:

- De hogy megálmodtam! Fekete ruhában láttam szegénykét, amint táncolt... Oh jaj!

Megyek át az udvaron, mintha kimennék. Ejtem a zsebkendőmet a pukkantóra. Fölkapom. Zsebre!

Tehát a veszedelem az én fejemről el van hárítva.

Mégis a nyomás nem oszlik a mellemről.

Már dél van. Jönnek a vendégek: keresztapám, sógorok, barátok, - vagy tizen összesen. Örülök, hogy vidáman beszélgetnek az asztalnál. Az egyik köszöntőt is mond, és megemlíti engem is meg az öcsémet: *a két derék fiut*, akivel megáldotta az ünnepeltet az Ég.

A mellem elszorult. Hol elvörösödtem, hol elsápadtam.

A hal igen izlett a vendégeknek.

- Püspöki asztalra való! - mondogatta a keresztapám.

Nekem olyan volt, mintha kirántott fűrészport nyeldesnék.

Az öcsém hozzámhajolt:

- Mi bajod? - kérdezte halkán.

- A fogam fáj, - feleltem kedvetlenül.

Éjjel keveset aludtam. Rossz nehéz álmok gyötörték.

- Még mindig fáj a fogad? - kérdezte másnap az öcsém.

- Még mindig, - feleltem búsan.

Aztán egyszercsak fölkeltem az asztalkámtól, és lángbaborult arccal léptem az ő asztalához.

- Ernő üss engem pofom.

Csak rámbámult.

- Üss pofon: attól elmúlik. Csak üss, ahogy birsz.

Habozott.

- Nem ütsz vissza?

- Nem. Becsületemre nem. Csak jó erősen, ahogy birsz.

Gyanakodva nézett rám, aztán megtette. Gondolom neki is jólesett, mert mosolygott utána. Nekem valóban elszűnt tőle valamennyire a mellemen a nyomás.

A szegény kislány csak hónapok mulva mutatkozott újra az udvaron: két mankón vánszorgott. Az arca fehér volt, mint az ostya.

Mindenki sajnálta, mindenki kedveskedett neki, csak én nem szólhattam. Nem is tudtam volna a szemébe nézni.

Egyszer hogy hazarobogok az iskolából, az elülső lépcső helyett a hátsónak kerülök.

Könyv volt ugyanis nálam, a francia Vernének öt különféle könyve. Akkoriban kaptam rá az olvasásra, és apám haragudott, ha nem tanulókönyvet látott a kezemben. A hátsó lépcsőn, a konyhán át lopogattam be a tilalmas könyveket.

Már az udvar közepén vagyok, mikor megpillantom Böskét, hogy ott ül az őszi verőfényben a kis fűzfaszéken, épp a lépcső alatt. Az ölébe az egyik mankója, meg a tanuló könyve.

Meghökkenek.

Ő is néz, néz szemszögből mirgyilusos gyűlölettel. Bizonyára gonoszat sejt. Hiszen azelőtt ha elmentem mellette, mindig valami gonosz csinyért történt.

Sandít rám avval a csirke-szemével sötéten.

Nekem egy pillanat alatt meg kell választanom, hogy visszaforduljak-e, s találkozzak talán az apámmal? Vagy ellépjek Böske mellett?

Az utóbbit választottam. Hadd lássa, hogy eljárók már mellette csínytevés nélkül.

S a fejemet félrefordítva, színlelt egykedvűséggel sietek tovább. De nem tagadhatom: remeggett kissé a szívem.

Hát megyek, lépkedek.

Amint a lépcsőhöz érek, mellette ellépek, *puff*, végig sujt a gerincemen a mankójával, hogy majd elbukok belé.

Ej!

Fáj az ütés. De mintha valaki fogta volna a fejemet, hogy ne forduljak vissza: fölmentem sajtó csonttal, szótlanul. És hihetetlennek tetszhetik, de nekem az a pogány-vad ütés jólesett.

Másnap szinte lestem az emeletről, hogy mikor ül megint a kis fűzfaszékén a hátulsó lépcső mellett?

Arra fogok menni csak azért is, hogy megüthessen. És arra fogok menni mindennap, ameddig csak meg nem elégli.

Hát délután három óra tájban látom, hogy ott ül, ül szegényke fehéren, egykedvűen. A kezében a tanulókönyve. Mellette a mankója.

A szivemen a vezeklés szent remegése futott át. Fogtam egy könyvet, s leosontam lábujjhegyen a főlépcsőn, hogy Böske ne hallja. Kimentem a kapun, aztán vissza kopogó lépésekkel.

Éreztem, hogy sápadok, de csak lépkedtem hősiesen át az udvaron. Ott meg egyszerre meleg szökött az arcomba. Nem néztem rá. Csak hadd fogja marokra a mankóját, hadd örüljön annak, hogy üthet engem.

S mintha a vállamon is szemem volna, láttam valahogyan, hogy Böske csakugyan megragadja a mankóját, és néz rám ádázul.

Néz.

Én meg csak lépdegélek, szinte lassudva lépdegélek. Mintha hűvös szél fuvallana át a gerincemen. Még közelebb is igazítom a haladásomat, hogy jobban a kezeügyében legyenek.

S elhaladok mellette.

Várom az ütést szorongó lélekzettel.

No most...

Azonban az ütés késik. Kénytelen vagyok továbblépni.

Az ütés elmarad.

Alig birtam tartózkodni, hogy vissza ne fordítsam az arcomat, s kérdőn ne nézzek reá.

Az emeleten megálltam, s remegő szívvel lestem le Böskére. Ott ült még. Tanult nyugodt arccal. Már a mankóját is visszaeresztette a széke mellé.

Tizenhárom éves voltam már akkor, és a következő télen váltakoztam át a rövidnadrágos irodalomból az igazira.

Valami Beniczky-né-regény volt az első *igazi*, s én ámuldozva értettem belőle, hogy a nők és férfiak szerelmesek szoktak lenni egymásba!

No különös!

Hévvvel olvastam, hogy Artur és Leonóra hogyan lobban egymás iránt szerelemre, hogyan vallják meg egymásnak ezt a belső titkot, és hogyan olvad egybe az ajkuk hosszú és édes csókban.

Én meg sohse olvadtam semmiféle hosszúhajunak az ajkával össze. Az igaz, hogy nem is láttam én elevenen soha olyan csodálatosan szép hölgyet, mint a könyvbéli Leonóra.

Abban az évben osztályt kellett ismételnem az Arturok és Leonórák története miatt.

Kerestem persze: ki lehetne nekem is a Leonórámm?

De nem láttam, még az után se láttam soha affélét. A tizenharmadik évében igen józan még a férfi-ember szeme.

De azért csak kerestem, nézelődtem.

A regényeket a bukásom után való nyáron félre kellett tennem. Kijárnom se volt szabad. Csak estefelé mehettem ki lapdázni. Egy üres telken szoktunk a József-útca végén. Máskor mindig otthonültem.

Egyszer hogy a folyosón várom a délutáni öt órát, unalmamban a virágainkat öntözöm. Közben, hogy lepillantok, Böskét látom, ahogy ott ül alattunk a két meddő leánder között, és olvas.

Ő is rákapott már a regényre. Mindig olvasott.

Már akkor csak egy-mankón járt. Azt mondták, hogy az az egy mankója már meg is marad. Az orvos illesztette-e rosszul össze a tört lábat? vagy in-szakadás is történt? nem tudom. Elég annyi, hogy a lába nem igazodott úgy helyre, mint a lábtörések szoktak.

Hát ül az árnyékon, a rózsaszínű nyári ruhácskájában. A hajában is rózsaszínű csokor. Olvas valami fekete képekkel illusztrált könyvben mély elmerüléssel.

Azelőtt rálocscsantottam volna az öntözőkannácska vizéből. Akkor eszembe se jutott efféle tréfa. Böske se volt már olyan ádáz ellenségem. Mióta végigvágott rajtam a mankójával, s én se nem kiáltottam, se nem panasztam, se nem viszonoztam semmiképpen az ütését, csak csendes harag volt közöttünk. Eljártam mellette: ő se bántott, én se bántottam.

Csak az fúrta még a lelkiismeretemet, hogy vajjon sejti-e, ki az okozója a sántaságának?

Nem sejtette a jó lélek: annyira gonosznak nem gondolt. Már feleségem volt, mikor megvallottam neki. Akkor se haragudott érte.

- Én már megszoktam, - mondotta nyugodt-jólelkűen, és lásd ha ez nem történik, nem lettem volna a feleséged.

Dehát még akkor álmunkban se fordult meg az a gondolat, hogy valaha férj és feleség leszünk. Pláne nekem, aki éreztem, hogy Böske az én áldozatom, éshogy gyűlöl, méltán gyűlöl, éshogy az Oceán nem olyan mély és nem olyan határtalan, mint az ő gyűlölete.

Hát ül az árnyékon, és a szék karjára könyökölve olvasgat édes elmerüléssel.

Én meg nézem.

Böske szép leány, - gondolom, - igazán szép leány. Már nem is olyan fakó, mint azelőtt volt. Hátha még sánta nem volna!

Leszakítok egy szép kinyílt szegfűt. Állok föléje. Ejtem szépen az ölébe.

Böske megrezzen. Nézi a szegfűt. Tekint föl komolyan, csodálkozóan.

Én csak állok piros arccal. Mingyárt vissza is vonulok. Szégyelek valamit, de hogy mit? nem tudom. És valami szép érzés remeg a szívemben.

Néhány perc múlva újra kikukkantok: mit csinált a szegfűvel?

Látom, hogy eldobta.

Sajgó szívvel vonultam vissza. Mért dobta el?

Éreztem, hogy jogosan dobta el.

Néhány nap múlva megint ott-látom. Adok neki szegfűt, - gondolom. Ha mindennap eldobja is, mindennap adok neki szegfűt. Látja belőle, hogy én nem haragszom azért, amért végig-ütött a mankójával.

A szegfű lehull.

Böske felpillant. Én állok szomorú szemmel.

Böske csodálkozóan néz. A szegfűt maga mellé teszi az asztalra, s olvas tovább, mintha semmibe történt volna. De nem kerüli el a figyelmemet, hogy a könyvnek azon a lapján sokáig időz. Háromszor is elolvashatta volna már azt a lapot.

Másnap a jelenet ismétlődik. A szegfű lehull.

Böske föltekint.

Visszavonulok.

Kis idő múlva kilesek.

A szegfű Böskének a kezében van. Ugy olvas tovább.

Ahogy lemennék játékra, Böske is épp kifelé indul a kapun az anyjával. Kijárogatnak estefelé az Orczy-kertbe. Csak az Üllei-útig mennek gyalog. Onnan villamoson.

Találkoznunk kellene a kapu alatt, de én megrettenve lapulok a falhoz. Szégyellek a szemébe nézni. Csak lesek. A hajában piros szegfűt látok. A szívem megdobban.

És este róla gondolkodom: Szólnom kellett volna valamit, mikor a szegfűt ledobtam. Csak egy szót. Aztán ő felelt volna, és elmúlt volna köztünk a harag. No holnap szólok. Mit mondjak?

A következő napon olyan érdeklődéssel néztem fölülről, mintha akkor láttam volna először.

Hogy illik neki az a világoskék kartonruha! És milyen finom hajlású a keze, ahogy a fordítandó lapon tartja! A füle is szép piroska.

Választom a szegfűt. Szakítom. Tartom fölöttem hosszasan. Igazítom ejtésre vigyázattal.

A szegfű hull. Az ölébe esik. Böske föltekint. A szeme komoly.

- Tűzze a hajába! - szakad ki belőlem a szó.

S legott vissza is vonulok, mert ég az arcom, mintha láng verné.

Meg kellett volna várnom, - vélekedtem este - meg kellett volna várnom, hogy feleljen. És beszélgetnem kellett volna vele.

Másnap esik az eső. Böske bent ül a szobában. Csak a fejét látom, a rózsaszín csokrot a hajában.

Kedvetlen vagyok, hogy mért esik az eső!

Másnap délfelé az apám a postára küld. Kánikulai forróság. Mikor visszatérek, Böskét a kapuban látom.

Megrettenek. A vér az arcomba szökik. Megfordulok. Nézek egy kirakatot a napon, hogy azt hittem lesül a hátamról a kabát.

Sokáig tart, míg szemszögből ismét Böskére merek lesni. Még mindig ott áll.

Most beszélhetnék vele, - gondolom dobogó szívvel. Most beszélhetnék vele, és vége lenne a haragnak.

Nézek. Böske még mindig ott áll.

Odamegyek, - gondolom, - ha piros is az arcom, azt véli hogy a hőségtől piros. Éshát neki kell kezdenie, mert én már szóltam.

S áttértem az árnyékra, a magunk házsorára. Lépkedtem bátran, piros arccal, dobogó szívvel.

Arra is gondoltam, hogy köszönök majd neki. De mégis furcsa, hogy köszönjek. Kicsi-korunktól együtt lakunk és sohse köszöntem.

Ő csak állt. Nézett komolyan, nézett azzal a szép okos fekete szemével.

Egykedvűséget színleltem, noha az arcom még mindig égett. Be akartam mellette menni szóltanul. Ő azonban keresztbe emelte előttem a mankóját.

- Várjon, - szólt szeliden.

Megállok.

Ránézek.

Látom, hogy ő is piros.

- Mért dobál nekem szegfüt? - kérdezi nyugodt-komolyan.

- Csak, - nyögöm, - csak.

És esdő szemmel nézek rá.

- Mér? - ismétli a kérdést.

- Csak.

És nézünk egymás szemébe piros arccal.

Aztán én nem birtam ki tovább: hogy a mankóját lebecsátotta, besiettem, felszáguldottam az emeletre.

És délután megint dobtam az ölébe szegfüt.

Egy hét múlva elkísértem már az Orczy-kertbe is. Csónakba ültem, és eveztem buzgón. Böske mosolygott reám. A napernyője piros pipacsként környezte a fejét. Szép volt benne az arca. Mosolygott rám. És én boldogan eveztem.

Az anyja a partról nézett bennünket.

- Maga jó fiu volna Jenő, - mondotta, mikor kiszálltunk a csónakból, - csak tanulna. De maga nem tanul, magából ordináre ember lesz, Jenő.

- De tanulok! - feleltem hevesen. Meglássa, hogy tanulok.

- Tanulni fog, - bizonyított mellettem Böske. Jenő tanulni fog. Nekem mondja el majd mindennap a leckét. Ugye Jenő?

- Jó, - feleltem, - mindennap leviszem a könyvet, és látni fogják...

Nohát olyan csodát nem látott még Európa: hogyan tanultam én, - Böskének.

Az ügyvéd elbeszélése sajnálatomra félbeszakadt. Az asszonyka ugyanis megjelent a földélen. A szellő hosszúra lengette a vállán át a fátyolát. Egyenesen felénk sántikált.

- Engedje meg, hogy bemutassam, - szólt az ügyvéd.

Az asszonyka mosolyogva nyújtott kezet.

- A tenger levegője igen éltető, - kezdte a beszélgetést szelid-kedves hangon, miközben leült a férje helyére. Nem tudtam aludni. Egyre arra gondoltam: milyen mélységek fölött járunk!

S behunyta egy percre a szemét:

- Milyen mélységek fölött!... Nagy érzés ugye?

Néha az ember feledékeny.

Az ősszel egy barátom látogatott meg. Épp a kertben ültem, az én hét-szilvafás kis kertemben, amely csak tavasszal szép, amikor a fák virágzanak, meg ősszel, mikor a fák gyümölcsöznek. Tavasszal fehér fák, ősszel kék fák.

- Mennyi szilva! - mondotta körülpillantva a vendégem. Boszniában láttam csak ilyen megakodott fákat.

- Egyél ha szereted.

Szedett egy marokkal. S beültünk a lugasba.

És ahogy a szilvát evegette, beszélt:

*

Egy ilyen őszi napon egyszer ugyancsak melegem volt! A bosnyák puskák minden órában ránklobbantak. Hol itt, hol ott a sziklák közül, meg a hegyszakadékokból lobbantak és dördültek ránk a puskák.

Délelőtt egy golyó leszakította a bakancsom sarkát. Délután a kápláromat lőtték le mellettem.

Káromkodtunk. A fogunkat is csikorgattuk rájuk. De mikorra felrohantunk a hegyre, a bosnyákok eliszkoltak.

Iszen csak én megfoghassak egy bosnyákot!

Még a bakancsom sarkát csak megbocsátottam volna nekik, de a káplárom földim volt és jóbarátom. Tasnádynak hívták. Most is megkönnyezem, ha eszembe jut.

Aznap este, ahogy letáborozunk, előőrségre parancsolnak. Csak hárman vagyunk az őrség: Janovics káplár, meg egy Fodor nevű közvitéz, meg én.

Kétóránként váltakozva kellene örködnünk. De rogyásig fáradtak vagyunk. A káplár azt ajánlja, hogy éjfélig álljon ki Fodor, éjfél után meg én; ő maga nem áll ki a szentnek se! sem éjfél előtt nem áll ki, sem éjfél után!

Hát jó: Fodor elballag a megszabott ötven lépésnyire. Mink ketten a káplárral lefekszünk valami mohos kövek közé. Sötét a világ. Elalszunk mint a tej.

Éjfélkor Fodor fölráz, fölrugdos.

Fölkázmálódok.

Látom, hogy az ég villámlik.

- Zivatar lesz, - mondom.

- Már el is mult, - feleli Fodor. Hát nem hallottátok? Sz' úgy dörgött, hogy a földet is rázta.

Csakugyan érzem, hogy a ruhám csupa víz. Dehát mi az? Hányszor aludtam én a bosnyák földön sárban is, mint a disznó.

Kilépek az ötven lépést: jutok a sötétségben valami erdőnek a szélére.

- No, - gondoltam, - az éjjel bizonyosan ellőnek! A halál kétszer csapott ezen a napon mellém: egyszer csak a bakancsomra kapott, másodszorra pajtásomat ragadta el mellőlem, harmadszorra biztos, hogy eltalál!

De ne lássak bosnyákok! Mert ha meglő is, ha marad annyi erőm, hogy a puskát elsüthetem, visszaküldöm rá a halált.

A hely csöndes. Csak a fák hideg halk susogása hallatszik olykor a vizes sötétségben. Olykor meg egy-két esőcsepp koppanása, ahogy a lombokról aláhull.

A távolban egyszer valami rövid éneklést is hallok. Olyan tutulás-forma, mint a mi falusi bakterainknak az óra kiáltása. Lehet, hogy az is bakter, bosnyák bakter. De az is lehet, hogy müezzín. Zivatar után szoktak talán éjjel is kiáltani.

Tehát falu közelében vagyok. Erre méginkább megborzongtam. Ha a falu megneszelte a tábort, biztos, hogy kijönnek. Kilopódkodnak az éjhomályban: meglesnek, meglepnek. S az őrszem az első, akit golyójuk leterít.

Füleltem.

Liba-bőrzött a hátam.

Egy óra mulva aztán unalom váltotta fel a félelmemet. A ruha is megszáradt már rajtam. Elálmosodtam. Színes képek vegyültek a gondolataim közé.

A feleségemre gondoltam. Azaz dehogy is feleségemre, iszen még akkor jegyesek se voltunk. De azért már éreztük, hogy csak ásó-kapa választ el bennünket. No meg a boszniai honfoglalás! (Süsse meg aki kitalálta!).

Hát mondom, Örszire gondoltam:

Hej szép leány volt! Szép fehéreképű és fekete szemű és igen pajkos. Bolondulásig lehetett szeretni.

Csak sóhajtottam, csak elgondolkodtam:

Az én fekete-szemű Örsikém bizonyára édesdeden alszik most otthon, a puha fehér párnán. Talán épp felőlem álmodik! Mosolyog. Talán nevet is álmában. Kacag, ahogy szokott, azzal az édes jaj-kiáltással, mintha skálázná a jajt lefelé. A kacagásáért is szerettem meg. Aki olyan boldogan tud nevetni, nem lehet rossz lélek!

De mikor hallom én megint az Örsike nevetését?

Lehet, hogy már is csúszik felém a sötétséggel fődött vizes fűben valami vad bosnyák. A puszka a balkezében. Egyszer csak egy vörös lobbanást fogok látni. A dördülést már nem hallom.

S akkor a gondolataim közé a halálom fekete képei fordultak. A hivatalos levél, amely a halálom hírét közli; Örsike, amint elsápad, könnyre fakad, sirat, és nem bírják megvigasztalni.

Valami zördül...

Összerezzenek.

Hallgatódzok.

????

Semmi. Talán egy ágacska hullott le.

De ne is kerüljön énelém piros sapka és térdig bugyogó! Ami golyó a puskámban van, esküszöm, hogy pirosra festem a kutya bosnyák-vérben! Egyik lövés magamért, a másik Tasnády Jósikáért!

Ismét zördül valami... Zördül többszörösen...

Ismét megszorítom a puskát.

????

Valami állatka lehetett: sündisznó vagy kígyó.

Végre szürkülni kezdett az ég alja. Szürkült, fehéredett, mint az olvadó jégnek a széle. Csakhamar láttam, hogy egy kerítetlen szilvás mellett vagyok. A gyorsan derülő világosságban előkékllett a harmatos levelek közül a szilva is.

A mellem fölszabadult a nyomás alól. Világosság és szilva! - micsoda boldog látvány! A bécsi *Schatzkammer* szemét-látvány ehhez képest!

Mégis tartottam attól, hogy ellenség lappang a szilvásban. Lehúzódtam egy galagonyabokor mellé, egy földhorpadásba. A hátam mögött kopár köves lejtő volt. Távolabb majdnem kilométernyire a tábor. Arrafelé nem kellett ügyelnem.

Az ég pirossága ekközben elterjedt a keleti égen. A fű mintha üveggyöngyökkel volna beszórvva. A szilva üdén, hamvasan kéklík a girbe-görbe fákon.

Eluntam a lesést. Gondoltam: belopakodok a szilvásba, felkapok egy fára és megrakodok.

Föl is keltem. Meg is indultam. A szélső fához hozzá-támasztottam a puskámat, mégegyszer visszanéztem, hogy a táborból nem tart-e felém valaki?

Ebben a pillanatban halk férfihangot hallok a szilvás sűrűjében. Gallyrecsegés...

Fölkapom a puskát.

Vissza a bokor mellé!

A lábam elsiklik a vizes fűvön: majd elvágódom. Ez méginkább megrémít. Lapulok a bokor alá.

Ott hasalok, fülelek, lesek.

A puska felvontan a kezemben. A karom minden izma acélként feszül. A szívem duhog.

Tehát mégis itt a halál! a Halál! a HALÁL!..

!!!!

...A hang beszélgető. Bosnyák beszéd. Egyszer csak elő is bukkan a piros bosnyák fez a lombok között.

No kutya! Mingyár találkozol Tasnády Jóskával!

...? ...! ...? ...! ...?

Egy vastagnyakú fiatal bosnyák feje bukdácsol, a nyakát összehúzza bukdácsol a kéklő szilvafák közt.

Megáll.

Visszanéz.

Hívón int.

Legfeljebb húsz éves, pelyhes bajszerű, mosolygó fiú.

Rövid-derekú kék mellény van rajta, s ing. Puska nincs nála, csak a sárga övkendőjében egy hosszú csontnyelű handsár.

Felnyúlászkodik: megfog egy ágat, és a fára hág.

Húsz lépésnyire lehetett tőlem. Még azt is láttam, hogy a tarkója ki van beretválva.

A puskát csendesen a vállamhoz igazítom. Végigcélzok a csövén.

A bosnyák gyanútlanul hág feljebb, s halkan vidáman karatyl.

Mit beszél? Hányan vannak? Talán vezér is van köztük?

Az első lövést mégis a vezérnek tartom.

A bosnyák gyors kézzel tépi a szilvát, és dobálja lefelé valakinek.

Már bizonyos, hogy csak ketten vannak. Az is bizonyos, hogy lopnak. Ha nem lopnának, nem sietnének, se pedig oly félőn nem pillantgatna a bosnyák körül.

No nem várok tovább, a kutya mindenit!

S újra fölemelem a puskát.

Ebben a pillanatban női kacagást hallok. A puska megrendül a kezemben. Az Örsike kacagása! Az a hang! Csak az az édes jaj-skála! Mintha meleg vizet csordítottak volna végig a hátamon...

Azt hittem valami bűvölet játszik velem!

Föltérdelek a bokor mögött: átlesek az ágai között. A szemem szinte karikát hány a bűvöletes érzéstől.

Hát látom, hogy egy fekete-szemű bosnyák leány nevet. Tizenhét-tizennyolc éves, kissé szeplősképű leány, de azért csinos. Fehér rékli van rajta, és a fején cseresznyeszínű gyapot kendőcske. A kendő rojtos, és olyan sapka-formán van megkötve, hogy hátra lóg a szabadja. A legény talán az arcába dobta a szilvát. A leány a szemét összehúnyva kacag. A kötényét tartja. A fiú dobálgatja bele a szilvát, és szerelmesen nézdelnek egymásra.

Hosszan bámultam rájuk. Bámultam a hunyorgó selymes szemű lányra. Bámultam a pelyhes bajuszú boldog legényre.

Aztán visszahúzódtam csendesen a bokor mögé. Elbújtam, álmodoztam.

Eszembe se jutott, hogy azt a bosnyákot lelőjjem.

Mikor a csősz ünnepet csap.

A csősz déli álmat szendergett egy lucernaboglya árnyékában.

Valami különös bőgés ébresztette föl. A bőgés a közeli szőlő felől rezgette a levegőt.

A csősz megnyitotta a szemét. Fülelt.

Az uraság új tehene-e? vagy a község bikája?

Csakhamar rávilágosodott, hogy a szomszéd falubeli énekes-koldus. Merthiszen hallotta is már az ének szavait:

*Je-he-heezus hogy imádkozha-hasson
ki-hi-himéne a szent váro-ho-hoson.
Há-há-hát im Júdás seregé-hé-vel
é-hé-héjjel jön lámpás fényé-hé-vel.*

A koldus bizonyára a javában érő bódi szilvának erányában fújta a bibliai éneket a szőlők között. Fújta buzgón és áhítatos kacskaringózással. A szőlőben most már mindig van érzékeny szívű keresztény. A koldusok jóvilága ilyenkor kezdődik.

A csősz néhány percig jámbor tetszéssel hallgatta az éneket. Aztán föltápászkodott:

- Bhuj, de nagy a meleg!

Fölnézett az égre: látna-e rajt felhőt?

Az ég felhőtlen volt. A kánikulai naphőségben olvasztott üvegként rengett a levegő.

A csősz egyet törült a homlokán, s fölvette a fűről a kalapját és botját.

E műveletekből kitetszett, hogy mindent balkézzel cselekszik. A jobb keze csonka: csuklóban hiányos. De be van tekergetve kék rongygyal, madzaggal is. Éshát ki van pótolva egy érdempénzzel. Minden katona megkapta azt az érdempénzt, aki valaha Bosniában vérzett. Más-különben hogy is tudná, hogy mért vérzett?

Az érdempénz ezuttal az ingén függ a csősznek. Dolmányt bizony nem visel ilyenkor, csak inget, meg izét no, - pesti hölgyek előtt bajos kimondani.

Egy percig ott ült még. Tünődött, hogy egyen-e előbb vagy igyon? vagy hogy széjjel pillantson a kukoricáson? Mert hát ő nem a szőlőknek a csősze, hanem az uradalmi kukoricásnak.

Éhes is volt, szomjas is a pokol-lehellet hőségben. De hátha valami állat dül a kukorica között?

Fölkelt, s egy közeli diófához ballagott. Felhágott a diófának alacsonyan terjeszkedő ágaira, és beleölekezett csonka jobb karjával a fa derekába:

Szétnézett.

Százholdas nagy kukoricás alacsony halmokon. Túlhan rajta vörhenyegesre aszott legelő, az is halmos. Mintha egy megmerevült tenger volna a táj, s a hullámok megmaradtak volna rajta. A falúból odalátszott a kastélynak hamvasszínű barokfödele, mint valami bárka.

A szekérút éppen kétfelé osztja a kukoricást. Nagy gond és örökös aggodalom! Hát még mikor a kukorica szemesedni kezd! Az útonjárók könnyen letörnek egy-két csövet. A vándorlegények meg a pásztorgyerekek, - hej gonosz istentelen nép! Elviszik a szőlő alá, vagy az árokba és megsűtik.

A kukoricásból távolabb magasan kiáll egy köpcös ösztörű, mintha valami óriás halnak a megfeketedett gerince volna. Arra szokott István felhágni tízszer is napjában, hogy széjjel-pillantson a birodalmán. Végig lehet onnan látni az egész utat.

István megnyugvására üres az út. Csak két ablakos-tót ballagdál rajta előre-görnyedten a falu felé. Elöl egy nagy tót, mögötte egy kicsi. A kicsi bizonyosan a nagynak a fia.

No azok nem lopnak déltájban. Legfeljebb estefelé. Kiül ő akkorra az út mellé. Ha arra térnének vissza és lopnának: a hátukon töri össze az ablakot, - hét falunak az ablakát.

S gondolkodva néz utánok.

Milyen hosszúkat lép az a kis tót avval a két vékony lábaszárával, nagy két bocskorával!...

A kukoricásban nem mutatkozik rendetlenség. Se ló, se barom, se disznó. Csendes a világ. A koldus is bizonyára megkapta az óhajtott szilvát, mert elhallgatott. Csak a cséplőgép bújása hallatszik halkán a major felől.

István mindazonáltal nagyot ordít a fáról a kukoricás felé:

- Meggállj csak akkasztófárávaló! Ösmerllek zshivány! Ösmerlek!

A két tót visszapillant. De István nem feléjük néz, tehát nyugodtan folytatják az útjokat.

Mozgás nem mutatkozik a kiáltás után a kukoricásban. István elégedetten ereszkedik le a fáról. Megsímítja szürkülő bajuszát, s gondolkodva néz maga elé.

- Inni kell előbb, - véli. Mégiscsak iszok előbb. De mármost a kútra menjek-e? vagy csak a kunyhómba.

A kút kíváncsabbnak tetszik a víznek hűsésege okáért, a kunyhó azonban közelebb van, s a tikkasztó hőségben hamarabb odajutni.

Egy másfélméteres száraz gally hever a diófa alatt. István fölveszi a végét, s ráhurkolja a csonka kezén fityegő madzagra. Vonja maga után. A diófa még az uradalomé, a gally tehát jogosan elvihető. Kell az tüzelni éjszakánként. Hadd lássák, hogy ébren a pásztor. No meg hogy a szúnyogok ne szemtelenkedjenek be a kunyhóba.

Ballag hát István egyenest a kukoricásnak, s mivelhogy még a fülében dong a koldús éneke, gépiesen dúdolja:

E-hé-héjjel jön lámpás fényé-hé-vel...

Ismeri ő ezeket a kegyes énekeket mind, noha olvasni nem tud. Az iskolázatlan emberek memóriája jobban megtartja a szót, mint az iskolázottaké. És István csősz kiválóképpen nagy énekes. Hosszú énekeket is elmond, mint amilyen például a *Lázár siralma*, vagy a *Kánai menyegző* vagy *Krisztus urunknak a zsidó nemzet ellen való panasza*. Mindezeket elejétől végig elkántálja valahányszor esső esik, s ő az esső miatt a kunyhójában ül.

De István most az előbbi éneket folytatná, ha nagy nem volna a meleg, s ha eszébe nem jutna, hogy a déli imádsággal is hátrálékos még.

Leveszi hát a kalapját, és ájtatos fohászkodással mormogja:

- Az Urnak szent angyala köszönté a szép Szűz Máriát: Üdvöz légy Mária...

Már jól a kukoricásban tart, mikor egy répatáblán fogoly-család burran fel előtte.

István megretten.

- Ap Pilátusát!...

Halad tovább a kukorica között egyenesen az ösztörű irányában. Átugorja a szekérút árkat, s az út közepén megint félbeszakad az imádsága.

Egy sárgára festett női cipőcsat hever a porban. István fölveszi, bámulja:

- Ki vesztette el? Mire való csat? Ilyet csak úri nép viselhet. Nem-e a nagyságos Sarolta kis-asszonyunk?... Nem, az nem járt erre. Hacsak délbe nem? Nem, akkor se, hiszen délfelé mindig ongorál, azután még ebédeznek. Bizonyosan valami idegen kocsi járt erre, valami idegen úri nép.

Belefűzi a cipőcsatot a kalapjának a szalagjába. Ott megláthatja, aki elvesztette, vagy aki tudja, hogy kié.

Gondolkodik, hol is maradt abba az imádság? A harmadik üdvözlét közepén. Folytatja:

- Asszonyunk Szűz Mária...

Közben átugorja a másik árkot. A kunyhó ott barnállik egy halmocskán, farral az útnak, az ösztörű tövében.

No nem valami díszes alkotmány. Tavalyi góré a teteje, földhányás az oldala. Az ajtaja is csak rozszant tákolmány. Valaha disznóólon lehetett, és István onnan hozta, bizonyára az uraság engedelmeivel.

De mégis van valami dísz a kunyhón: egy kis nádkalitka. Nád és lószőrszálak drót helyett. Az ajtó fölött lóg. Négy kis pacsirtafiók tikkadozik benne.

Belől azonban - nem is vélne senki, - cifrább a kunyhó sok görög templomnál: apró szentképek tarka sokaság borítja a vesszőből font, sárral tapasztott falacskát. A képek persze nincsenek berámázva, üveg sincsen rajtuk, csak ákácövissel vannak a falra erősítve. Pipacsként virít ki közülök Szent István királynak a képe. Az a pátronus szent, hát meg is van különböztetve azzal, hogy rámaként egy porcelánszemű olvasó lóg rajta.

Az a sok szentkép mind egy-egy búcsújárásnak az emléke. Essős napokon sorra szokta ő miatyánkozni valamennyit. Szent István királyt legájtatosabban. Szent István király meg az a sok szent mind segít neki a kukoricának szerencsés megőrzésében.

István a kunyhóhoz érkezik. Ledobja a gallyat az odagyűjtött rőzséhez. S előrekerül. Éppen kalapot emelne a szentjeinek, de csak a fülénél marad a keze. A szeme elnyílik.

A kunyhó közepén az ott heverő szűrön ott zöldel egy görögdinnye! Azaz dehogyis görögdinnye: a korsója az, a vízes korsója.

Hogy került az a kunyhónak a közepére?

A meglepődése azonban csak egy pillanatig tart. Eszébe ugrik, hogy hajnalban éppen mikor ivott, puskalövést hallott a kunyhója közelében. Az úr vadászott arra. S ő ijedtében csak letette a korsót, s kisietett, hogy jóreggelt kívánjon.

A víz azóta bizonyosan meglangyosult. De nini az ajtó nyitva felejtődött: nem vitte-e el valaki a dolmányt? a bekecsét? a csizmát? a pénzt?

Aggodalmas arccal kémlel be a kalyiba homályába. A dolmány ott lóg belől. A bekecs a másik szögletben. A bekecs alatt ott a csizma is. De a pénz?...

Négykézlábra ereszkedik, majd hasra fekszik. Félrekotorja a szűr alatt a szénát, s benyúlakodik a hátulsó cölöpnek a tövébe. Kivon egy faéket. Aztán megint benyúl a faék helyére, s elővon egy szardiniás szelencét.

A szelencéből nyolc ezüstforintos kerül elő, meg holmi rézkrajcárok. István beleolvassa a kalapjába a pénzt, aztán megint visszaolvassa a szelencébe. Az arca már nyugodt és elégedett. Az őszi kenyér meg a téli csizmafejelés nem vezett el.

Visszarak mindent gondosan, s újra a vízre gondol. A déli naptűzben a kútra menni nem látszik kíváncsnak. Jobb ha marad, megeszi az ebédet s iszik rá egy kortyot; csak azután fog elmenni a kútra friss vízért.

Egy araszos fatönk áll a kunyhó előtt. István ráül és előbontja a tarisznyáját, a tarisznyából a kétökölnyi száraz cselédkenyeret.

Eszik. És közben a szeme a korsón áll. Hogyan nézhette ő azt görögdinnyének?

A dinnye gondolata aztán mély húrokat rezdít meg István csősznek az étvágyában.

Egy szelet hűvös dinnye... vérbélű, édes... Hiszen éppen azért teremtette a jó Isten kánikula idejére a görögdinnyét!...

- A kertésznek van dinnyéje, - fonta tovább. Tavaly is adott, hogy a gyerekének ürgét vittem. Hm... Ha meg nem harapta volna az ürge a gyerek ujját...

Aztán arra gondolt, hogy a kertésznek mindene terem, de csibegombája mégse terem. Mert hiszen a Béres Juliskát küldik olykor az uraság konyhájából a legelőre. Hátha a kertésznének vinne? a májfoltos képű csúnya kertésznének?

A kenyérszagra néhány légy dönög István körül. Néhány várákózan ül a kunyhó ajtajára.

Istvánnak a légyről a madárkái jutnak az eszébe. Rápillant a kalitkára. A madárkák bágyadtan ülnek a száraz lapukból alkotott fészekben. Még igen sárgaszájúak, csak most kezd a szárnyuk tollasodni.

István fogja a kalapját, s rácsap az ajtón ülő legyekre. Kettő lehull. István a madárkáknak nyújtja. A madárkák egyszerre megélnkülnek, csivognak-csipognak.

- Nini, - gondolja István, - hátha ezt a kalitkát vinném el így madarastól annak a kertész-gyereknek?

A gondolatot levegőbe-nézés és csakhamar fejrázás követi. A gyerek elcsigázná a madárkákat, vagy a macska körme közé kerülnének.

Visszatér a gomba gondolata. Számba vétetődik a forróság és a dinnye. A dinnye végre is dinnye. István iszik egy kortyot a langyos vízből. Még két legyet csap le a kalapjával s beadja a legtátogatóbb két szájacskába. Aztán a legelőre ballag.

Nézeget jobbra, nézeget balra. Szemlélődik a gilice-bokrok körül, a mélyedésekben, a selymes fű karéjain. De csak a hitvány pöfeteg fehérlik mindenfelé. Hiába: nagy a szárazság!

Még egy csipkebokrot akar megnézni. Ott találja a koldúst a két nagy tarisznyája között. Hever az öreg nagyhajú hason. Előtte egy kiterített ujságpapíron rengeteg sok kenyérkaraj sorakozik. A koldus pipázik és gyönyörködik a kenyereiben.

A csősz nem szól neki, csak a fejét rázza:

- No lám!

S másfelé indul a gombákra. Keres, keres, de csak hiába minden keresgélés.

S a pokoli hőségben szinte ordít már a gyomra:

- Dinnyét! Dinnyét!

Végre is a gyomor nagy úr. Ott ballag István a kertész-kert alatt. Dolmány van rajta. Az érdempénz most ott csillog a dolmányon. Csonka jobbja a nádkalitka lóg. Madzaggal hurkolta oda.

A kert ákással bekerített négyholdas négyszögföld a rét mellett. Fele gyümölcsös, fele zöldséges. A hőségben lankadtan állnak benne az almafák, szilvafák. Néhány almafán messzire piroslik a nyári fontos.

István megáll az alacsony ákac-kerítés mellett és beszemlélődik. No az idén nem nagy a dinnyetábla. De van! Kivülről is lehet látni, mint emelkedik ki a levelek közül egy nagy görög...

Bent van-e a kertész a kertben? Bent van. A ribizke-soron áll két úri asszonynyal, a vénmagas naspolyafa alatt. A felesége az egyik, a májfoltos képű kertészné. A másik, a fehér napernyős, az új kántorné, a kántor úrnak második felesége. No helyes kis kisasszony-képű teremtés! Ugyan nem az veszítette-e el a csatot? Nem, nem az, hiszen az nem jár ki a faluból.

István némi habozás után csonka jobbja alá fogja a botját, s benyit a kertajtón.

- No István mi jót hozott?

- Madárkát a Lajikának, kertész uram, ha tetszene néki.

Leoldja a hurkot a kezéről, s átnyújtja a kalitkát. Az asszonyok mosolygásától beszédessé válik.

- Csupasz korától nevelem a Lajikának ezt a négy kis árvát. Légygyel tartottam őket... Mert tetszik tudni, hogy az uraságunk arra vadászott a multkor reggel, hát egy tiszt úr is vót vele. Osztang hát ott tróbalgatták a puskájokat a legelőn, a pacsirtákon...

A kántorné a fejét csóválja. A kertészné csodálkozva örül a kis pacsirtáknak.

A kántorné a csősz csonka kezére pillant.

- Tán a kalitkát is kend maga csinálta?

- Bezony csak magam.

- Node félkézzel...

- Félkézzel. Tűt is fűzök én be tésasszony félkézzel. A pipát is megtömöm, a masinát is meggyújtom a tokján. Harminc esztendeje tanul a kezem mindenfélét.

A kertészné magyarázón fordul az új kántornéhoz:

- A csatában lötték el neki.

- Ott, - bólint rá István. De még az ódalamba is befurakodott a golyó. Áldja meg az Isten a kedves jó cimborámat. Holub Miskát... Ha az ki nem visz a hátán a veszödelemből, most is feküdnék, de hóttan. De olyan embör vót az tésasszonyom, hogy... Röttentő szörnyű jó pajtásom vót...

A kántorné meghatódva néz:

- Derék...

- Abbeony avvót. Osz lássa tésasszony, meg se köszöntem neki.

- Ejnye! Az nagy hálátlanság volt, István.

- Hát bizony... Dehát ha meghótt szegény.

- Meghalt?

- Még aznap mellbe lútték őt is. Hej pedig neki szántam ott a kórházba fekvembe az ezüst órámat, akit a bérma-körösztapámtól kaptam... Mer az öreg boldogult nagyságos úr vót az én bérma-körösztapám.

A kántorné érdeklődött a beszéd iránt. Annyival is inkább, mert a kertészné besietett a házba a kalitkával.

- Mi a manó! - mondotta, - magának ezüst órája van?

A csősz búsan legyintett a csonka kezével:

- Csak vót. Elittam bánatomba, hogy a kezemet levágták. Hogy mondok most mán kódulni mehetek. Kódusnak nem illő az ezüstóra. Szegény Miska pajtásomnak bizony nem jutott egyéb, csak egy miatyánk. Mindennap elmondok ma is egy miatyánkot a lelki üdvösségeér szögénynek.

- Szép.

- Hát aztán megsegített a jó Isten: mer hogy az öreg nagyságos urunk meglátott, mingyán megtett csősznek. Az igaz, hogy meg is háláltam neki, azazhogy a fiának. Mer tetszik tudni tésasszony a hálalatosság az első szent kötelesség a világon.

- Hát aztán mivel hálálta meg?

- Mivel? Hát itt a kertészúr, ő is bizonyíthatja: mióta én csősz vagyok...

A kertész bólintott:

- Ez az egy becsületes csősz van a világon. A többi mind zshivány.

És barátságosan nézett a csőszre:

- No István, hát mit adjak: almát-e vagy körtét?

István szemérmesen vonogatja a vállát:

- Hát kéremalásan ha mán olyan szívesnek tetszik lenni, valami kis görögöt.

- No győjjön velem.

Lemennek a patak mellé. Ott zöldel egynehány bokor görög dinnye, de csak egy a nagy közte. A többit épp ezekben a napokban vitte fel a kertész a konyhára.

István epedő szemmel pillogja azt az egy nagyot. Az éppen érett. Még alól is, mert cserepeken hever. De éppen azt, mintha nem is látná a kertész.

Ünnepre érik az a dinnye. A nagyságos Sarolta kisasszonynak a nevenapjára. Szépen ki-formált *K. S.* betű varadzik rajta, sőt egy mondat is: *Éljen a haza!* Igaz, hogy a *haza* szóban a *z* betűt kissé elformálta a forradás, úgy hogy inkább *s* betűnek látszik, dehát nem tűnik az föl senkinek. Nem a betű a fő, hanem a felirat körül szintén szépen kivaradzott babérkoszorú.

István persze nem is sejti a dinnyének ünnepi mivoltát. Neki a felirat csakolyan cifraság a dinnyén, mint a koszorú. Gyerekek szoktak effélét mívelni a tökféle növényeken.

Szemérmes vágygyal sandít a dinnyére.

A kertész végigmegy a soron s megáll:

- Hm, mondja. Most jut eszembe, hogy a jégveremben hever egy kis görög. No felhozatom. Az éppen jó lesz kednek ebben a forróságban.

Negyedóra mulva ott falogatja a dinnyét a csősz a kunyhója előtt. Falogatja boldogan. A dinnye oly hideg, hogy a fogát fagylalja. De mennyei hűvösségeként száll alá minden falat.

Szinte sajnálkozva néz a széthányt dinnyehéjakra. Elég volt, éppen elég volt, de mégis kár, hogy nem maradt belőle estére is.

S a jóllakottság boldog lomhaságával vonja elő a pipáját.

A nap lefelé ereszkedik. Az úton egy szénásszekér döcög. Mellette fáradtan ballag a gazda, - Csabai Pál, egy lúdneykű falusi ember.

- Adj Isten! - szól a csősznek.

- Adj isten! - feleli a csősz a jóllakott ember méltóságával.

Búcsús társak ők a tavaszi búcsúkon. Csabai vezérénekes, Istvánt meg végzőénekesnek lehetne nevezni, mert ő nyújtja legtovább. De azért nem bocsátkoznak beszélgetésbe mostan.

A csősz lomha nézéssel kíséri a szekeret, míg el nem tűnik.

Aztán a póstásgyerek jön lóháton. Meztelen sarkával sűrűn ütügeti a Sárga oldalát. Nagy bőrtarisznya a nyakában. Az is odaköszön Istvánnak:

- Dicsértessék.

Néhány perc múlva ismét a falu felől közeledik egy batyus zsidó. Az már nem köszön Istvánnak. István se ő neki.

Szünet következik, de nem hosszú. Az úton a falu felől az ablakos tót jelenik meg. A kis tót csak később fog előtűnni. Egyelőre csak a lába látszik a nagynak a lába szára között, amint ikszeket játszik a négy lábszár, négy bocskor.

A csősznek feltűnik, hogy a tót mellén érdempénz csillog, különösen, hogy a nap rézsút süt rá, csillog, mint az arany.

Jó keresete volt-e? vagy hogy a fia kedvét akarta élesztetni? ahogy odapillantott a rozzant csőszkunyhóra, s a félkönyökön heverő csőszre, tréfásan odakiáltott:

- Ablakóót!

A lenyugvó nap szembesüt a tóttal, s megvilágítja nagyállú négyszög-ábrázatát.

A csősz nézi. A tótnak az érdempénze szakasztott olyan mint amilyen az övé. A pipa kiesik a szájából. A szeme elmered.

- Miska! - kiáltja megrendülve. Holub Miska!

A tót megáll és bámul. A kis tót is megáll és bámul.

A csősz fölkel:

- Te vagy-e? Vagy csak a lelked, Miska!?

A tót olyat toppan a porba, hogy felleg csapódik a lába alól. S rikolt:

- Pestu!

Már akkor a csősz ott is terem. Könnybelábadt szemmel öleli meg a tótot:

- Miska pajtás! Kedves Miska pajtásom! Hát nem hóttál meg?

S bámulva néz a csupasz és fonnyadt tót arcra.

- Hótt a fránya! - feleli vígan a tót.

S hasonlóképpen bámul a szürkebajszú nagyfejű csőszön.

A csősz még mindig azt véli, álmodik.

- Hát hogy lehet az, hogy te nem hóttál meg?
- Tudja fránya Pestu. Nekem olyan a természetem, hogy... nem halok meg.
- Dehisz asszonták, hogy mellbe lüttek.
- De kigyüött ám hátul.
- Et tán a te fiad ez a kis tót? Jaj gyere hadd csókoljalak meg téged is kis tótom. Hogy hínak?
- Gyuró, - feleli pislogva a gyerek.
- Gyertek hát. Most mán itt háltok. Azaz fenét! Hozok bort! Fönleszünk! Vígadunk!

És félre csapja a kalapját.

- A cimbalmost is kihozom pajtás! Tudod-e egyszer mikor forintot kaptunk karácsonra, te is, én is, oszt egész éjjel cimbalmoztattunk?...
- Tudom bizony!
- Oszt akkorákat ugrottál... Tudsz-e még akkorákat?...

A tót legyintett:

- Hol van már az! Hát mi vagy te, cimbora? Csősz vagy? De borzasztóan megvénültél! Én meg nem ösmertelek vóna...
- No hallod, én se téged. Te is vénültél... No persze... Dehát hogy lettél te ablakos tót? Sz' olyan nyalka baka vótál te, hogy...

Ezen örvendező beszélgetés közben letelepedtek a kunyhó végébe, ahol az imént a csősz hevert, és minden mondatuk ezeken a kérdéseken forgott: *Emlékszel-e?... Tudod-e?... Hát mikor...*

A kistót is letámasztotta az üveges hátit a kunyhó oldalához, és két sovány lábát szétvetve állott az örvendező öregek előtt: bámulta a csősz arcát, érdempénzét és csonka jobbját. Aztán leült melléjük, körül nézett a földön. Fölvette az egyik dinnyehéjat. Vizsgáló szemmel nézte. Félrevetette. Fölvette a másikat is. Azt is félrevetette. Az arca unatkozóra vált.

A csőszben még mindig lobogott az öröm.

- Bemegyek a faluba. Hozok bort, likacsos sajtot meg szalonnát. Mára ünnep van! No disznó szerencsés napom van máma! Minden teljesedik, amit kívánok, még az is amit soha nem is mertem remélni. A cimbalmost is kihozom! No sohse hittem vóna, hogy én még egyszer vigadok ez földi életben!
- Ne menj, - szólt Miska legyintve. Van énnám kenyér, a fiamnál ződ paprika.
- De cimbora, tudom én mi a becsület! Egy étellel tartozok neked Miska, egy emberélettel! Tudod-e, hogy az ezüst-órát tartogattam neked! Elittam bánatomba pajtás, hogy meghóttál! De van nyóc forintom: azt odadom neked pajtás. Gyertek hát be a kunyhómba is.
- Adod a frányát. Csak tartsd meg.
- De odadom! - szólt a csősz csökönyösen. Mer az ezüstórámat neked szántam, neked fogadtam, hát odadom.

S bebújt a kunyhóba. A két tót csak az ajtóban maradt mert két ember se fért volna oda be nemhogy három. A csősz kivonta az éket a kunyhócölöpből, s elővonta a szardiniás szelencét. Ezalatt a két tót a térdére tette a tenyerét, s így meghajoltan bámult be a kunyhóba.

- Haj haj de sok szép kép, - álmélkodott a kistót.

- Neked adom gyerek! Mind neked adom!

S csakúgy söpörte le a képeket.

Misó a gyerekre emelte naponsült széles tenyerét:

- Ütlek pofon...

- Ebbe nem parancsolsz! - kiáltotta a csősz. Nesze gyerek...

S nyújtotta neki. Olyan sok volt, hogy aligfért a markába.

A gyerek félszemmel az apjára pislogott, félszemmel a képekre.

- Egyet, legalább egyet fogadj el, - bízta a csősz. Apád cimborájától egyet elfogadhatasz...

- Egyet se! - felelte a tót apa. Nem azért vagyunk itt, hogy... Szegény ember vagy te. Énnekem van otthon házam...

- Egyet, no csak egyet. Tudod, hogy a gyerek szereti az effélét. Meg aztán semmi emléke se legyen tőlem? Válassz no Gyuri, csak válassz.

A gyerek az apjára pillantott, s hogy az apa nem emelte fel újból a tenyerét, nagy szemérmesen kiválasztott egy képet, Szent István királyt, mivelhogy azon volt a legtöbb piros szín.

- Neked meg itt a pénzem! - lobogott a csősz tovább. El kell fogadnod! Ha tudtam vóna, hogy még egyszer látlak, megvettem vóna az órát!

Majdnem birokra keltek. A tót visszanyomta a pénzt Istvánnak a markába, zsebébe. S mind a ketten könnyeztek meghiúsultságukban.

- Hát mi az istennyilával szíveskedjek már neked? se szalonnát nem akarsz, se sajtot, se pénzt el nem veszel!...

Miska csak nevetett és a fejét rázta:

- Gyere üljünk le: beszéljünk tovább.

S visszaült a konyhá végébe. Rövidke pipát vett elő a tüszőjéből. Kiverte belőle a maradékot és odaadta a fiának.

- Miska! - szólt a csősz a fejét vakarva, - hát hőtí meg akarsz-e engem keseríteni?

A tót a szerte heverő dinnyehéjakra pillantott. Mosolyogva vonogatta a vállát, szemöldökét:

- Mivel akarnálak én megkeseríteni?

- Hát hogy semmit el nem fogadsz tőlem.

- No jó hát, - felelte a tót jólelkűen, - ha éppen olyan barátságos akarsz lenni, hát hozz egy görögdinnyét, nem bánom.

S a tüszőjéből egy papirosba göngyölt szivarvéget kotort elő. Jókedvűn pillantott a fiára.

- Adj masinát klapec.

A klapec kezében is pipa volt már akkor. Kurta és szutykos, mint az apjáé. Az imént kapott dohánymaradékot hervadt krumplilevéllal keverve tömte a pipájába.

- Ha vóna, - felelte a zsebében kotorászva.

- Hozok, - szólt a csősz.

S befordult a konyhájába! Már akkor gondba borúlt az arca. Megállt az ajtóban és a tarkóját vakarta.

- Irgalmas szentek! Mártírok és szent angyalok! - fohászkodott a képeihez, - próféták és üdvözült szent pápák! - most az egyszer segítetek valahogy rajtam! Semmit se kérek soha többet, csak most hozzátok erre a dinnyés szekeret, aki görögdinnyét szokott árulni. Vagy tegyetek valami csodát! Kegyelmes szentek! Hiszen azért vagytok szentek, hogy csodát tudtok tenni. Teremtsetek ide valami görögdinnyét!

S a korsójára nézett, hogy erre a lélekből szakadt esdeklésre talán átváltozik dinnyévé.

A korsó azonban korsó maradt, potrohos, zöld, füles korsó. És a csősz nem is várhatott soká az átváltozás csodájára, mert Misónak gyujtót kellett adnia. Betapogatott hát az ajtó-szárfa fölé. Kivett onnan egy tok kénes gyujtót. Fogta a korsóját is, és kilépett.

- Itt a masina. Te Miska, hátha tojást hoznék? Jobb lesz a! Megsütjük rántottának szalonnán.

A tót jólelkűen tiltakozott:

- Nem, nem. Elég lesz egy dinnyéske is.

A csősz elfordult. Aztán megint visszafordult, - a homlokára csapott:

- Haj! Most jut eszembe, hogy tyúkot is süthetünk! Emlékszel-e mikor egyszer egy bosnyáknak a tyúkját megsütöttük nyárson? No hozok egy tyúkot...

- De ha nem éhezünk, Pestu. Az imént ettünk a kűkeresztfa alatt. Hozol egy dinnyét oszt megvan. Ne is erőltess! Nem fogadok el semmit, semmit! A barátság a fő, nem az eszünk-iszunk.

A csősz félig elfordultán öntötte ki a korsójából a maradék vizet.

- Deiszen inni iszunk! Hozok bort.

- Hozol frányát! Dinnyére nem szomjazik az ember.

- De a bor nagyon jó. Én se iszok mindig, csak karácsonkor meg husvétkor. Ma karácson és husvét van Miska, de még pünkösöd is! Iszunk komám! Iszunk, mint hajdan a kantineba!

- No jó, hát legyen meg a kedved. De ne sokat hozz. A felit én fizetem.

- Fizeted a manót!

S hogy ne fizethessen a tót, ellépett. Csak az útról kiáltott vissza:

- Rakjatok addig tüzet, Miska! Ott a fa a kunyhó mellett túlfelül.

Már akkor este volt. Vékonyka holdnak a világossága szürkítette a homályt. A nagy kukoricás olyan volt, mint valami mozdulatlanul álló hadsereg, amelynek csak az ezernyi tollbokrétája látszik.

A csősz hánykódó szívvel ballagott a falú felé.

- Dinnyét... éppen dinnyét tudott kitalálni ez a Miska! Hát nem kívánhatott volna egyebet: szalonnát, tojást vagy akár tyúkot is. Megvettem volna neki, akármennyibe került volna is. Juhturó is juthatott volna az eszibe. Az is van a zsidónál. De éppen dinnyét!...

Egy kései szentjánosbogár világított az útfélen, mint valami földre esett csillag. A csősz rápillantott, aztán tovább morgadozott:

- Hiszen ha ültetett volna valaki. Dehát erre sohse vót szokás! Várják hogy esztendőben egyszer idevetődik egy dinnyés szekér. De hátha éppen van is itten? A templom mellett árult tavaly egy...

S úgy érezte, hogy valóban van a faluban dinnyés szekér. Kell lennie! A szentek nem hagyják csúfságban!

És szinte neki-elevenülten gyorsította meg a lépéseit.

A falu már csendes volt. A háztetők árnyéka egybefeketült a gyümölcsfák és ákácfa lombjaival. Csak itt-ott piroslott némelyik ablak, meg a boltajtóból sugárzott ki a lámpafény szélesen.

Asszony-árnyék suhant át az utcán. Halk dicsértessékkal köszöntötte a csősz.

- Te vagy-e Boris?

- Én vagyok, - felelte az asszony. Sietek. Beteg a kis Jóskám. Kávét viszek neki...

- Itt van a dinnyés szekér ugye?

- Bizony nem láttam István bácsi.

A csősz a fejét rázza.

- Itt köll neki lennie! Bizonyosan most este érkezett. A falu túlsó végén jött be.

Mégis elkedvetlenül ballagott tovább.

Csakhamar eljutott a templomig. Fazekasok szoktak ott árulni, meg olykor a gyűrűs-zsidó. A tér csendes volt és üres. Csak a közepén magánoskodott az alacsony kőkereszt.

István nem hitt a szemének:

- Nincs itt? Hogy lehet ez?

Megcsóválta a fejét és még a parókia felé is elvizsgálódott egy homályt kutató nézéssel.

- No hogy a lidérczek fordítsák árokba azt a dinnyést!

Jólesett volna egy nagyot káromkodnia. De ő nem káromkodott soha. Hát csak keserűn bólogatott.

- Ugy kell neked István! Torkos vótál, falánk vótál. Alighogy megkaptad a jó Istentől, mingyár bevermedtél. Most itt van!... Lám ha erkölcsös ember vónál, aszontad volna: Ne fáljuk be mingyár, tegyük el estére. A mértékletesség előbbre való, hogysen a dinnye. Nem vót erkölcs, nincsen dinnye.

Még tovább is ott korholta volna magát, de attól tartott, hogy bezárják a kocsmát, s nem kap bort se.

Na ez az aggodalma fölösleges volt. A kocsmában még ültek: faggyúgyertyánál kártyáztak. Két legény iparkodott elnyerni a részeges Sarlaytól az ital árát.

A búbos sarkából két sovány meztelen láb nyulladt ki, és a lábon rongyos szélű nadrág. A meztelen láb alatt a búboshoz támasztott ócska cimbalom hallgatott.

A kocsmáros egy másik gyertyánál a Lloydot olvasta a söntésben.

Istvánnak a zsebében volt a pénze. A korsóba harmadfél liter bor fért.

Elgondolkodva tartotta, míg Kétág Dávid, a tölcserre vigyázott.

Egyszer aztán megszólalt, mint a magában beszélő ember szokott:

- Nem ültetett itt dinnyét senkise. Soha mióta a világ...

- Minek magának a dinnye? - kérdezte álmosan Dávid. Csak nem akar tán dinnyét enni?

- Dehogynem, - felelte a csősz kedvetlenül. Éppen azt akarnék máma.

Dávid vállat vont:

- Mért nem megy a kertészhez? A kertésznek van. Én is akartam tőle venni, éppen máma este, a feleségemnek. Nekem nem adott, kendnek talán ad.

István nem felelt. Ahogy elment a cimbalmos mellett, meglökte a lábát a térdével.

- Te! - szólt rá komoran. Nézz el hozzám, ki a kunyhómba.

A meztelen láb egyszerre megelevenült, mint a kéneső. Egy csupa-szakál negyvenéves kis cigány emelkedett gyorsan elő a homályból. Laposra hevert szürke cilinder volt a fején. Nagy fekete szeme a csőszre meredt.

- Nézz el hozzám a kunyhómba, - ismételte halkán a csősz. De csak úgy egy óra múlva.

A cigány lekapta a cilinderét.

- Igenis kéremalásan István csősz uram.

S hogy igazítson a cilinderének a laposságán, beledugta mind a két öklét, és gondosan meg-egyengette.

István néhány perc múlva megint künn hümmögött a falusi útca sötétségében. A zsidóra gondolt:

- Persze hogy nem adott neki, - dünnyögte, - mikor csak az az egy van. Hogy az a Miska is éppen olyat kíván, ami csak egy van a világon. És az se az enyém! Micsoda bolondság is volt, hogy megszólítottam! Micsoda buta ember vagyok én! Micsoda vadszamár! A nyakába borultam, mint valami gyerek az anyjának. Él, hát él. Örülhettem volna annélkül is.

Egy kutya rugaszkodott elő a Kardos-ház palánkja alól és csahogott mérgesen. A csősz rá se hederített, csak éppen hogy a botját billentette meg hátul. Húsz lépésre megint folytatta a háborgásait:

- Mármost mit cselekedjek? Az életemet megmentette. A pénzem nem kell neki. Tyúk nem kell neki. Tojás nem kell neki. Szalonna, túró, sajt, semmi se kell neki. Csak dinnye... Csak. Hm... Mármost hogy állok elibe? Mit mondok? Azt szeretném én tudni, hogy mit mondok?

A falú végére ért, az útmutató-cölöphöz, amelyen nappal minden betűértő ember megolvashatja a község nevét, vármegye nevét, és ezt a bölcs mondást: *Jobbra előzz, balra térj!* A betűk bizony már elfakultak. Az oszlop is oldalt dől, mintha be akarna menni a falúba. Este meg olyan mint valami ember, mint valami előre hajló bálizs, vagy éppen ablakos tót, ahogy görnyedten viszi az üvegeit.

A csősz megállt:

- Hát itt ez a cölöp. Ez a Misa. Én meg vagyok én. Hát most megérkezek.

Odatoppant és biccentett a fejével.

- Aggy Isten. Meggyüttem Miska pajtás. Itt a bor is. Dinnyét bizony hát...

Megcsóválta a fejét. Elfordult:

- Nem. Lesül a pofám a szégyentül. Hogy mondjam neki, hogy nem ehetik dinnyét? Az életmentő jópajtásom... Uram, Jézus, és minden szentek a mennyországban! Hogyan mászok én ki ebből a székenbül böcsülettel?!

Ballagott tovább búsan, csonka jobbán vonszolva a hosszú botot. A szürke homályban alacsony sűrű fák lombjai feketéltek. A kerthez érkezett.

Megállt. A melle elnehezült.

- Itt hever a dinnye, a gyönyörű érett dinnye, amit a Miska kíván. Harminc lépésnyire van csak. Harminc lépésnyire! Ha valami pásztorgyerek begazemberkedik érette, talán nem is keresi a kertész. Elvitték, punktum. Érik másik.

Nehéz gyötrelmek dúlták a fejét. A korsót letette. A botjára könyökölt, mintha elfáradt volna a feje. És hümmögött:

- Hátha a zsidó el is noszogat ide valakit? Kívánja az is. A felesége. Mit meg nem tesz a zsidó a felesége kedvéért? Ott az a két haszontalan siheder: egy verdung pálinkáért megviszik neki.

S mintha már azóta ott is volna a két siheder, hallgatódzott: ropog-e a garád?

Csend volt ott. A fák mozdulatlanul álltak. A kertészház ablakai is hallgattak feketén.

A csösz tovább örölte a gondolatait:

- Elviszik a dinnyét, biztos hogy elviszik az éjjel! A kertész úr hónap csak a helyit látja. Haj, hogy eszi majd a méreg! De ecceribe rámondja: Ezt csak az a Kétág róka vitethette el innen a kertből!

A fejét csóválta:

- Pogány hamisság! Talán már meg is cselekedték. Elvitték. A garádon nem is lehetett nehéz átnyomakodniok. Egypár tüske karmol, kezét karmol, képet karmol, ruhát is hasít valamennyire. Dehát mi az? Egy verdung pálinkáért megteszik. Meg is tették, mióta besötétedett. Talán éppen most szegi meg a zsidóné...

S megbotránkozón bámult a sötétbe. Szinte látta, hogyan esik kétfelé a bíborszínű, édesbélű dinnye.

Fölemelte a botját, és a kocsmá felé fenyegetett.

- Megállj, hóhérkéz alá való! - mondotta fojtott hangon. Megállj pernahajder gazember! Én jelentelek meg!

Aztán ismét lecsillapult:

- Hiszen még nem bizonyos.

Végig simította a homlokát kétszer-háromszor, mintha egy nyomasztó gondolatot akarna elsimítani.

- Hátha, - suttogta elmeredő szemmel, - hátha én megcsúfolnám azt a tolvajt is, azt a zsidót is, hogy semmit se találának!?

Mázsás ólomként nehezedett ez a kérdés a lelkére.

- Énrám senkise gondolna, - bátorította magát. Mer én böcsületes ember vagyok. Maga a kertész úr is mondta. Hm... Böcsület... Hát böcsületes ember az aki az élete megmentőjének mégcsak egy hitvány dinnyét se bír megszerezni? - S ott-hagyta a korsót. Egyet lépett a kert felé. Megint megállt, mintha mellbevágták volna. A fejét rázta.

- Nem tehetem, mégse tehetem! Soha életemben nem loptam, most kezdjem vénségemre? - Visszafordult, fölvette a korsóját. El akart menni a kert mellett, hogy felkerüljön a kukoricásnak.

De mikor a kerítésnek arra a helyére ért, amelyhez közel tudta a dinnyét, a lábát mintha megnyügözték volna.

Megállt. Ujra lebocsátotta a korsót. Állt szakadozó lélekzettel sokáig.

- Uram Jézus Krisztusom, - fohászkodott végre, - egy dinnye nem a világ! Egy görög-dinnyéért még nem akasztottak fel senkit se. Mennybéli mindenszentek! akikhez könyörögni szoktam... szent őrzőangyalom, aki éjjel nappal mellettem vagy! segéljetek most az egyszer, csak most az egyszer...

Másnap délután a csősz megint ott aludt a lucerna-boglya árnyékán. Aludt vörös arccal és mélyebben mint szokott, úgy hogy az orra hegyére ült legyet se kergette el.

Pedig ha sejtette volna, hogy erősen keresik... Hogy maga az uraság tart a kunyhója felé a kertésszel!...

- Sehogyse hiszem, hogy a csősz, - mondja az uraság a fejét rázva. A nyakamat teszem rá!

- Tegnap még én is megesküdtem volna, hogy a legbecsületesebb ember a világon, - feleli kedvetlenül a kertész. De nem lehetett más, nagyságos uram.

A kunyhóhoz értek. Az ajtót zártan találták. A kertész körüljárta a kunyhót. A kunyhó hátulján lehajolt: fölvelt egy dinnyehéjat. Diadalmasan mutatta:

- Itt van.

A héjon világosan olvasható volt ez a szó: *Éljen a...* s látható volt a koszorúnak egy része is.

- Ez volt az, nagyságos uram.

Az uraság megcsóválta a fejét.

- Hol az az ember? Elő kell keríteni!

Estefelé járt az idő, mikorra megtalálták.

- Az uraság hivatja kendet, - mondta a kisbéres.

A csősznek összeráncolódtott a homloka. A szeme aggodalmassá vált.

- Engem? Mér?

- Nem tudom István bácsi, de nagyon haragszik.

István lógó fejjel ballagott a fiú után.

- Ki árulhatott el? - töprenkedett mélyen. Hogy lehetett már ezt megtudniok? Tán hogy a Miska nagyokat kurjantott a cimbalom mellett... Nem, azt nem hallhatták meg. Vagy hogy a cigány... Nem, a cigány se... Három forintot adtunk neki. Lakadalmom se keres annyit. Vagy hogy a Gyuró, mikor éjfélkor bort hozott megint... No nagy ganajba estem! Nyakig! Haj, minden szentek és próféták! mártírok és szent doktorok! - fohászkodott magában. Most az egyszer segítsenek!

A kunyhójabeli szentekre gondolt, akik tegnap segítettek neki a dinnye-szerzésben, s akiktől azelőtt soha nem kért semmit ami földi.

S egyszerre belenyílt a szívébe az emlékezés, hogy Szent István királyt elvitte a gyerek a szentjei közül.

- Odaadtam a pátronusomat, a szent pátronusomat.

Megállt, s mereven nézett a lába előtt egy bokor papsajtra.

- Sohse ért azelőtt szerencsétlenség. Sohse. Attul a perctől fogva, hogy Szent Istvánt odaadtam, az ördög egyszerre hatalmat kapott rajtam. Mert lám alig ültünk le utána, Miska dinnyét kívánt. Átkozott tót kölyök, hogy éppen azt a képet választotta ki a sok közül!

S elnehezült lábbal fordult be a kastélynak a kapuján.

Az uraság ott pipázott fel és alá a tornácon. Zivataros kedvvel fogadta:

- Képmutató, tolvaj, huncut! - harsogott reá. Itt a fertályesztendei fizetése. Eltakarodjon a szemem elől!

Istvánnak mintha kősziklák omlottak volna a fejére, - dermedten állott. Csak a szemét meregette a földre. El akarta mondani hogy történt, mint történt, de a nyelve nem mozdult. Az uraság meg elfordult tőle, s bement nagymérgesen a szobába.

Vacsorakor jelentette az inas, hogy a csősz meghallgatásért könyörög...

- Mondd meg neki, hogy sohse lássam többé! - felelte zordan az uraság.

István nagyot sóhajtott. A szeme könnybeborult.

Megfordult.

Elballagott.

- Elment a pátronusom, a szent pátronusom! Elhagyott! - mormogta. Most már elmehetek magam is. Mehetek világá. Kornyikálhatok a szőlők alatt egy marok szilváért, egy karaj kenyérért:

*Há-há-t im Júdás seregé-hé-hével
é-hé-héjjel jön lámpás fényé-hé-vel.*

Elkeseredett szívvel állt a kunyhója előtt, amelytől meg kell immár válnia.

Aztán bebújt. Összeszedte a sötétben nagy sóhajtásokkal ami kis cókmókja volt. Belegyúrta a tarisznyájába. Tükröcskéjét, kanalát, bajuszpedrőjét is beledugta; a kisbőgréjét, lábosát is, amelyben olykor levest főzött az esti tűznél.

Egy zacskó tarhonya is függött szögön az ajtó fölött. Belenyomta a lábosába.

- Nem felejték-e valamit itten? - dünnyögött szomorún.

Benyult a masináért az ajtó fölé, aztán hogy ott nem találta, a zsebébe. Meggyújtott egy szálát.

Hát lám ott felejtette volna a bekecsét, meg a földön a szűrét is!

A szűrén ott heverték még a szentképek, ahogy ledobta őket, mikor már a tót fiú választott.

István keserűn nézett rájuk. Mennyiszer megtisztelte őket egy-egy miatyánkkal? Hát így cserben hagyják a szentek a tisztelőjüket?

Lerázta őket a szűréről, mint valami szemetet. Csak épp az olvasóját vette fel, és dugta zsebre. A szűrét felöltötte. Majd megint lecsúsztatva a szűrűt a válláról, s a bekecsét öltötte fel. Ugy vette ismét föl a szűrét a bekecse fölé.

Aztán arra gondolt, hogy ő évekig építette azt a kunyhót. Dirib-darab elhányt cölöpökből, elkorhadt ólak ép deszkarészeiből. Ledöngölte a földjét. Maga fonta, tapasztotta az oldalát. Szénát hordott bele ágynak. Csaknem a szájával hordta össze a fészket, mint a fecske. A másik csősz meg aki utána következik, holnap csak belehever a készbe mint valami jogos tulajdonba.

Kivette újra a zsebéből a masinát. Taplót is vont elő az ajtó fölü. Egy szál masinát nagykomoran meggyújtott. A taplóhoz tartotta.

Vékonyka kék füst szállott fel abból, mint a cérnaszál, és finom illat. A csősz megcsóválta egynehányszor, rá is fújt. Aztán bedugta a kunyhójának a belső végébe.

A határdombon megállt. Leült.

Az éj csillagtalan volt. A sötétségnek végtelen oceánja borította az eget és a földet.

Egyszerre vörös világosság derengett a kukoricás fölől, s narancsszínű fényes füstoszlop emelkedett fel magasan.

A csósz felkelt. Megfordult nagybúsan, és beleballagott az éjszakába.

A nyugalom édes kenyerén.

Vén színésszpár egy isten-eldugta falucskában.

A ház nádas, mint ott valamennyi, és disznóól és tyúkól is épp úgy éktelenkedik benne. Csak az udvaron a nyírfaágakból összerótt lugas vall arra, hogy ott úrféle lakik, no meg a lugas körül a nyolc-tíz rózsafa, amelynek a feje most még a földbe van beásva.

Még ugyanis március elején vagyunk. Hó is fehérlik még itt-ott. A föld fagya híg sárral olvadoz.

A vén színész bent pipázik a szobában. Pipázik egy félig megfeketült bagolyfej-tajtékpipából. Térdigérő keshedt és foltos meggyszín plüss slafrokk van rajta, és a lábán fekete botos. A slafrokk valamikor női köntös lehetett.

Az asszonyon is a kopott könyökű kék bársonykabát valamikor Esszeksz grófot lelkesítette, de a Mikádóban, Ripben is pompázott, merthiszen az asszony egyik nap énekes donna volt, másik nap tragika, vagy naiva, - ahogy a szereposztás rendelte. Most pedig három krumplit tesz be a kis pléhkályhába, hogy uzsonnájok legyen. Egy krumpli neki: Csetkey Juliának. Kettő a férjének: Erdőtelky Jánosnak.

Már nincs rajtok semmi színészi. Erdőtelky szakált és bajuszt eresztett. Fejének dús Rómeó fürtjeit rég elvitte az idő. Két vastag füle szinte elkonnyul a koponyájától. A keze már reszket. Csetkey Júlia is töpörödött vénasszonyka. Csak ha valakivel beszél, akkor a mosolygása színészi.

- Valaki jön, Julis!

Júlia kipillant az udvari ablakon. Megrebben.

- Egy úr.

És a sublóthoz ugrik. Pitypangszín selyem nagykendőt kap elő, s magára borítja. Az arcát ijedelem nyújtja meg.

Ur a falúban! Oly ritka valami. Csak a boltos jár kabátban. Pap, tanító abban a falúban nincs is. A hívek a szomszédfalú templomába járnak. A gyermekek is oda, iskolába.

Hallatszik ahogy az úr benyit a pitarba.

A vén színész is széjjelpillant: Szent Fregoli: hogyan lehetne egy perc alatt átváltani a foltos rongy slafrokot?

Az ő arca is megnyúlik.

- János, fogadd!

János fölkel. Méltóságosan fölegyenesül.

Az ajtón kopogás.

- Tessék! - brúgozza reszkető hangon János.

És szaporán pislog.

Télikabátos és szemüveges ösztövé fiatalember nyit be.

- Az új körorvos vagyok: Lengyel Jenő. Először járom be a kerületemet, és nem mulaszt-hattam el, hogy be ne mutatkozzak itt a tisztelt nevű művész úr hajlékában.

A két vén arcon nyájas vonalakba kanyarodnak a ráncok.

- Igen örülünk, - mondja fejedelmi kéznýújtással János. Tessék leülni doktor úr. Igen megtisztelő az ön szíves látogatása.

- Tessék a kabátot levetni, - szíveskedik gyöngéd mozdulattal a színészné.

Az orvos leveti a kabátot. Közben körülpillant. Micsoda szegénység! Földes szoba, bár itt-ott szőnyeg takarja: gyékényszőnyeg, két kopott lábszőnyeg. Az almáriumon gitár lóg, a falon három hervadt és poros koszorú. Néhány fakó fénykép. Az ablakban egy özvegy kanári ropogtatja a kendermagot.

- Hallottam, - folytatja az orvos, - hogy itt méltóztatnak a nyugalom éveit tölteni. Önagysága is bizonyára művészi multra tekinthet vissza...

Az asszony szemérmes-finomkán bólint. A színész büszkén emeli a fejét:

- Oh igen. Melindát játszotta és Oféliát és Juliát.

- És az én uram Bánk bánt, és Hamletet és Esszeksz grófot.

- Amiket Jászai játszott a Nemzetiben, a feleségem mind játszotta.

- A Nagy Imre szerepei voltak az uramé, de a Szigeti, Feleki szerepeit is játszotta. A Szacs vayét is.

Az orvos tisztelettel bólint.

Az asszony boldogan mosolyog.

A színész sóhajt:

- Azok szép idők voltak. De Melinda nézd meg, van-e még szivarunk a fiókban?

Bizonyosan tudják, hogy nincs. De azért az asszony kivonja a sublótnak a felső fiókját:

- Mind elszívtad Bánk. Tetszik tudni így faluhelyen... Mármost mivel kínáljuk meg a kedves vendégünket?

- Talán paprikás teával? - brúgozza János. Jó ilyen hidegben.

A doktor szabadkozik. Teát most ivott boltoséknál. Dohányozni pedig nem szokott. Csak bemutatkozni jött. Erre volt útja. A szomszéd faluban járt, betegnél. Megyen is mingyárt, mert a patak úgy megáradt, hogy a hidat éri. Félő, hogy az a rozoga híd...

A szeme az ágy alá téved, s meglepődve látja, hogy ott egy cilinder-kalapban tyúk ül.

Aztán ismét a művészetre tér a beszéd. Az asszony az urát dicséri, hogy milyen Molier-színész volt. Az ember az asszonyt, hogy micsoda szépség volt fiatal korában.

Pedighát se János nem volt nagy színész, se Julia nem volt nagy szépség. Csak vidéki apró bandákban művészkedtek ők: Kőmíves Imrénél, Ersényes Pistánál. Ott persze mindent játszottak. Néha csak négyen voltak és mégis eljátszották a Két pisztolyt, a Cigányt, a Csikóst, a Falurosszát, Tévedt nőt, a Fösvényt, Hamletet, vagy Lírt. Az operákat és operetteket persze zongorakisérettel, a Sekszpir-drámákat meg igazi Sekszpir-díszletekkel: vagyis felírásokkal. A szereplők hiánya sohse zavarta őket. Lírnek a leányait például három alkalmi iskolásfiú szokta játszani néma megjelenéssel és ijedt birka-arccal. A mondanivalójukat maga Lír mondta el, hogy *ugye te ezt feleled?* S azoknak csak bólintaniok kellett.

Tizedjére rövidítve elforgatva játszottak mindent, s magyar nótákat toldottak be a Nórába és a Velencei kalmárba is. Dehát a falusi publikumnak mindegy: akár pántlikát huzgál valaki az orrából akár Sekszpir-jambusokat.

Ott ismerkedtek ők meg mingyárt a pályájuk elején, a devecseri vendéglő kocsiszínjében. És csak akkor-akkor voltak házastársak, mikor egy-társulatnál színészkedtek. Persze a szükséges formákra nem gondolhattak eleinte. (Költséges valami az!) Később meg mikor már végleg összekerültek, bizony megfélekedtek róla.

A Pannónia előtt kerültek össze végleg, az utolsó színészvásáron. Már akkor húsz éve nem látták egymást, - mert az asszony közben egy járásbíróhoz is ment férjhez. Dehát az ilyesmi csak epizód: a színész holtáig színész marad.

János mingyárt megismerte a feleségét. Huj, hogy megvénült! Hüledezve pislogott rá a sarokból, s gondolkodott: haraggal váltak-e el, vagy szépen? Nem emlékezett rá, mert neki is volt közben más felesége, és a színészemlékezetben gyakorta összetévesztődnek a színpadi és életbeli epizódok.

Julis is megrezzent, mikor meglátta a hajdani első férjét, az első, tehát az igazit. De ő azonnal fölkelte és hozzábillegett.

- János!

János csakúgy félvállról kezet nyújtott neki.

- Hogy vagy Julis?

- Látod.

- Látom.

- Van már szerződésed?

- Nincs.

- Nekem sincs.

- Mindenki apaszínész ma már.

- Anyaszerepekre is annyian vénültek.... Visszatérek János a falumba.

- Van valakid?

- Nincs. De örököltm.

János szeme lobbott vetett.

- Örököltél? Ülj le hát Juliskám.

És feljebb taszította a homlokán a cilindert.

Julis leült. Kávét rendelt. »Sok habbal!« És elmondta, hogy az anyjától örökölt egy falusi házat.

Együttmaradtak.

János kijárt magának Bényeinél százhusz forint nyugdíjat, s elvonultak a falusi házba.

Tizenöt éve élnek már ott, és semmivel se nagyobb szűkölkedésben, mint mikor még Kőmivessel és Ersényessel járták a világot. János nem borotválkozik többé, pipázik, kertészkedik, régi kalendáriumokat olvas. Az asszony főz, aszal, baromfiakat nevel. Olykor danolnak, olykor civakodnak. Megélnék.

- Igazán szép öregség, - mondotta tisztelettel az orvos, - a játékok és dicsőségek emlékezetében a nyugalom édes kenyerén... De most már megyek, mert a patak árad. És nekem holnap megint erre kell jönnöm, azon a rossz hidon.

- Legyen szerencsénk ebédre, - brúgozta melegen és méltóságosan Bánk bán.

Igen megkedvelte a fiatalembert.

Mikor visszatért, Melinda a kályha előtt guggolt, és csipővassal szedegette ki a krumplit. Bizony szénné égett az mind a három.

Boszus arccal kelt föl. A szeme eltágult, mint a halandóra néző baziliszkus-kigyóé.

- Megőrültél János?

János elhőkölt.

- Hát mért?

- Ebédre hittad, te...

S látszott rajt', hogy nehéz visszatartania a nyelvén a végszót, amely harag nélkül mondva egy szép igavonó állatnak a neve. Csak összecepta a kezét, s leült mint Volumnia, mikor jelentették, hogy a fia Róma ellen indult.

János pislog:

- Hát a kappan?

- A kappan, az egyetlen kappanunk!? Mintha nem tudnád, hogy husvétra tartogatom.

- Kérsz valahonnan...

- Csirkét ugye? Mikor még ki se bújt a tojásból.

- Tyúkot.

- Tyúkot? Márciusban?! mikor minden tyúk ül, és amelyik nem ül is, piros a hasa, vagy vedlik! No te érted!

János áll, mint Negyedik Béla a pusztulás mezején.

- Ha a disznót nem az Isten ölte volna meg, - mondja sohajtva.

- Vagy legalább pénzünk volna.

- Te hátha...

- Azt a két forintot nem engedem! Semmi pénz a háznál elsejéig, és se zsidó, se tejes nem hitelez! Te köztetlen bolond!

- Te Julis, hát ne őrzöngj, mint Médea. Furcsa, hát ugyis böjt van: csinálsz paradicsomlevest, meg sütsz krumplit. És én majd anekdótákat mondok...

- Sült krumplit? Még ha nem is volna fagyos, Mit gondol rólunk?! De ilyen örültség, ilyen piramidális számárság! Ebédre hívni, *mikor bizonyos, hogy elfogadja!*

- Elég volt szipirtyó! Megsütöd a kappant! Punctum!

- Szipirtyó?

- Megsütöd! Parancsolom!

- Ebnek parancsolsz! A magam házában vagyok, *rrripacs!*

Ez a szó ropogó mennykőként sujtott a vén színészre. Sokszor pörlekedtek, patvarkodtak, de egymásnak a művészi érzékenységét kimélték.

Az ember elsápadt. Még a füle is elsárgult. Elképedve nézett maga elé, mintha azt várná, hogy megüti-e a guta, vagy nem?

Végre megszólalt, mellből hörgő hangon, mint a haldokló Lír király:

- Egy Illatyó... mondja nekem, hogy: »ripacs!« Egy *Osztrigás Mici!*

Az asszony elzöldült:

- Osztrigás Mici? Az én házamban mer-e valaki engem Osztrigás Micinek nevezni? Engem, aki esküdt felesége voltam egy járásbírónak!...

A zivatar elviselhetetlenné vált. János fölemelte a pipáját, hogy földhöz vágja. Az asszony félreértette a mozdulatot: sikoltva menekült.

- Még megöl a ripacs.

És elfutott valahova a szomszédba.

A ripacsnak nevezett nem követte.

Kábult-keserűn állt a szoba közepén. A lába reszketett.

»Ripacs?!«

Nem, ő valóban nem volt ripacs. Ha a kénytelenség rá is vitte, hogy a fővárosi népmulattató üzletek műsorából vállaljon szerepet, lelkében a Sekszpir-sugara ragyogtak. A pusztuló nemes erdők utolsó bölényeiből való volt. Nyomorgásában is megvetően nézett az új színész-nemzedékre, amely segédigékkal beszéli a magyart, és orrot fintorit, ha pitykésch lajbit lát a színpadon.

»Ripacs.« Hogy épp a felesége mondja őt ripacsnak! A felesége, aki akkor is csodálta az ő művészetét, mikor egyetlen tenyér se tapsolt neki. Akkor hazudott-e? Vagy most? A tűzhányó a legbelső köveket löki ki magából. A haragvó ember is tűzhányó. Tehát ez a kő benne volt az asszony lelkében! Benne volt talán kezdet óta...

- Szerelmem add át trónodat a gyogygyűlöletnek, - mormogta keserűn Otellóból.

Elborult szemmel nézett körül.

- Jágó itt nincs világod többé!

Letépte magáról a slafrokkot, és a sifonérből kiszórt minden ruhát. Vegyesen függött ott az asszonyi mindenféle az övével. Remegő kézzel válogatta el a maga téli és nyári ruháját. A télit fölvette. A nyárit átkötötte madzaggal. Közéje dugta a botját, pipáját, - mint hajdan.

Gondolkodott, mit vigyen még el?

Egy szalag piroslott a ruhák között, arasznyi széles, félig lehámlott aranybetűk rajta. Az utolsó jutalomjátékának az emléke, mikor Konstantin abbét játszotta, és nem vélte, hogy valóban utolsó. Fölvette és azt is begyűrte a motyójába.

Aztán kalapot keresett.

A szeme az ágy alatt a tyúkon állt meg. Nem a cylinder már viselhetetlen. Föltette a szalma-kalapot.

Az öreg paraszt postás akkor lépett be. A *Színészek Lapját* nyujtotta az ajtóból. Az arca piros volt az erős tavaszi szélről.

- Kocsit nekem, Mihály! - dörögte a színész. - Kocsit a vasuti állomásra!

- Éppen indulna a Pesta, tekintetes uram, a bótos elé. De nem tudja hogy menjen-e?

- Menjen! és én is vele!

- Nagy a víz, tekintetes uram.

- Akármilyen.

- Mán a hidat mossa. Ne tessén, ha nem muszáj.

- Muszáj, Mihály, ha úszunk is.

Már akkor leszállt a nap. A szél növekvő erővel rázta a leveletlen fákat. Az úton mindenütt hólé és habaréksár.

Mikorra Júlia visszatért, a szobában gyertya égett, de János már nem volt benne.

Bizonyára felöltözött, - vélekedett az asszony - és átment boltosékhoz vagy biróékhoz és majd későn tér haza.

Halvány volt még a haragtól és a szeme kisírt. Összeszedte a szerteszórt ruhákat. Leveregette, beaggatta a szekrénybe. Megigazította a kályhában a szunnyadó tüzet, és megnézte a teát: mennyi van még? A vas-szilkében vizet tett föl, két csészére valót. Majd később, ha ismét jól parazslik a tűz, megforr a parázs mellett.

A szél rezegettette az egyik ablakot.

Bánta már, hogy ripacsnak nevezte az urát. Hogy a manóba is került a nyelvére az a szó? Csapni akart vele, mint az ura az *Osztrigás Mici* szóval, meg a pipájával.

Mi a manó is az az Osztrigás Mici? Nem ismerte, csak hírből, hogy valami irodalmi korpa. Az ura sem ismerhette. De hogy a lapok megszólták érte a színházakat, az ura bizonyára valami piroskalapos dámának gondolja.

Ujra elfűtötte a méreg.

Eltökélte, hogy megfőzi a teát, és odateszi az asztalra, de nem szól semmit, nem addig, míg az ura meg nem kérleli.

- Kordélia mit tegyen? Hallgat és szeret. De a kappan mégis megmarad husvétra!

Öt tojást szerzett a szomszédasszonytól - »kölcson« - és szárított gombát. Paradicsomleves lesz az ebéd meg tojásos gomba, meg mákos metélt. És az ura anekdotákat fog mondani.

A szél rezegettette az egyik ablakot.

Az asztal alatt egy sál maradt, női sál, az asztal földre terülő árnyékában.

Fölvette. Összehajtogatta. Nem is a szekrénybe való, hanem a sublótba.

Ni, a sublótfiók egy ujjnyira ki van húzva!

Julia betapintott a fehérnemű alá, és elképedt.

- A pénzt is elvitte? Bújában, megissza! Jaj! Micsoda nap ez!

Kendőt kapott magára. A kapu előtt egy asszony sietett el. A szél előre-lobogtatta a szoknyáját.

- Te vagy, Rozi?

- Én, tekintetes asszony.

- Nem tudod hol az uram?

- De. Elment a Pista kocsiján.

A szél becsapta a kapuajtót. Julia sápadtan tért vissza a szobába.

Tehát elment! Elment!! Elment!!!

S maga elé bámult.

A kályha mellett a földön még ott hevert a három sült krumpli, mint három gyászos nagy pont.

A szél bögött odakünn.

Egy óra múlva kocsi állt meg a ház előtt. Lámpásos emberek emelték le Jánost.

Az egyik bement előre:

- Az urat hozzuk. Majdnem hogy belevesztek a vízbe.

- Hálistennek! - rebegte ijedten az asszony.

Két ember cepelte be a minden tagjában reszkető csuromviz embert. Se kalap, se köpönyeg rajta, csak egy ázott vörös szalag a kezében.

Levetköztették, ágybafektették. Az asszony sírva ült melléje.

- Hogyan parancsolod a kappant Jánoskám? Megsüssem? vagy levesnek?

Jánosnak még a szemepillája is reszketett. Hörögve válaszolt:

- Brhabrikás teát, Juliskám...

A hortobágyi orgona.

Hirtelen beborult az ég, mintha egy óriás hamuszínű ponyvával vonták volna be. A Hortobágy síkján hűvös fuvallat száguldott végig. A távolban morgott már a zivatar.

A kocsí-úton három biciklis iklatott az egyetlen házikó felé, amely azon a tájon felfedezhető volt. Mind a három fiatal úri legény. Az egyik szalmakalapos, ketteje fehér zsoké-sapkás.

- Csak idejekorán elérjük a házat! - gondolták óhajtva mind a hárman.

Az ég méginkább elsötétült. A távoli nyárfák szinte elsülyedtek a felhők ónszínű homályában. Aztán vakító villám cikázott el az éghatár alján. S rá egy negyedpercnyi mély csend után, földet rázó döbörgés.

A biciklisek méginkább megnyomták a pedált. Hasmánt rugtattak az egyetlen hajlék felé. A nyomukban magasra tarajzó port oldalt söpörte el a vihar fuvallata.

Mikor a házhoz értek, már nagy cseppekben hullongott az eső.

Az idő délutáni öt óra. Éppen jó uzsonnára. Ha bő eső esik, meg is hálunk ottan.

A ház csárda. Kerítetlen udvar. Két sovány akácfa meg egy eperfa volna a disze. Az eperfához egy vékonylábú pej ló van kötve. Tehát vendég is van a csárdában.

A három biciklis leugrik az udvaron. A biciklit begurítják a pitarba.

- No most már szakadhat akár a vízözön is!

Bent a csárda csendes. Egy öreg szűrös paraszt bóbiskol az asztalnál, az áporodott levegőjű szobácskában. Az ablak üvegén néhány unatkozó légy sétál össze-vissza. Senki más egy lélek se. No majd csak előkerül valaki.

Letelepednek az x-lábu tölgyfa-asztalhoz ők is. A bóbiskoló öreg álmosan pillant rájuk, aztán tovább gunnyaszt. Pedig öt üveg bor áll előtte glédában az asztal közepén, öt hosszúnyakú félliteres üveg. Ketteje üres, a harmadik is meg van már kezdve.

A három úrfinak felötlik az üveg-sor.

- Érdekes, - mondja halkan az egyik. - Itt nincs pincér, tehát elibe raknak az embernek egy sor üveget. Nem kell rendelgetni.

Végre előkocog a kocsmáros. Szőke négyszögember. Nyugodt mint a fagyott zsír. Kurtaszárú piszkos cseréppipa van belenőve a szájába.

- Egy orgona bort! - kiáltja foghegyről a szalmakalapos.

A kocsmáros értetlenül néz.

- Öt üveg bort. Ugy mint ott áll, orgonarendben.

Az orgona kifejezés tetszik az ifjaknak.

- Nekem is egy orgonát! - rendeli a másik. (Bariton hangú cingár barna fiu.)

- Nekem a legkisebb üvegtől a legnagyobbig!

- És valami ennivalót! - mondja a szalmakalapos. Mi van?

A kocsmáros csodálkozva néz.

- Bort adhatok, - feleli nyugodtan, - de enni... nem szoktak itt enni.

- Nem szoktak enni?

- Kiki a tarisznyában hozza, amit eszik.

A házat mennydörgés rázta meg.

- Minek uzsonnázunk, - mondja az asztalfőn ülő zsokésapkás, (fitakos orru, kefehaju szőke legény) - inkább vacsorát csináltassunk. Arról ne is álmodjatok, hogy ma még Kócsba jutunk. Itt fogunk hálni.

És körülnéz.

- Hát bizony, - véli a kocsmáros az ablakon kipillantva, - aligha nagy eső nem esik.

Pedig már akkor zaborogva verte az ablakot a zápor.

- Van-e egy tisztességes szobája? - kérdezte a szalmakalapos.

- Vanni vóna, - felelte vállat vonva a kocsmáros, - de azt nem adhatom oda.

- Megfizetjük.

- Elhiszem. De beteg a feleségem.

- Hát akkor itt hálunk! - mondja vigan a bariton hangú, - ketten a lócán, egy a búbos mellett. Dehát mégis mit adhat vacsorára?

A kocsmáros a vállát vonogatta:

- Nem adhatok semmitse, mer amint mondtam, az asszony beteg. Gyermekek érkeztek... hál-istennek.

- Hát maga nem tudna valamit?

- Hacsak... van egy fertály birkám...

- Hiszen az pompás! - kiáltja a szalmakalapos. Nem régi?

- Tennapi.

- No az pompás lesz. Birkagulyást eszünk! Jó paprikásat, betyárosat!

A kocsmáros bólintott, és kikocogott.

- Hány üveg bort hozzak? - kérdezte az ajtónál visszafordulva.

- Mondtuk már: egy orgonát mindenikünknek! - kiáltotta vigan a fitakos, - mint az öreg úr előtt!

Az öregúrnak nevezett szürös öreg fölemelte két bozontos vörhenyes-szürke szemöldökét, s a szemöldökével a szemehéját. Unalommal pillantott a fitakosra, aztán a szemöldök és szempilla újra leereszkedett.

Széles ábrázatu vén paraszt volt, talán hetven esztendő is. Nagy feje kifejezéstelen, és kopasz, mint a szántóföldön nőtt tök. Csak egynehány szál ősz haj csillogott rajta mint valami megkuszált pókháló. Vörös kis cseréppipája előtte hevert az asztalon.

A kocsmáros az ifjak elé rakott tizenöt hosszúnyaku palackot.

- Kár, hogy cimbalmos nincs itt a búbos mellett, - vélekedett a szalmakalapos, - meg egynehány betyár. Hiába már vége a Hortobágy költészetének is.

Az ifjak szivart, cigarettát vettek elő. Hogy az eső elől födél alá menekülhettek, jókedvűen beszélgettek. Térképet terítettek az asztalra, és számígtatták, hogy mikor érkeznek Tisza-Füredre? onnan Hevesre, onnan Hatvanba és aztán haza Budapestre?

Az esső suhogva esett odakünn. A kocsmáros főzte a konyhán a birkahúst. Az öreg szűrös szunyókált.

- Lássuk, hogy szól az orgona? - mondotta a szalmakalapos.

A bor már rég előttük állt. Vidáman kocintottak az üveggel, s ittak. Savanykás volt az ital, de érezni lehetett rajta, hogy igazi bor. Izlett nekik.

A fitakos orru pajkos szemöldökemeléssel intett az alvóra:

- Az öreg orgonista milyen jól alszik!

- Ez az ő ebédutáni sziesztája, - felelt hasonló halkán a szalmakalapos. Délben ebédelt, aztán utána ide jött fekete kávéra. Estig szundikál.

- Öt üveg bor a kávéja.

És halkán vihogtak.

A fitakos orrunak légy szállt a kezére. Rákapott. A légy ijedtében belecsapódott a hosszúnyaku üvegbe.

Ezen is nevettek.

A fitakos orru fogta az üveget és ravasz arccal, a nyakát komikusan a vállá közé huzva kicsérélte az öreg szűrösnek a megkezdett üvegével.

Ezt annyira nevelték, hogy belevörösödtek, beleizzadtak.

A szunyókáló fölébredt az elfojtott nevetésre: maga elé nézett nagy-álmosan, az ifjakra is fordult egyet a pillantása. Aztán lomha mozdulattal fogta a félben-álló üveget, amelyikben a légy vergődött, és a szájához emelte. Le se vette addig, míg az utolsó kortyig el nem fogyott.

Az ifjak tekeregtek neveltükben a lócán.

- Az orgona, ah-haz ohorgona...., - röhögte a fitakos, - jól szelel!

A szűrös ember megint rájok-pillantott. Fölvette a pipáját, s unatkozó arccal verte ki belőle a hamut lapátnyi széles, barna tenyerébe.

A szalmakalapos komolyságot szedett az arcára, s megszólította:

- Jó volt öreg?

A két másik erre a kérdésre pukkadozva nevetett.

A paraszt a kérdezőre nézett:

- Mit beszél?

- Hogy jó volt-e a bor?

- Maradhatós, - felelte az öreg nyugodtan.

- Nincs valami különös ize, mikor nyeli az ember?

Erre a kérdésre maga a kérdező is eltruccant. A másik kettő fuldoklott és könnyezett neveltükben. Olykor szüneteltek és komolyak iparkodtak lenni, de mihelyt valamelyik megszólalt, a szava nevetésbe fulladt, s a másik kettő is röhögött.

A paraszt ember változatlanul komoly arccal nézte őket. Elővont egy szennyes nagy kostökört a szüre alól, és megtömte a pipáját.

- Nem érez valamit kend belől? - kezdte újra komikus-komoly szinnel a szalmakalapos.

A *belől* szóra megint elfogta őket a nevetés kínja.

A paraszt letette a pipáját. Két szemöldöke fölemelkedett a homloka közepéig. Az arca elvörösödött. A szeme megcsillant.

- Tán engem nevetnek? - dörögte a kezét az asztalra nyomva.

- Oh dehogy, - felelte vigan a fitakos, - azt a *másikat*!

Erre megint egy fetrengés következett.

Az öreg az asztalra csapott az öklével:

- Nohát most már ölég!

Ezt egy oly dörgő hangon mondta, hogy a biciklis ifjak egyszerre megmeredtek. Elhülten néztek az öregre, aztán összepillantottak.

A pillantásuk megegyezés volt abban, hogy az öreget rendre tanítják.

A bariton-hangu monoklit vetett a balszemére és nagypeckesen az öreg elé állt. Szinte áthajolt az asztalon. Gőgös orrhangon kérdezte:

- Hogy mer kend velünk ilyen hangon szólani?!

Az öreg fölmozdult:

- Hogy merek? Hát majd mingyár megmutatom!

Vállának egy rándításával ledobta a szűrét. A kezének egy mozdulatával felgyűrítette az inget a karján.

Olyan két izmos kar került elő, hogy a fővárosban combnak is megjárna. Naptól égett széles, domború melle ahogy előtűnt, az ifjak meghököltek.

- Nono, öregúr... - hebegte csillapítón a szalmakalapos.

Mert nyilvánvaló volt, hogy akit az a két izmos kar megfog, aligha szedi valaha rendbe az egészségét.

- Nono öregúr...

Azonban a hortobágyi ember nem hallott többé!

- Kifelé! - ordított reájuk.

És az ajtóra mutatott.

A három ifjú egymás mögé iparkodott sorakozni.

- Nono öregúr...

A bariton ifjú még egyszer összeszedte a bátorságát. Remegő hangon próbált ellenkezni:

- Önnek nincs joga... Nem ön a kocsmáros...

Az öregúr maga mögé nyúlt, és egy vastag, görcsös fütykőst emelt el a faltól.

- Kifelé! - bömbölte a botot fölemelve.

S egy olyan mozdulattal amellyel bikát lehetne agyoncsapni, rázuhintott az asztalra:

- Kifelé!

Balkezevel egyet lódított a nehéz tölgyfaasztalon. Bukfencet hányt a levegőben minden üveg. Az asztal nagy dördüléssel fordult a szoba közepére.

De mikorra az öreg előlépett, már akkor a biciklisek egymás hegyin-hátán eszük nélkül rohantak ki az ajtón. Felkapkodták a biciklit s úgy eliszkoltak, hogy öles sugarakat hányt a sár-víz a kerekük nyomán.

A kocsmáros csodálkozó szemmel állt a küszöbön:

- Mi lelte kendet Máté bácsi?

Az öreg a nyakába szedte újra a szűrét. Visszaült és a szájába igazította a pipáját.

- Fene a városi bíbiceit... - dörmögte nyugodtan - ne orgonáljanak itt nekem a fülembe.

Ora pro nobis.

Téli délelőtt. Orrot csipő hideg. A havas útcán gyékénysátrak: krampuszokat árulnak.

De minden krampusznál érdekesebb egy szalmakalapos elegáns úr, aki nyári kék kabátban, fehér nadrágban, sárga félcipőben, a lábát kapkodva siet át az útcán.

Negyven éves lehet. Nyirt bajszú és beretvált arcú. A balszemén monokli csillog.

Vörös kézzel és didergő lilaszín ajkkal siet a Rákóczi-úton át a Józsefváros felé.

Az emberek utána-néznek.

- Bolond ez?

Nem.

Tolvaj.

Még szeptember elején fogták el, és most szabadult ki az áristomból.

*

Tiszta, fehérre meszelt szobácska egy külvárosi utcában. A falon sok kép, mind kicsi, jobbra szépirodalmi ujságokból kinyirt képek, arcképek, tájképek, városképek s rájában valamennyi.

Az ablaknál két gyermek játszik. Az egyik hét éves leányka, a másik négy éves fiucska. Mind a kettő szőke.

Az anyjok asztalt terít.

- Ma talán megjön apátok, ma bizonyosan megjön.

A leány föltekint:

- Mindennap ezt mondd mama. Az iskolában tegnap kinevettek.

- Mért nevettek ki?

- Hogy azt mondtam: a papa nyaralni van.

- Ezen nincs nevetni való. Vannak olyan helyek, ahol most van nyár. Mért nem feleltél meg?

- Megfeleltem. Ostobák! - mondtam, - az én atyám kereskedelmi utazó, akkor nyaral, amikor neki tetszik. A Gál biró leányának megmutattam a tiz körmömet.

- Azt ne bánts!d.

- Nem bántottam, csak ijesztettem. Az én atyámat ne nevéssék.

A fiucska is föltekint:

- Mit hoz a papa?

- Cukrot, fűgét, minden jót.

- Piros ceruzát nem hoz? Vargics Pistának ekkora piros ceruzája van. (Araszszal mutatja az asztalon.) És fele kék, fele piros...

- Drága az olyan, - véli a leány. Bizonyosan lopta.

S ajkat biggyeszt.

- Nem lopta. A nénijétől kapta. Az nem olyan. Azzal én mindenkor játszhatok. Ugye mama: Vargics Pistával mindenkor játszhatok?

Az ablak alatt a folyosón megjelenik a tolvaj.

Az asszony nagy örömebbeléssel:

- Megjött! Apátok...

A két gyerek is fut az ajtóra:

- Papa! Papa! Mit hoztál?

- Minden jót gyerekek! De semmi sincs nálam.

Megcsókolja a feleségét, a gyermekeket, aztán a kályhához lép. Melegszik. Ismét simogatja, csókolja a gyermekeket.

- Jók voltak-e? Engedelmesek voltak-e? Gondoltatok-e rám, míg odavoltam? No jó, szeretlek, mind a kettőtöket szeretlek. A vonaton a Mikulás bácsival találkoztam. Kérdeztem hová utazik? Aszongya Pestre, a gyerekekhez. Janikához is, Iduskához is. Nohát mondom: egyuttal ezt a cukorfélét is hozza. De ő csak hajnalban ér ide. Tegyétek ki a cipőtöket az ablakba.

Az ölébe fogja a fiát, és a kályhához ül. A két talpát a melegnek nyújtja. A fiu az apjára mosolyog.

- Mit hoz még a mikulás?

- Hát mit szeretnél, hogy hozzon?

- Piros ceruzát. Mint a Vargics Pistáé.

- Nekem könyvet, - mondja a leány. Már olvasok. Mindent olvasok. Egy szép imádságos könyvet szeretnék...

- Egy szép imádságos könyvet. Hoz lelkem, hoz.

Ebédután a gyermekek iskolába mennek. A tolvaj a feleségével beszélget:

- Nem járt itt senki?

- Nem. A szobát magam meszeltem.

- Én is úgy jöttem ki hogy... Átjáró-házakon, bérkocsikon, keresztül. Ha valaki kísért, nyomomat vesztette. Zárt az ajtó?

- Zárt.

- Van még pénzünk?

- Csak a *tarpataki zuhatag* alatt.

A tolvaj székre hág és leveszi a tarpataki képet. A kép szöge gipszszel van a falba erősítve. A gipsz mögött papírosba takart pénz rejlik.

*

Délután már jó téli ruhában lép ki a házból a tolvaj. A harmadik háznál már ősz Napóleon-szakált visel és aranyozott szélű pápaszemet. A járása a Népszínház mellett lassú és méltóságos. Csak a szeme jár vizsgálódva mindenfelé.

- Hm, - mormogja. Imádságos könyvet kívánt. Pénzbe kerül. Talán olcsóbban is akad?...

Széttekint. A szeme a Rókus-kápolnán áll meg. A kápolnába két úri nő fordul be.

A tolvaj utánok-lép.

Szent csend. Gyertyáknak ájtatos világossága a Mária kép előtt. Sok nő. Odkolon-illatok.

Egy fekete-szilszkinés fiatal hölgy mély áhitattal térdel. Aranymetszésű imádságos könyv van a kezében. Mellette a kövön fekete muff.

Aztán bezárja a könyvet. Kék bársony-fedelű szép kis imádságos könyv. Elefántcsont keresztcske fehérlik rajta. Ráteszi a könyvet a muffjára. S feketekeztyűs két kezét összeteszi, arcát az égnek emeli, a szemét lehunyja.

A tolvaj keresztet vet magára, és nagyáhitatosan melléje térdel.

*

Este tíz óra.

A sarokban tűztől piros ajtajú cserépkályha. Az asztalon petróleum-lámpás. A szoba sarkában két bontott ágy. Az egyikben a két gyermek már alszik. A másik még üres. A lámpás fénye két kis gyermekcipőt világít meg a kettős ablakban.

A tolvaj vacsorázik, és halkán beszélget a feleségével. Az asztalon aranymadzagos papircsomócskák, köztük az imádságoskönyv, egy kis szilvakrampusz és egy géppel simára faragott végű piroskék ceruza.

- Egyszer majd nagy bajba kerülsz, - sohajtja az asszony.

A tolvaj vállat von:

- Legfeljebb megint becsuknak. A félkészkereskedőt nem tartják bent hosszú ideig. És én nem társulok soha senkivel.

Az asszony búsan néz reá:

- Istenem, csak még egyszer visszatérhetnél a...

- Adópénztárosi nyomorúságba? Ugyan hagyd el már ezeket a szentimentális gondolatokat. Ha egyszer majd jó egy kövér tárca akad a kezembe, akkor majd megint érzeleghetünk a polgári becsületről és másefféle badarságokról.

Az asszony sohajt. Eltakarítja az asztalt, s kimegy a konyhába, hogy mosogasson.

A szobában álom-csend marad. A két gyermek boldogan szendereg. A fali óra mélán tik-takkol. A tolvaj papucsban ül a kályha előtt, és cigarettázik, - álmos szemmel méláz a tűzbe.

Aztán az asztalra tekint. Fölkel és kibontja a papiros-csomót: cukorkákat önt ki belőle. Majd az imádságos-könyvet veszi a kezébe. Körülnézegeti, belenyit.

Van-e beleírva név?

Nincs hálistennek.

Igazán szép kis könyv. Sok finom kép van benne. Hogy fog örülni neki Iduska!

De vajjon jó-e kislányoknak is?

A lámpást a kályha mellé teszi az asztalkára, s leül. Megnyitja az illatos kis könyvet. Olvassa:

Miatyánk... Mindennapi kenyerünket... szabadíts meg a gonosztól... Üdvözlégy Mária... Imádkozzál érettünk, bűnösökért...

Rég elfeledett gyermekkori emlékek. Mint valami rég elfelejtett zene, amelynek halk hárfakkordjai a szív mélyében zendülnek meg újra... Mikor még ártatlan volt, mint a két kis szőke alvó... Mikor még remegő szívvel töprenkedett a gyóntatószék mellett, hogy mi is a bűne? És

csak három bűnt birt összeszedni. Abból is a legnagyobb az volt, hogy megdobta lapdával a hidon álló Nepomuki Jánost.

S a pap megbocsátott. Micsoda boldogság! Hogy elmúlt az az angyali kor! Mint a lilium-virágzás...

Álmodozó szemmel néz a két gyermekre. A cigarettája torzsát bedugja, belöki a kályharácson át a tűzbe.

S mint valami gyermekkori regényt ájtatosan megnyulladt arccal olvassa tovább a hiszek-egyed, a tizparancsolatot:

... idegen isteneid ne legyenek... Atyádat és anyádat tiszteljed... Ne orozz...

Becsukja a könyvet. Aztán megint megnyitja. Fordít három-négy levelet. A szeme megáll ezeken a betűkön: *Szülőkért való imádság!*

Olvassa. A szeme elnedvesül. Behunyja a szemét, s hátradől a székén.

Az asszony belép. Ásit.

- No még nem feküdtél le?

Az ember becsukja a könyvet. Bágyadtan felel:

- Olvastam kissé. Igen szép könyv ez. Igen szép. És éppen Iduskának való.

S fölkel. Az asztalra teszi a könyvet. Álmosan nyújtózkodik.

Az asszony egy lapát szemet vet a kályhára. Ismét ásit. Kinyitja a belső ablakot, amelyikben a cipőcskék állnak. Rakogatja a cukrot, a mikulást a cipőcskébe, cipőcské mellé.

A tolvaj ezalatt ismét fölvette az imádságoskönyvet. Keresgélt benne. Egy lapon végre megállt. Fogta a piros-ceruzát, s vigyázatos-gondosan vékony szép vonalat vont az egyik imádság címe alá.

Ne halj meg Fábián.

A torjai barlang.

Még akkor nem takarta ajtó. Bogár, ha bekeringélt, lepottyant, felfordult. Kígyó, ha bemászott, ott meredt meg. Medve, ha bebujt ősszel, hogy ott aludja át a telet, nem jött ki többé a maga lábán.

De néha embert is találtak ottan.

*

Téli éj. A barlang külső szikláit hó fedi. A hold sárgásan égő lámpagolyó a magasban, a kékesen szikrázó csillagok között. A sziklafal árnyéka feketén terül el a hóra.

Egy fatörzsök hever a barlang előtt, félméteres vastagságu. Ülőkének hengerítették oda nyáron a köszvényeseknek. Azt is araszos vastagságu párnával takarta be a hó.

Egy lépéssel beljebb, a barlang szájánál, a sziklából van kifaragva egy méhkasnyi buckó. Azon is szoktak ülni: a köszvényesek, csúzosok, szembajosok, akik a halál párájában okos-óvatosan gyógyítkoznak. Most persze nem ül ott senki. Sem a fatörzsökön, sem a kőbuckón. Az őszi szél térdig érő harasztot és gallytörmeléket sodort köréjük, mintha be akarta volna takarni, tömni a barlang száját, - a halál száját.

Csend. A holdfényes, havas erdő mintha porcelánból volna.

A csillagok állása éjféle.

*

Egy ember ballag az éjben, a félszárig érő hóban, a fehérbe öltözött fák közt, fel a barlang felé.

Térdig érő prémes köntös van rajta. A fején is prémsüveg. A bal vállán bőrtarisznya. A lábán bagariacsizma. Amint fölfelé lépked a barlangnak, a hold az arcába világít. Harminc éves, rövidszakállas, zömök, barna ember. A bajusza átlóg a szakálán, mint egy megfordított U.

Megáll a barlang előtt. Gondolkodva nézi a havat.

Nézi sokáig.

Aztán a szikla aljában, a hólepel szélére ír a botjával:

Itt temessenek el az erdőbe.

A pénzem a sírásóké.

A nevem Fábián.

Végignézi az írást. Az utolsó szón megáll a szeme. Eltörli a csizmával a *Fábiánt*, s a helyébe írja a botjával:

Senki.

És újra bámul.

Az éj csendes. Az árnyékok szinte mozdulatlanul állnak a havon.

Az ember mégis visszapillant. Az út felé, amerről jött.

A távolban egyenletes, lassú roptatás hallatszik, s növekedő hangú.

Az ember néz, hallgatódzik.

A havas fák közül egy nagykendős nő fekete árnyéka válik elő.

Az ember leül a barlang elé a buckóra. Néz mogorván.

A nő jődögél.

Csizma van a lábán. Kis fehér batyu a hátán. Fáradt-lassan, csüggedt fejjel lépdegél a barlang felé.

Az ember nézi.

A nő odaérkezik. Meghökken, szinte visszatántorul. Néz az árnyékon ülőre.

Néz.

- Ne félj tülem, - szólal meg búsnyugodtan az ember.

Mert a nőnek bár alig látszik ki az arca a nagykendőből, ahogy a hold rávilágít a szemére, látni, hogy fiatal. Azért tegezi.

A nő nem felel. Áll. Félig elfordultan néz maga elé.

Az ember ismét megszólal:

- Ne félj tülem. Pihenni akartál itt. Megpihenhetsz.

A nő áll mozdulatlanul.

Az ember szól ismét:

- Halni gyöttél ide?

A nő méginkább elfordul.

Hallgatnak.

Egy gallyról halk huppanással esik le egy kalapnyi hó, a nő mellé, s olyan, mintha fehér vakondoktúrás volna.

A nő rátekint a leesett hóra. Aztán az emberre néz.

- Bocsásson be.

Az ember mogorván rázza a fejét.

- Várj. Én gyöttem elébb. Én megyek be elébb. Várj.

- Várok.

- Ülj le, ha fáradt vagy. Hogy hinak?

A nő áll szomorúan. A fejét lecsüggeszti.

- Márinak.

Hallgatnak. A nő áll. Az ember ül, és bámul maga elé. Csüggedt mind a kettő, mint két szárnyatört madár.

Az ember szólal meg ismét dorgálón, sötéten:

- Mér halnál te meg? Megszidtak? Holnapra elfelejtik. Elhagyott a szeretőd? Találsz mást.

A nő szemepillája alól könny csillag elő.

Nem felel.

- Eredj haza! - mordul rá az ember.

A nő nem mozdul.

- Eredj haza! - ismétli haragosabban az ember. Fiatal vagy, bolond vagy! Eredj haza!

A nő zokogásra fakad:

- Istenem! Már meghalni se engednek!...

S leereszkedik a havas fatönkre. A batyuja lefordul a hátáról a hóba. Zokog. Hidegtől vörös két keze az arcán.

- Eredj haza! - ismétli zordul a férfi.

- Nekem nincs hazám!

Percekig hallgatnak.

A nő sír.

Aztán az ember szólal meg:

- Ne ülj ott a havon! Átvizeded a ruhád.

A nő fölkel. Állva marad. A tenyere a szemén. Sír.

Az ember is fölkel. Bottal, lábbal elkotorja a havat a tönkön.

- Ül le, - mondja jóságosan.

Maga is visszaül. A kezét a botján nyugtatja.

- Hát honnan gyöttél? - kérdi szelid-jóságosan, mintha az előbbi zordságát akarná feledtetni.

- Messziről. Hazulról, - nyögi a nő.

- És még azt mondod, nincs hazád.

- Nincs. Az uram részeges. Minden kőmives részeges...

- Nem, nem minden kőmives.

- Vagyigen.

- Nem. Mer én es kőmives vagyok és én nem vagyok részeges.

- Az én uram bizony... És olyankor ördögi...

- No éshát megvert. Te pedig elkeseredtél. Eredj haza!

Az asszony a fejét rázza. Sír.

Az ember megvetően néz reá:

- Bezonyosan rossz vótál. Minden asszony rossz.

- Nem, én nem. Dógos vótam, jámbor vótam. Még éppen az uram mondogatta: Te Mária, téged nem es földi emberek neveltek, hanem az angyalok! Én nem vótam rossz. Csak a pálinkát átkoztam... És még úgy es megfértem vele, de a nyáron Barassóba ment dolgozni, és egy cemenét hozott. Egy cemenét...

- Lökted vóna ki.

Azt mondta: rokona...

- Lökted vóna ki.

- Mások es biztattak: kapard ki a szemit: te vagy a hites felesége. Oh a festett száju! Vett neki gyűrűt is, kékköveset. Nekem soha nem vett. És az ősztől nincs maradásom. Panaszoltam a

papnak. Azér es megvert. Pokol nekem már az a ház. Nem birom tovább, Isten látja a lelke-
met nem birom...

- Akkor se ide gondolj. Valakid csak van: aki férjhez adott. Meghúzódhatsz nála. Meg-
várhatod míg megint iszik, és majd amaszt veri el. Akkor aztán majd érted menyen az urad, és
maga kér, hogy térj vissza hozzá.

A nő hallgat.

Az ember a botjára könyököl.

- Eredj haza, - mondja szelideden. Még csak az elején jársz az életnek. Harminc éves se
vagy...

- Huszonkettő vagyok.

- Eredj haza. Minden jóra fordulhat.

A nő a két térdén könyököl: sir némán, keservesen.

- Árva vagyok. Senkim, senkim...

- Valaki csak nevelt.

- Meghalt. A múlt héten halt meg.

- Akkor eredj világgá. Fiatal vagy. Dógozz. A dógos kéz mindenütt kelendő. Kezdj új életet.
Ne a halálon gondolkodj. Az Isten nem azért adta a lelket, hogy elveszítsd. Vétek a! Isten ellen
való gonosz vétek. Nem rongy az élet, hogy el lehessen vetni.

Hosszan hallgatnak. Aztán a nő fölemeli az arcát. Fájdalmas szemmel néz az emberre.

- Hát maga? Hiszen maga es...

Az ember lecsüggeszti a fejét. Nem felel.

- Maga es fiatal. A férfi ember könnyebben boldogul a nagyvilágban.

Hallgatnak.

- Maga nem béna, se nem vak, - mondja tovább az asszony. Kódus es megél...

- Kódusnál es kódusabb vagyok én, - hördül meg az ember.

- Nem kódus, aki erejébe teljes. Fiatal még...

A férfi melléből fájdalmas sohajtás szakad fel. A fejét rázza.

- Csak az orcám.

A botjával belekotor a barlang szája előtt a harasztba. A haraszt zörög. A lábával maguk közé
tol belőle. A széltörte gallyakból is szed föl és ráveti. Gyujtót von elő. Meggyújtja.

Visszaül a helyére.

Az asszony a kezét a láng felé tartja. Bús szemmel néz a tűzbe.

- Csak az orcám fiatal nekem, - szólal meg az ember. Csak az orcám, meg a körösztlevelem.
De valójában vén vagyok én, vén. Négy hét alatt vénültem meg. Már nem várhatom tovább a
halált. Elibe indultam.

Hallgat. Aztán a botjára könyököl, és búsan néz a vörös lánggal fellobogó tűzre.

- Mert látod, engem meg az asszony ölt meg, az asszony, az átkozott!...

- A felesége?

- Az. Én nem ittam pálinkát. Bort es csak mértékkal. Nem es vertem meg soha. Se más szoknyák eránt nem fordult az eszem. Csak éppen hogy nem vót gyerekünk, és az asszonyt az búsította. De mondok minek es? Minek?

- Jó, ha van.

- Nem jó. Ahol az asszony nem jó, a gyerek se jó. Ahol jó az asszony, ott es előbb a fundamentom legyen meg előbb.

- Kőműves mindenütt megélhet.

- Meg. De pénzt nem takaríthat. Tíz évi keresetemet rakogattam össze. Azon házasodtam. Vettem disznyt is: Attól fogva nem gyűlt a pénz.

- Ruhára kötötte az asszony.

- Nem sajnáltam én azt se túle. Csak rendetlen vót. Meg kószáló. Amig én Szebenbe dógoztam, eladta mindenemet, bútort is, disznyt is. Csak az üres szobát találtam.

- És elment?

A férfi bólint.

Hallgatnak. A tűz magas lánggal ég. A gally sziszereg, kattog, olykor emelkedik, aztán lankadozva válik parázsszá. A füsttel az égő gallyak nyers illata szállong.

A nő hátrább tolja a kendőt az arcán. Szelid fiatal szemmel méláz a parázsra.

Aztán az emberre néz:

- És nem kerestette?

Az ember a fejét rázza:

- Nem. Csúfjává lettem a városnak, a szülővárosomnak. Mert Vásárhelyen laktam én, Kézdi-Vásárhelyen.

Elhallgat.

Az asszony vet a tűzre. Sajnálkozóan nézi az embert.

- Nem tud róla, hol van?

- Vagyigen. Hallottam.

- Hol van?

- Oláhországba Egy mészárossal látták.

- Visszatér majd.

- Nem.

- Visszatérhet.

- Nem.

- De hátha?...

- Nem. Kilökném. A másvilágon se kívánom többé látni.

- Maga megélhet akárhol es.

- Én es azt gondoltam... A nyári keresetem megvan. Gondoltam nagy a világ. Vettem egy inget meg egy font szalonnát, meg egy cipót, - el se búcsúztam senkitől. Osztán hogy erre vitt

az útam Bikszádnak, eszembe jutott, hogy itt ez a barlang. Ej, gondoltam, minden sok járásnak gödör a vége. Minek zalánboljak tovább?

- Én es úgy kerültem ide, - mondja búsan az asszony, - én es. Egy jó asszonyom biztatott rá: Ne sanyarogj, ne szenvedj: ha nem birsch velek, nagy a világ: eredj szógálni, megélsz. Azok mentek át az uramho, hogy legalább a ruhámat... De még azt se adták ki.

Sirva fakad. Züpfögve folytatja:

- Irgalomból kaptam egy kendőt, meg egyet-mást, fehérneműt. Így gyöttem el. Krajcár nélkül, egy almával, egy darab mákosréteessel. Csak épp a gyűrűm... Gondoltam eladom a legelső zsidónak. Mer az Isten nem vót ott, mikor a pap az ujjamra vonta.

Az ember figyelemmel hallgat. Jólelkűen pillog az asszonyra.

- És aztán elfáradtam, - folytatja az asszony. A rétest es elköltöttem, még napnyugta előtt, és mondok nem bolygok én tovább...

Az ember a tarisznyájára nyul.

- Éhes vagy-e? A szalonnából van még. Kenyérből es.

- Köszönöm, - rebegi könnyes szemmel az asszony.

Az ember megbontja a tarisznyáját. Egy bokorból vesszőt nyes.

Melegszenek.

Hallgatnak.

Szomorkodnak.

Az ember szalonnát pirít. A szalonna halkan serceg. Kék szikrák szökelnek fel egy-egy lecsöpp után a tűzből. Csepegeti kenyérre.

- Egyen maga es, - mondja az asszony.

Búsan edegélik a szalonnát.

Közben-közben az ember az asszonyra pillant. Az asszony szeme is az emberen áll.

- Pedig maga jó embernek látszik, - vélekedik az asszony, mintha magában beszélne.

- Hát nem es voltam rossz, - mondja falatozva az ember. Ellenségem se vetette a szememre, hogy rossz ember vagyok.

- Éngem se rosszalt soha senki, csak az uram hánytorgatta, hogy száz forinttal állottam az ódalára. Neki meg háza van. Hallgatnom kellett. Csak a két kis bóbás tyúkomat sajnálom.

Hallgatnak.

A tűz körül nagy körben olvad a hó.

- A csizmád átázik, - szólal meg az ember.

- Nem, - felel az asszony, - uj még.

Kibontja a batyut.

- Ihol az almám. Egye meg. Jó tordai, fontos.

- Felezzük el.

- Jó.

Hallgatnak. Eddegélnék.

- Maga jó ember lehet, - szólal meg az asszony.

Az ember becsukja a bicskáját. Zsebre teszi. A belső zsebéből szokottas mozdulattal pipát von elő. Tömögeti.

Az asszony parázsló végű gallyat vesz fel. Nyújtja.

Az ember hosszan és gondosan szivogatja a pipáját:

- Mári, - mondja szeliden, - ha te elmennél szógálni, nálam van pénz... Te es csak olyan szerencsétlen vagy mint én...

Az asszony szeme könnybe lábad:

- Csak messzire innen, messzire! - rebegi, - Kolozsvárra, vagy ki Nagymagyarországba, Pestre.

Az ember bólint:

- Ahova akarsz.

Két vándor.

A villamos kocsi bűgva halad kifelé a városból. S ülnek-állnak benne, szinte sokan is.

Középtájon egy negyvenéves forma alázatos munkás-asszony ül és mellette két bémész fiúcska. Ötéves az egyik, talán négy a másik. Fehér-viaszszínű és soványka mind a kettő. Térdig-érő nadrágocska van rajtuk s mállott harisnya, rongyos cipőcske. Madzaggal átkötött ruha-motyó az ölükben.

A villamos bűgva haladoz. Az asszony alázatosan ül a két gyermek között. Az arcán lilaszínnel társult piros foltok. Derekon kötött barna pamutkendő rajta, s a lábán felhajlott orrú férficipő. Nagy elfásult kezében gondosan szorongatja a három menetjegyet.

Hogy a villamos kilódul a négy és ötemeletes házak sorából, a júniusi napfény beillan egy-egy percre a kocsiba.

- Nap süt, - szólal meg örömmel a nagyobbacska fiú.

- Tyűt, - mondja a kisebbik is elmosolyodva.

S hogy a napfény az arcába tűz, nagybaldogan behunyja a szemét.

Kalapos és kövér asszonyság ül velök szemben. Krétaszín ruha van rajta és begyes-gögös nyugalom.

Gyémánt függője a kocsi rezgése szerint reszket, s valahányszor a zsebkendőjét előveszi, gyöngyvirágillatot terjeget maga körül. Megszólal kegyesen:

- Magáé ez a két kicsi?

- Oh dehogy, - feleli pislogva a munkásasszony. Isten ments! Árvák ezek, csókolom a kezit.

- Árvák.

- Az. Ma halt meg az anyjuk, ma. Talán még ki se hült.

A sopánkodó rozsdás hangra minden szem az árvákra fordul. Megbámulják az arcukat: Értelmes fekete-szemű az idősebb. A kisebbik csak kis bamba töksifejű. Az idősebbiken matrőzgalléros fakó kék ruhácska van, és szennyes fehér zokésapka. A kisebbiben meg tiroli vadászruhácska és nagyszélű szalmakalap. Látszik, hogy elviselt ajándék-ruhák.

A villamos bűgva haladoz. Az asszony megvonja a mutató-ujját az orra alatt. És folytatja:

- Vicéné vót, tetszik tunni a Podmaniczky-útcában, ahol én. Az. Én a helyibe vagyok. Jó hely. Sok finom lakó. Csak épp hogy a pincébe van a mi helyünk. Nekem nincs gyerekem, hál-istennek.

A nagyobbik fiúcska megrezzen:

- Fa! - kiáltja örömmel. Ahun is...

- Pa, - mondja a kicsi is. Ahun is...

A vicéné tovább beszél:

- Ezek is ott születtek, ott nőttek. Csak épp a pinceajtóba vót szabad játszadozniok. Dehát én nem vállalhatok nyügöt...

Nyel és a tenyerébe törli a száját:

- Mert tetszik tunni, - folytatja, - ma reggel leesett az asszony: A lépcsőház ablakát tisztította, és leesett. Az. Meghalt. A mentők vitték el. De meghalt. Szegény kis árvák...

Az idősebbik fiúcska arca elfancsolodik: könnyekre fakad. A kicsi ránéz. Ő is könnyez. A vicéné szennyes zsebkendőt vesz elő a kisebbiknek a zsebéből, és megtörli vele az orrocskáját.

S közben tovább beszél:

- Az a különös, naccsága, hogy az ura is úgy halt meg a múlt őszön, mikor összedőlt az épületállvány a Rákóczi-téren. Az. Ámbátor nem ő vót az apjok, nem. És nem is vót hites ura. Csak úgy tetszik tunni naccsága. De azért jó, rendes ember vót: hazahordta a bérét. Még vasárnaponkint se részegedett meg. Ámbár a halála előtt való vasárnap igen, akkor az egyszer...

- Madár, - kiáltja a nagyobbik fiu. Nézd...

- Madáj! - örvendezik a kicsi.

S föltérdel a padra, hogy jobban kinézessen az ablakon.

A vicéné csöndességre inti őket.

- Csitt Gyuri! - mondja az idősebbiknek. Te se kiabálj Lajcsi.

- Fertyi vagyok én, nem Lajtyi, - szól vissza mosolyogva a kicsi.

Az asszony tovább beszéli, hogyan esett le a gyermekek anyja, milyen finoman bántak vele a mentők, hogyan halt meg mingyárt a kórházban. A két gyerekkel nem tudták, mit kezdjenek? Elvitték őket ebéd után a Rottenbiller-utcai árvaházba. Dehát ott ezt mondták, azt mondták. Végre is a házmesternének eszébe jutott, hogy a gyerekeknek valami rokonuk járt ott egyszer vagy három éve husvétkor, éshogy az a rokon ember Besnyőn lakik.

- Suszter, csókolom a kezit, vagy csizmadia. Ámbár ilyenkor mán köszörüs. Ugy mondták. Mert tetszik tudni, nyáron meztláb járnak a falusiak.

A villamos bűgva haladoz.

Az elbeszélés érdeklődést kelt. Az ajtóban is áll egy nyurga csontos írnokféle öregúr. Hosszú a haja, mint a festőké, és a kabátja gallérját érhetetlen okból felhajlítva viseli. Érdeklődéssel szemléli az árvákat.

- Disznóság! - szólal meg egy kocsmárosforma rőt bajszú utas. Árvákat így bizonytalanságnak vetni...

- A jó Isten gondot visel rájok, - sóhajtja egy boltosnéforma igen keleti szemű asszonyság.

S kérdő pillantást vet a vele szemben ülő beretváltarcú úrra, kiről azt véli, hogy pap vagy színész, - ámbár szabadnapos lakáj is lehet, vagy zseké, - de mégis inkább pap, mert fekete cérna keztyűt visel.

A beretvált-arcú vállat von, és gúnyos vonalak futnak át az arcán.

- A jó Isten...

Az írnokforma megütkezik.

- Az asszonyság helyesen vélekedik, - szólal meg az ajtóban. Lehetetlen, hogy az Isten lelkéből Földre szakadt lélek, csak úgy cél nélkül, számba vétel nélkül hanyódjon, mint a szélről ide-oda sodrott hitvány falevél. Hitvány fa-le-vél!

Egy hidegszemű baka ül az ajtó mellett. A szeme elkerekedett a hallottakra, mint a bámuló macskáé. Helyeslőn biccent.

A beretvált arcú monoklit nyom a szemére.

- Az pedig úgy hányódik, - mondja dacosan. Úgy hányódik. Mert több értéke nincsen.

A villamos erősen csenget.

Az írnok is belenyúl a felső zsebébe és cvikkert nyom az orrára.

- És honnan tudja ön, hogy nincs több értéke?

- Látom. Ime ez a két kis pinceféreg. Ugyanabban a házban élnek gyermekek bőségben is. Bőségben is, uram. Akinek juhái vannak, nem csapja egyiket rossz legelőre, másikat jóra.

A baka macskásan bámul és helyeslőn biccent.

Az írnok a fejét rázza:

- A birkának nincs szabadakarata. Az embernek van. Vagy legalább is *volt*. Ki tudja melyik lélek mióta él? Ki tudja hányadik testében lakik ez a két árva is? Ki tud-ja?

A beretvált arcú elképedve néz a beszélőre. Az arcán aztán újra gúnyos vonalak futnak át. A monoklit leejti, s kinéz az ablakon.

Az írnokféle öregurat láthatóképpen bántja ez a fitymálás.

- Ki tudja? - ismétli még emeltebb hangon. Lehet, hogy az előbbi testök aranyos koporsóban rothad még valahol. Le-het! Bizonyára pompázó hatalmasok voltak az előbbi testökben. Bizonyára. Lehet, hogy háborút vezettek egymás ellen és ezernyi gyermek jutott az inség rongyai közé miattok. Miattok. Most nekik azt kell átszenvedniök. Azt. És ahogy egymásra agyarogtak az előbbi életükben, most egyetlen vigasztalásuk egymásnak a szive lesz. Egy-más-nak a szí-ve!

A baka bámul és helyeslőn bólint. A beretvált arcú hangtalanul nevet.

Az írnok vállat von:

- Emberi észszel megítélni a világrendet... Ki tudja, micsoda végtelen értelmű nyugodt szem néz alá a magasságból, felhőkön is áthatoló erővel? Ki tudja? És a *Szem* talán épp erre a két gyermekre van irányozva. I-rá-nyoz-va. Talán a *Szemben* az a gondolat fordul meg, hogy ez a két árva szenvedni jött ide a maga akaratából, tehát szenvedni fog. Szen-ved-ni fog! Eddig pincében laktak, holnap talán már semmi hajlékuk se lesz. De azért nem fognak elveszni. Nem fog-nak el-vesz-ni!

A kocsi valami kanyarodóhoz ér. A beszélő megtántorodik. Csontos vén keze az ajtófélfába kap.

- Nem fognak elveszni! - ismétli keményen. Mondjuk például: ezt az idősebbiket egy bolgár kertész vállalja magához, a másikat egy özvegy parasztasszony. Öz-vegy pa-raszt-asz-szony! Nem emberségből, nem, mert emberség az emberben van legkevesebb, - az emberben! Hanem a bolgár ingyennapszámot akar nevelni, az asszonymak meg libapásztor kell. Az kell neki: li-ba-pász-tor! De mindegy az. Mondjuk: hogy a bolgár meggazdagszik és adoptálja ezt a fiut. A-dop-tál-ja! S ez a fiu méginkább megneveli a vagyont: lesz belőle vénségére kastélyos és ezerholdas földesúr! Föl-des úr!

A baka bámul. A beretvált arcú gúnyosan köszön és kiszáll a kocsiból.

Az irnok is bólint és a bakának beszél tovább:

- No: és mivel holtig a szájaizében érzi az inség kenyerének a keserűségét, ke-se-rü-sé-gét, tehát testamentumot csinál, amelybe ezt fogja beleírni: Egy milliónál nagyobb vagyonomat alapítványul hagyom: A-la-pít-vá-nyul ha-gyom! A kamatját adják ki évről-évre annak az országgyűlési képviselőnek, aki a legjobb törvényjavaslatot terjeszti a ház elé a nyomorgó szegényeknek jómódba való juttatásáról...

- Amen! - szólal meg lelkesülten a boltosné.

- Igen szép, - mondja a krétaszín ruhás kövér hölgy is.

A baka bólint.

Az irnok nekimelegülten folytatja:

- És a kisebbik? Például az iskolában vonja magára a tanító és a tanfelügyelő figyelmét. Vagy a papét. A pa-pét! Lehet hogy a pap a kis-szemináriumba tolja be. Ott is kitűnik. Ki-tű-nik. Lesz belőle pap, lesz belőle püspök. Püs-pök! S mivelhogy neki is holtig a szájában az árvaság kenyerének keserű íze, lesz belőle árvaházaknak alapítója. Ár-va-há...

- Amen! - kiáltja ismét a boltosné.

A baka elővon a táskájából egy prófontmaradékot.

- Éhesek vagytok-e? - kérdezi a gyermekeket.

- Éhes - feleli Gyuri, a nagyobbik.

- Én ity - mondja Fercsi, a kisebbik.

A baka kétfelé töri a kenyeret. A két gyerek visszahelyezkedik a padra, és nagy étvágygyal falogat.

A villamos bűgva haladoz tovább.

Az irnok beül a kocsiba a beretvált arcunak a helyére és a boltosnénak beszél tovább:

- Nem vagyok próféta, de valahogy így lesz. Így lesz! Mert sok minden látszik hiábavalónak ezen a Földön, de semmire hiábavaló, sem-mi-se! Legkevésbé a szenvedés. A szenvedés mindig a legnagyobb értékeket termeli magának a szenvedőnek is, meg a társadalomnak is. A leg-na...

A villamos megáll.

A baka kisiet.

Az irnok is felugrik és kisiet.

Leszáll a boltosné is.

A kalapos kövér asszonyság hallgatva bámul a két fiúcskára.

A villamos csenget és továbbindul.

A vicéné meghatottan suttogja:

- Igen szépen beszélt az az úr...

És sóhajt.

A krétaszín ruhás hölgy a sóhajtás után szigorúan néz rá, és az orrához emeli a zsebkendőjét. Pálinkaszagot tapasztalt ugyanis.

A vicéné ismét sóhajt:

- Értesíteni kellett volna a temetésről, értesíteni, de nem tudtuk a nevét.

A kövér úrhölgy meglebegteti az orra előtt a zsebkendőjét. A kocsí gyógyvirágillattal telik meg. A hölgy az erszényébe nyúl, és két húszfillérest választ elő.

- Nesztek, kicsinyek, vegyetek rajt cukrot.

- Köszönöm, - mondja örömmel a nagyobbik.

- Tötyönöm, - mondja a kisebbik is.

És mind a kettő boldogan pillantgat a tenyérékéjébe, a pénzre.

A villamos bűgva haladoz.

A kalapos kövér asszonyság fölkel és gyöngyvirágillatát kiviszi az állóhelyre. A harmadik megállónál le is száll.

Mások is szállnak le. A kocsiban alig négy utas marad.

A két gyerek újra a padon térdel, s bámul ki az ablakon.

Az asszony meghúzza a nagyobbiknak a kabátját.

- Üljetek szépen. El ne veszítétek a pénzt! Adjátok ide: elteszem, hogy el ne veszítétek.

A két gyermek készségesen odaadja a pénzt. Az asszonyt aznap látták először. Dehát a házmesterné rája bizta őket, éshát a pálinkaszag is bizalmat keltett bennük.

A villamos bűgva haladoz. A két gyermek ül engedelmesen, komolyan, ostobácskán.

Végre is elérkeznek Gödöllőre. Onnan már gyalog kell továbbmenniük. Az asszony kézen vezeti őket, és nagyokat lép a fölhajlott orru férficipőben.

- Ne bámeszkodjatok! - mondogatja. - Ne bámeszkodjatok!

És a két gyerek futni kénytelen, mint a csirke a tyúk mellett.

Az asszony csak lépi-lépi a nagyot. És gondolkodik: este lesz, mikorra hazajut, éshát össze kell szednie a holmiját: kötéllel az ágyat; puttonba ami apróság; át kell hordogatnia az új lakásba, az új helyére, a pincébe. Csak egy rozoga ágy meg két piszkos ferslóg, de mégis vagy tíz fordulás. Ha most mingyárt visszatérhetne a villamossal, nem kellene későn este cipelkednie.

S megáll:

- No gyerekek, hát most már magatok is elmehettek tovább. Iszen nincs már messze. Csak mindig az úton maradjatok. Egy óra múlva falut értek. Láttok benne egy szép templomot. Nagy kúfallal van körükerítve. Az. Ott aztán kérdezősködjétek: hol lakik a suszter? Ha több suszter is van a faluban, majd azok eligazítanak. No Isten áldjon meg. Igaz is hát: mondjátok meg a bátyátoknak vagy kiteknek, hogy hónap temetik anyátokat a Rókusból. Az ágyát-mijét meg aki örökös, vigye el. Isten áldjon meg... Hát csak arra menjétek.

Megcsókolja mind a kettőt és visszasiet a villamos-állomásra.

A két kis sápadt fiú elindul komolyan, engedelmesen, a kis batyut lógatva. Mendegélnek szépen abba az irányba, amelyikbe az asszony rendelte. Megszokták, hogy engedelmeskedjenek, mindenkinek engedelmeskedjenek.

Tehát mennek és mennek, és elérkeznek majd nemsokára egy faluba. Mi az a falu? Nem tudják. Ezt a szót nem is hallották soha. Dehát valami olyan, amibe el lehet érkezni. És temp-

lomot találhatnak majd. Azt már tudják milyen. Képen látták. Volt nekik képük sok. A szemetes ládából hordogatta nekik az anyjuk. Aztán majd kérdeznek valakit: *Merre lakik a suszter úr?* Mindez érthető, noha kissé homályos.

Dehát azért csak bandukol a két kis vándor engedelmesen.

A nap süt. Három óra lehet az idő. A két gyerek mendegél.

Kissé elfogultak, hogy úgy magukra maradtak. De im fecskék szállongnak előttük, fölöttük.

- Madár! - kiáltja elámulva Gyuri.

S megállnak, bámulnak.

Megbámulják a fákat, a végtelen eget, amely mint valami felsővilági tenger kéklik a világ fölött, még a hab is fehérlik rajta mindenfelé.

Azonban az égnek napsugárral teljes fényessége fárasztó az ő homályhoz és árnyékhoz szokott szemüknek. Maguk elé néznek az útra. S bámulják a kerékvágások hosszú egyenletes vonalát.

Gyuri figyelmét néhány szem gömbölyű kavics ragadja meg. Valamelyik kertbe szállítottak kavicsot, s elpergett.

- Szedjünk, - mondja örömmel.

És szedegetik a kavicsot. Eleinte valamennyit, később csak az igen fehéreket, igen feketéket, vöröseket és formásakat.

Minden zsebük megtelik. Fercsi zsebében egy cérnakarika van, meg egy kék üveggolyócska. A cérnakarikát kidobja. Egy fejetlen ólomkatona is kiesik vele. A katonát és golyót visszadugja a zsebébe. Gyuri zsebében egy csomó madzag van, meg egy harisnyakötőnek a csatja, meg egy üres üvegecske, - kidobja. A csatot is. A kavics szebb, mindennél többet ér. Megtömik vele minden zsebüket.

Közben megbámulják az árkot is. Gyuri leteszi a motyót és átugrik az árkon meg visszaugrik. Fercsi is leteszi a motyót és lefut meg felfut. Örülnek. A mér földmutató kő is magára vonja a figyelmüket Fercsi ráül egy percre. Gyuri rááll.

- Hej de nagy vagyok!

Az árkon túl egy helyen csipkerózsa piroslik. Nem nagy bokor, de van vagy tíz virág rajta, s néhány már kinyílt.

- Vjjág! - kiáltja Fercsi.

Gyuri ismét átugorja az árkot. Fercsi is nagysebten utána-kepesztet. Bámulják a bokrot, ünnepet éreznek.

Fercsi szakít egyet a virágból. A tüske megszurja. Szisszen és elejti. Gyuri is szakít. Szisszen és elejti. Gyuri azonban megint fölveszi a virágot. Szopint az ujján és megvakarássza, de azért a virágot nézi.

- A kalapunkhoz - mondja örömmel.

Mert eszébe ötlik, hogy a szemetesnek nemrégiben csupa virág volt a kalapja, papírosvirág, de mégis ilyen.

- A talapuntho - mondja Fercsi is.

Hát a Fercsi kalapjához lehet is, de a zokésapkához bajos. Szerencsére van egy kis fessler a sapka tetején. Egy szálat bele lehet tüzni. Tágít a fesslerén, és beletűz három szálat.

De im a bokor körül fű is van. Már előbb is csodálták a szép nagyhajú zöld szőnyeget, amelylyel be van terítve a föld, de az asszony igen sietett velök. Csak most nézhetik meg jobban.

Fercsi lehajol, és belemarkol, és simítja.

- Feküdjünk bele!

- Pekügyünk.

S belefekszenek a fűbe. Fercsi hempereg. Gyuri is hempereg.

Fercsi vigan nyikkant, s körülnéz: hátha a házmesterné reákiált valahonnan? Nem: nincs ott senki. Fercsi kiált:

- Hahó! De jó!

Gyuri is kiáltana, de a szája csak épp hogy elnyilik.

Egy fecskefarku pillangó szállong a fű fölött, feléjük.

- Madár... - rebegi nagy izgalommal. Kis fehér... Nézd!...

- Bálbúl gyön talán? - vélekedik Fercsi.

Mert eszébe ötlik, hogy a házban lakó orfeumi hölgy is így kerengve tért haza egy reggel a nagy fehérszárnyú és kékszegélyű - köpönyegében.

- Fogjuk meg! - suttintja Gyuri nagy izgalommal.

A pillangó le is ereszkedik egy magasszáru sárga virágra. A két fiu ledobja a motyót. A lélekzetüket is visszatartva lappanganak feléje.

Gyuri a kezét nyújtja nagyovatosan, kapásra készen...

A pillangó fellibben, elszáll.

- Utána! Utána!

A pillangó csak mosolyogja a két gyereket: könnyű szárnyával lingallózik előttük a füvek, virágok fölött.

A két kis sápadt arc kipirul a futkosásban. Gyuri már a sapkáját is a markában tartja, hogy azzal csapja le.

A pillangó csak játszik velök.

S ime másik pillangó is jelenik meg! Harmadik is. Az már vöröstarka.

A vörös lebocsátkozik egy virágra.

- Hoci a kalapodat - suttintja Gyuri.

Lekapja az öcscse fejéről, és lappangva közelíti meg a pillangót.

A pillangó felröppen, egyet kanyarodik a levegőben s vagy tiz lépésnyire megint leül.

Gyuri még óvatosabban közelíti meg. A mellecskéje vágytól zihál. Még a füle is piros.

No most! Lecsap.

Szorítja a kalapot diadalmasan.

- Megvan!

Ovatosan emeli föl a kalapot. Lesnek alája négykézláb, nagy érdeklődéssel.

Nincs alatta semmi.

- Talán a fű közé bujt?

Nincs.

Mindössze a kalap széle szakadt meg. De az csak egy percnyi elképedést okoz.

Az úton egy parasztkocsi csilingel, s még vékonyabb csengő is hallatszik. Csikó futkos ugyanis a kocsi után.

- Kis ló! - kiáltja örömmel Gyuri.

Fercsinek is tátva marad a szájacskája.

A csikó vigan nyargalász. Feliramodik az árok tulsó partján is, s könnyű lábbal táncol a gyerekek felé. A két gyerek, vesd el magad! menekül előle. Fercsi elbukik.

- Jaaj! - sikoltja.

Mikorra azonban felnéznek, a csikó már az útnak a tulsó felén cepedliz a kocsi előtt.

Bámulnak utána, migcsak látják.

Fercsi egy későn magzó láncvirágnak a golyóját pillantja meg maga előtt. Érdeklődéssel nyúl érte. Pelyhekké omlik a markában.

Bámul. Gyuri nevet.

A pelyhek szépen felemelkednek és útnak indulnak. Még nagyobb a bámulás. Fújják. Sapkával, kalappal úzik a pelyheket.

Gyuri egyszercsak megáll: a domb fogta meg a szemét.

- Gyerünk fel oda!

S vidáman rohannak fel. Ámulva és lihegve néznek körül: mekkora a világ!

A lejtőn azonban méla turbékolás hangzik az egyik fán.

- Galamb! - mondja Gyuri, - szabadon van!

Látni is a galambot. Turbékol édesen.

- Pogjuk meg! - mondja Fercsi.

A galamb elszáll, mikorra odaérnek. De a galambnak a fája is érdekes. Csupa apró csipkezett szélű levél, és a földön kezdődik az ágazása.

- Én fölmegeyek rá! - mondja Gyuri.

- Én is.

- Te ne, mert leesel.

Fercsi kedvetlenül szipog és a harasztot rugdossa. Ekközben piros gombát pillant meg a fű szélén.

- Gomba! - kiáltja. Gomba!

Gyuri letekint a fáról. Csakugyan gomba. A gomba érték, tehát zsebre! A kavicsokból egy maroknyi kidobódik. De többet is találnak, tehát csaknem minden kavics kidobódik, s zsebek megtelnek gombával.

Gyuri kiált:

- Karácsonfa!

Egy magányos fenyőfa áll távolacsán a fák közt a lejtőn. Sohse láttak akkora karácsonfát. Ámuldozva sietnek oda. Sütemény és gyertya nincs a fán, de valami érdekes gömbölyű cifraság hever alatta sok. Toboz. Nem ismerik.

- Jó lesz játszani!

A gombák fele kidobódik a zsebekből. Toboz kerül a helyére. A kalap, a sapka is megtelik tobozzal.

De ime valami rémséges morgás hallatszik, mintha a föld alól jönne.

Megdöbbenve fülelnek.

A morgás növekszik. A két gyerek áll és néz. Fercsi kezében lehanyatlik a kalap, s kidől belőle a sok toboz.

Jön a vonat, mint valami sárkány. Ha nem füstölne, s nem látnák hogy kéményből füstöl, bizony megijednének.

A vonat egy helyen eltűnik: befutott a domb belsejébe: elnyelte a föld. Csak a morgása hallatszik.

Odamennének megnézni, de ime Fercsi szeme a fa derekára szegeződik:

- Mekkora bogár! Bajszos bogár!

Cincér ül a fa derekán nyugodtan. Hosszu két bajsza akár csak egy vén huszár őrmesteré.

Gyanakodva szemlélik: harapós-e? Végre is Gyuri megfogja. A cincér panaszosan ciceg. Örülnek neki, mint valami kincsnek.

- Hova tegyük?

Akkor jut eszükbe a motyó. Abban van egy üres bádog katulya. Írógépszalag volt valamikor benne.

- Hol a holmink?

Fercsi nem felel. A szeme egy kis kék gyikon áll meg. A gyik is kandikál reá a fű közül.

Gyuri is meglátja. Sohse látott affélét. Közelebb lép, hogy mi az? A gyik eltűnik.

- Keressük meg!

Előkapja a zsebkendőjét és a közepébe nyomja a cincért. Begöngyöli. Kidob egy tobozt a zsebéből. Be a cincért a helyére.

A cincér negyedóra mulva a háta közepén sétál fölfelé, de ők már nem ügyelnek rá. Ezer mindenféle csoda ötlük eléjük lépten nyomon.

És egy félelmes is: egy harasztos helyen nagy sárga béka ugrik fel. Fercsi megrökken. Békát látott már, de csak aprót, pinceit. Ekkora nagyról nem is álmodott.

A béka ül és néz, néz mereven, világmegvetőn, lefelé hajló szájjal.

A két gyerek hátrál. Fercsi a bátyja kabátjába kapaszkodik. Az is hűledezve néz.

Végre is fog egy galyat: feléje dobja. A béka ugrik. A két gyerek diadalmasan üzi.

És a békának talán tragikus napja lenne, de hopp! - egy kétszarvú szép csiga sétál a lapulevélen, fölfelé...

A csiga a Fercsi zsebkendőjébe kerül, és még újabb csigák is hozzá. A zsebekben már kavics nincsen, a gombából is csak egy marad, és egy toboz, meg a fejetlen ólomkatona. A zsebek csigával telnek meg. Micsoda játék lesz abból!

Gyurinak a játékról ház ötlik az eszébe, a házról az utazás célja, az utazás céljáról a motyó.

Azonban ahogy föltekint, elálmélkodva néz az égre: csupa aranyló tűz, tűz-hegyek és szanaszét szórt tüzrögök a magasságban.

Szinte lerogynak az ámulattól: sohse láttak napnyugovást!

Káprázó szemmel nézik. Gyuri aztán megszólal.

- A ruhánk...

Nézegetnek körül: hol is hagyták? Messze valahol.

- Arra van - vélekedik Fercsi.

S egy cserfa felé mutat, északnak.

- Dehogy arra. Erre.

És Gyuri déli irányba mutat.

Arra indulnak, persze, amerre az öregebbik véli. Egy cserfa alatt makkopáncsot találnak. Gyömszőlik azt is zsebre. Egy zsebből kidobódnak a csigák. Makkopáncs kerül a helyökbe. Aztán meg gubacsot találnak. Beleharapnak. Nem jó. De jó lesz gurigázni. Micsoda kincs!

És a csigák mind kidobódnak.

Ebben a műveletben különös hang képteti el őket. *Kakuk-kakuk...*

Hallgatódznak. A hang tetszik. Egymásra mosolyogva hallgatják.

- Kakuk, - mondja Gyuri. De óra van itt is?

Mégse lehet óra, mert a kakuk tizenkettőnél is sokkalta többet mond.

- Gyerünk oda!

De még el se indultak, valami gyönyörű nagy sárga bogár közeledik szelid szép brummozással, és kereng alacsonyan a fű fölött.

- Fogjuk meg!

Elfogják, nézik. Igen szép bogár! És igen jámbor: hogy Gyuri megnyitja a tenyerét, nem repül el, csak sétálgat föl és alá, de legkivált föl az ujjára.

- Tegyük a bajszos bogár mellé.

A zsebkendő nagysebten előkerül, de a bajszos bogár nincs benne.

- Hova lett?

- Ni: megin egy!...

S vigan hajszolják a cserebogarakat. Belepirosodnak, belemelegednek, kiabálnak egymásnak, nevetnek.

Egyszer csak arra eszmélkednek, hogy homályzik a fák alja, homályzik a völgy, a domboldal, csak az ég tüzes még az egyik felén, mintha fénylő vértó volna s aranysziklák benne.

- Siessünk! - mondja Gyuri. - Merre is?...

- Erre - véli Fercsi.

S délnek mutat.

- Dehogy is, - mondja Gyuri - arra.

És északnak mutat.

Azonban harangszó hangzik valahonnan a távolból. És ők sohse hallottak harangszót...

Állnak, hallgatódznak. A hang oly szép, oly áhítatos, mintha nem is földi hang volna, hanem az éghatár alján, az aranysziklából hangzana.

A homály nőttön nő. És nekik ismét a motyójuk jut az eszükbe. Aggodalmasan sietnek, futnak visszafelé jobbra-balra a fák között.

Fercsi sirva fakad:

- Ne siess úgy!

- De nem találjuk meg - lihegi Gyuri.

S meg-megáll, hogy az öcscsét megvárja. Az arca aggodalmas.

- Gyere, gyere!

A homály nőttön nő. A harang már elhallgatott. Az égen már csak hamvas hegyek állnak. A vértó is elfakult. Csak a cserebogarak brummognak. A homálytól a fák, bokrok feketék.

- Ne siess úgy!

- Gyere!

Már a Gyuri szeméből is csöpög a könny.

- Gyere, gyere...

És sietnek, sietnek, meg-megállnak, nézgelődnek. A homály kék-sötét fátyolként terjedez. És a világnak nincs széle-vége semerre.

Egy helyen haraszt zördül meg a lábuk alatt. Fercsi elbukik valami fagyökérben és sir. Gyuri is leül melléje és némán rídogál.

A homály már oly sötét, hogy a fák csak fekete, néma árnyékoknak látszanak. Álló, hallgató árnyékok. Némelyik olyan, mint valami óriás ember, aki ringyes-rongyos köpönyeget visel. Dehát azért fák, azok, fák. Az esti párában a lombok, füvek zöldjének illata terjedez. És rejtelmes, csöndes a világ köröskörül. Csak olykor bűg el a magasban egy-egy láthatatlan éji bogár, mintha egy-egy eltévedt orgonahang volna.

Aztán ismét csendes a világ.

Fercsi rídogál:

- Édesanyám! Édesanyám!...

Gyuri is rídogál:

- Meghaatt...

- Édesanyám!...

- Hiába hivod, mer meghaatt.

- Sohse látjuk?

- Nem tudom... Eltemetik. Hónap eltemetik. A mentők eltemetik.

- Födbe?

- Oda.
- Nem gyön ki?
- Nem tudom...
- Édesanyám!

A beszélgetésbe bús szünet szakad. Fercsi belenyúl a nadrágocskája zsebébe és kidobálja a gubacsot. A fejetlen katona is a kezébe akad. Azt meghagyja.

És ülnek könnyes szemmel, gondolkodva.

A csendben valamelyik közeli fán egy édes tündér-sípocska szólal meg: *fű, fű, fű, tyiu-tyiu-tyiu.*

Elálmodva és elgyönyörködve hallgatják. Valami madárka lehet. Hol? A homályban nem látható. De a madárka bizonyosan ott lakik a fán...

Tyiu-tyiu-piii-piii-piii!...

S a dalocska oly boldog, oly megnyugtató, oly altató...

A levegőben is álompárák terjedeznek. Csak az éji madárka dalol tovább:

Fű, fű, fű...

Fercsi a Gyuri ölébe hajtja a fejét, és hallgat, mozdulatlan marad.

Gyuri is elhanyatlik a haraszton és a szeme bezárul.

A csillagok előtündökölnek a magasságban.